

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Diskriminace Romů na trhu práce?

Roma discrimination on the labour market?

Vedoucí práce:

PhDr. Monika Nová, Ph.D.

Autor:

Jitka Suchá

Praha 2016

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala své vedoucí PhDr. Monice Nové, Ph.D. Také bych chtěla poděkovat své rodině a příteli za pomoc a podporu při psaní této práce.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Zároveň dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 29. června 2016 Jitka Suchá

Anotace

Diplomová práce se zabývá, na základě empirického šetření v Broumově, otázkou, do jaké míry je Romům skutečně umožněno participovat na trhu práce, respektive jsou-li Romové diskriminováni a proč. Rovněž definuje hlavní překážky, jímž Romové při jejich zapojení do trhu práce čelí. Výzkumná část konfrontuje stanoviska jak Romů samotných, tak lokálních zaměstnavatelů a úřadu práce Broumov. Širší souvislosti a historické kořeny této komplexní problematiky jsou osvětleny v kapitolách shrnujících podstatu identity Romů, jejich historii v českých zemích ve vazbě na měnící se socio-ekonomický kontext a v obecné rovině i na předsudky a stereotypy, které vůči romské minoritě zastává většinová společnost.

Klíčová slova:

Romové, diskriminace, trh práce, Broumov, nezaměstnanost, romská menšina

Annotation

This diploma deals with, on the basis of empiric research in the Broumov region, the question of to what extent Roma are actually able to participate in the work market; or more precisely if they are discriminated against, and why. It also defines the hurdles Roma face in joining the work market. The research section confronts the attitudes of Roma themselves, local employers, and the Job Centre in Broumnov.

The wider connections and historical roots of this complex problem are explained in the chapters summarising the basis of Roma identity, their history in the Czech lands in connection with a changing socio-economic context, and in the general level of prejudices and stereotypes which the majority have against the Roma minority.

Keywords:

Roma, discrimination, work market, Broumov, unemployment, Roma minority

Motto:

Roma nane jekh - nejsou všichni Romové stejní

OBSAH:

ÚVOD.....	10
1. HISTORIE ROMSKÉHO NÁRODA.....	12
1.1 Příchod Romů do Evropy.....	12
1.1.1 Romové v Českých zemích, jak byli přijímání?.....	13
1.1.2 Období před druhou světovou válkou.....	14
1.1.3 Romský holocaust – velká neznámá?.....	15
1.1.4 Romové po druhé světové válce v ČSR.....	17
1.1.5 Romové po roce 1989.....	19
1.2 Romský jazyk jako identifikátor původu.....	20
1.2.1 Objevení romského jazyka.....	20
1.2.2 Romský jazyk jako důkaz pobytu Romů.....	21
1.2.3 Romština na území Českého státu.....	22
2. NÁRODNOSTNÍ MENŠINA.....	24
2.1 Legislativní vymezení pojmu národnostní menšina.....	24
2.2 Romové jako národnostní menšina.....	25
3. KDO JE TO ROM?.....	28
3.1 Jak to vidí Romové?.....	29
3.2 Osobní/národní identita Romů.....	30
3.3 Romské národní hnutí.....	32
3.4 Skutečně se Romové tolik odlišují od gádžů?.....	34
3.5 Jsou Romové jiná rasa?.....	35
3.6 Mají to Romové v krvi?.....	37
4. CIKÁN NEBO ROM?.....	39
4.1 Termín „Rom“.....	39
4.2 Termín „Cikán“.....	41
4.3 Jak to vidí Romové.....	41
5. DISKRIMINACE, PŘEDSUDKY A STEREOTYPY.....	43
5.1 Romové a média.....	44
5.2 Stereotypizace v médiích.....	45
5.3 Typické předsudky v kontextu romské menšiny.....	46
6. ROMSKÉ PROFESE.....	47
6.1 Tradiční romské profese.....	47
6.2 Romské profese na území českého státu.....	48
6.2.1 (Ne)možnosti Romů na trhu práce v průběhu českých dějin.....	49
6.3 Romové jako námezdní síla.....	50
6.4 Romské profese v současné době.....	51
7. ROMOVÉ NA TRHU PRÁCE.....	53
7.1 (Ne) zaměstnanost romské národnostní menšiny.....	54
7.2 Překážky Romů v získávání zaměstnání.....	55
7.3 Romská kriminalita jako důsledek nezaměstnanosti.....	57
7.4 Sociální exkluze Romů v kontextu postavení na trhu práce.....	58

7.5 Výzkum kriminality ve městě Broumov.....	59
8. SOCIÁLNÍ POLITIKA V KONTEXTU NEZAMĚSTNANOSTI.....	61
8.1 Úřad práce České republiky.....	61
8.2 Podpora v nezaměstnanosti.....	62
8.2.1 Systém dávek v nezaměstnanosti – pasivní politika zaměstnanosti.....	63
8.2.2 Aktivní politika zaměstnanosti.....	63
8.3 Dávky hmotné nouze.....	64
8.3.1 Příspěvek na živobytí.....	65
8.3.2 Doplatek na bydlení.....	65
8.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc.....	65
8.4 Nezaměstnanost a její důsledky.....	66
8.4.1 Krátkodobá nezaměstnanost.....	66
8.4.2 Dlouhodobá nezaměstnanost.....	66
8.5 Primární a sekundární trh práce.....	67
8.6 Šedá zóna zaměstnanosti.....	68
9. METODOLOGIE A VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	69
9.1 Cíle a vymezení šetření.....	69
9.2 Kvalitativní forma šetření.....	70
9.3 Nástroje sběru dat.....	70
9.3.1 Rozhovor.....	71
9.3.2 Zúčastněné pozorování.....	73
9.3.3 Výzkumník jako nástroj sběru dat.....	73
9.4 Etické hledisko.....	74
9.5 Předvýzkum.....	75
9.5.1 Výsledky předvýzkumu.....	78
9.6 Výběr informátorů.....	79
10. MĚSTO BROUMOV.....	83
10.1 Broumov – sociálně vyloučené lokality.....	83
10.2 Nezaměstnanost v Broumově v kontextu romské národnosti.....	84
10.3 Úřad práce Broumov – aktivní politika zaměstnanosti.....	85
10.3.1 Veřejně prospěšné práce – Technické služby města Broumov.....	85
10.3.2 Rekvalifikace.....	86
10.3.3 Společensky účelná pracovní místa.....	87
10.4 Pohled zaměstnanců Úřadu práce Broumov na situaci Romů na trhu práce.....	87
10.5 Úřad práce Broumov – dávky hmotné nouze.....	89
11. PŘEKÁŽKY ROMŮ V BROUMOVĚ A OKOLÍ V RÁMCI UPLATNĚNÍ SE NA TRHU PRÁCE – SHRUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	92
11.1 Hledisko zaměstnavatelů v rámci „primárního trhu práce“.....	92
11.1.1 Hledisko zaměstnavatelů – „šedá zóna zaměstnanosti“.....	93
11.2 Hledisko Úřadu práce Broumov – „Zprostředkování zaměstnání“.....	93
11.2.1 Hledisko Úřadu práce Broumov – „Hmotná nouze“.....	94
11.3 Hledisko Romů.....	94

11.4 Shrnutí výzkumu.....	96
11.5 Diskuze.....	97
ZÁVĚR.....	100
SUMMARY	
POUŽITÁ LITERATURA	
SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	
SEZNAM PŘÍLOH	
PŘÍLOHY	

SEZNAM ZKRATEK:

tzv. – takzvaný

stol. – století

ÚP – úřad práce

VPP – veřejně prospěšné práce

ÚVOD

Otázka diskriminace Romů na trhu práce je v současné době široce diskutované téma. Média nezdědka nálepkují Romy v souvislosti s prací stereotypními termíny, zatímco myšlení majoritní společnosti je ve většině případů nastaveno tak, že Romové nemají zájem pracovat, systém využívání či spíše zneužívání sociálních dávek jim zcela vyhovuje a nemají v úmyslu na tom cokoli měnit. Nezaměstnanost, která je u Romů vysoká, je příčinou mnoha problémů, se kterými se musejí Romové potýkat. V sociálně vyloučených lokalitách se míra nezaměstnanosti pohybuje od 70 – 100%. Dlouhodobá nezaměstnanost má na zasažené jedince samozřejmě neblahý vliv a to nejen po stránce ekonomické, ale i psychosociální. Mnoho Romů se tak dostává do začarovaného kruhu, ze kterého není prakticky cesta ven. I když se mnoho neziskových organizací snaží tuto situaci mírnit, zásadní zlom situace jejich úsilí zatím nepřináší. Rovněž ani politika státu se nezdá být příliš efektivní. Situace Romů se po dlouhá léta prakticky nemění. Rovněž se ani nemění náhled většinové společnosti na tuto národnostní menšinu, která je stále vnímána jako cizí prvek ve společnosti.

V této práci se zaměřuji na bližší posouzení otázek možné diskriminace Romů na trhu práce v jedné z oblastí České republiky, městě Broumov, kde míra nezaměstnanosti v současné době dosahuje až 11,3%. Abych mohla zhodnotit, zda-li jsou Romové diskriminováni na trhu práce v Broumově, snažím se v rámci výzkumného šetření, jehož cílem bylo v první řadě popsat, jaké jsou možné překážky Romů v rámci uplatnění se na trhu práce v Broumově, jaké profese a zaměstnání nejčastěji zastávají a v neposlední řadě, jaké jsou důvody zaměstnavatelů, kteří Romy odmítají zaměstnat. Pro toto zjištění jsem využila metod zúčastněného pozorování a rozhovorů. V daném kontextu se zabývám a zkoumám stanoviska jak Romů samotných, tak i místních institucí ovlivňujících trh práce (velcí a menší místní zaměstnavatelé a úřad práce v daném městě).

Aby bylo možné celou situaci Romů participujících na trhu práce lépe pochopit a nahlížet na ni již s vytvořeným obrazem o tom, jaká je současná situace této menšiny nejen

na daném území, podávám v teoretické části rozsáhlý exkurz do historie Romů. Rovněž v této souvislosti nastiňuji, jaké postavení romská menšina zaujímá ve společnosti v kontextu majoritní společnosti, která ji vnímá etnocentrickým pohledem, jenž v žádném případě nereflektuje důležité skutečnosti, které jsou v případě utváření si názoru na tuto národnostní menšinu nutné brát v zřetel. Tento okamžik vnímám jako klíčový nejen pro danou diplomovou práci, ale celkově pro naši společnost v rámci soužití s romskou menšinou.

1. HISTORIE „ROMSKÉHO NÁRODA“

Abychom mohli lépe porozumět současné situaci Romů nejen na našem území, domnívám se, že je velice důležité vidět celou situaci komplexně. To znamená pokusit se v této souvislosti reflektovat romské dějiny, které byly v podstatě již od samého začátku vůči tomuto etniku represivně nastaveny. Toto nastavení můžeme pozorovat již z (pravděpodobně) nedobrovolného odchodu z jejich pravlasti – Indie. Represe, útisk, vytlačování na okraj společnosti a vyhánění jsou součástí romských dějin. Takovéto zacházení se na romském etniku muselo jistě podepsat a zanechat určité negativní následky. Tyto následky se mohou promítat i do současného stavu romské menšiny na našem území.

1.1 Příchod Romů do Evropy

Romové přišli do Evropy z východu ve 14. století. První zmínky v Evropě o Romech se datují k roku 1322, kdy byla na Krétě popsána skupinka Romů františkánským mnichem Simeonem Simeonidem (Šotolová, 1997, s. 52). Horvátová poznamenává, že v kronice neznámého mnicha na hoře Athos v Řecku, byla obsažena informace o Romech již v roce 1068. Pojednávalo se zde o tzv. „Atsíncanoi“, kteří se pohybovali v oblasti Cařihradu (Horváthová, 2002, s. 11). Nicméně za příchod Romů do Evropy se obecně považuje 14.-15. století. To dokládá např. zmínka o Romech z roku 1348, kdy byli popsáni v Srbsku. Ve druhé polovině 14. stol. byli popsáni na Korfu. Roku 1378 byla pro skupinu Romů zvanou Ancigani stanovena benátským dožetem privilegia. Západní pobřeží Peloponesu datuje zprávu o Romech k roku 1384, v tomto období se objevují i na Kypru. V průběhu 14. stol. přišli do rumunského Valašska a do Čech. Během let 1407 – 1416 přišli Romové do Německa. Do roku 1430 již Romové pronikli do všech zemí kromě severských států. Ve Španělsku byli Romové popsáni po roce 1419. Zde byl jejich původ již popsán správně,

bylo zde řečeno, že pocházejí z Indie. V severní Evropě – konkrétně v Anglii byla jejich přítomnost popsána až v 16. stol. (Šotolová, 1997, s. 52 -53).

1.1.1 Romové v Českých zemích, jak byli přijímáni?

Přítomnost Romů na našem území je pravděpodobná již ve 14. století. V popravčí knize se k roku 1399 vede záznam o výsledku loupežníka Vlacha a jeho třech komplicích. Jedním z nich byl „Ondřej Pacholek Cikán Černý“. Není ovšem ale jisté, že tento název musel nést zrovna Rom, proto se to nepovažuje za prokázanou přítomnost Romů na našem území. Nicméně je již zřejmé, že se tu takoví lidé vyskytovali. Regulérní zpráva o přítomnosti Romů je datována o pár let později k roku 1416 ve Starých letopisech českých. O rok později je již zmínka o Romech více. Nejčastěji se jedná o záznamy z různých kronik, kde se o nich nepíše v příliš dobrém světle (Kolektiv autorů, 1999, s. 18). Výraznější zmínka je datována k roku 1536, kdy v Hradci Králové vypukl požár a dle J. Svátka ho založili Romové. Roku 1537 je vydáno usnesení moravského zemského sněmu, kde je řečeno, že Romové mají být do dvou neděl vypovězeni ze země. Vydání moravského zemského sněmu takto pokračuje i roku 1549 a přidává k tomu, že Romové nesmí být pouštěni na moravské území. Roku 1541 byli označeni za zakladatele požáru v Praze. A roku 1549 vydal císař Ferdinand I. mandát, který se podobal předcházejícímu nařízení zemského sněmu (Nečas, 1997, s. 10). Tento mandát ale ještě upozorňuje, aby se Romům neubližovalo. Roku 1556 tento mandát Ferdinand I. upravuje a nařizuje, aby mučení a popravování byli jen muži, ženy a děti mely být využívány k práci. Represe Romů graduje a roku 1697 vydává Leopold I. dekret, v němž jsou všichni Romové prohlášeni za psance a postaveni mimo zákon. Což znamená, že mohli být na potkání kýmkoliv beztrestně zabiti. Pokud byli postaveni před justici, muži byli popraveni a ženám uřezány uši nebo jim byla vypalována potupní znamení. Roku 1721 císař Karel VI. vydal dekret, kde nejvyšší tresty byly po opakovaném dopadení platné i pro ženy a děti. Od 18. stol. byly na důležitých křižovatkách a hranicích po celé římskoněmecké říši dávány cedule, kde byly vyobrazeny

tresty pro Romy, kteří poruší zákaz vstupu (Kolektiv autorů, 1999, s. 20). Podobné postupy byly praktikovány i v jiných zemích Evropy a tak se Romové mohli pohybovat na jakémkoli území jen po tu dobu, než byli dopadeni. Úhlavním nepřítelem pro Romy byla majoritní společnost a právě zde, jak uvádí Horvátová, pramení hlavní nedůvěra Romů k většinové společnosti (Horváthová, 2002, s. 23). Zlom nastal až za vlády Marie Terezie a Josefa II. Ti zastali vůči Romům politiku asimilace, jejíž cílem bylo udělat z Romů rolníky. Pozitivní stránka této věci byla, že nebyli konečně vyháněni a v mnoha ohledech se jim dostávalo stejného zacházení jako s ostatními obyvateli. Povinná školní docházka se tak vztahovala i na romské děti (Mann, 2001, s. 10). Toto asimilační nařízení ale neplatilo pro všechny Romy, cizí Romové, kteří na území chtěli žít, byli stále vyháněni. Toto ustanovení bylo schváleno protiromským dekretem roku 1751. V rámci asimilace docházelo i ke změně romských příjmení, která byla nahrazována běžnými jmény v Uhrách. Bylo také zakázáno mluvit romsky a nosit pro ně typické oděvy. Byli usazováni v nových koloniích a kladl se důraz na katolickou víru. V rámci toho byl kladen apel na to, aby páry byly sezdáné. V opačném případě byly děti řádně nesezdaných¹ rodin odebírány a dávány k převýchově do „řádných rodin“ (Horváthová, 2002, s. 37 -38).

1.1.2 Období před druhou světovou válkou

Roku 1927 byl vydán Zákon č. 117 „o potulných cikánech“. Samotný název tohoto zákona nastiňuje, jak byli Romové ve společnosti vnímáni. Malé písmeno ve slově „cikáni“ a přívlastek „potulní“ již v názvu jasně obsahuje, jaké postavení ve společnosti Romové mají. Tento zákon byl do konce první republiky uplatňován na Romech, kteří žili kočovným způsobem života, tedy jejich tradičním způsobem, který je odlišoval od ostatních. V rámci tohoto zákona byl prováděn jejich soupis. Romové, kteří se usadili, v evidenci kočovných osob nebyli a neexistovali tedy o nich žádné údaje (Lisá, 1999, s. 137).

---

¹ Nesezdaných rodin byla většina, Romové uznávali tradiční romské obřady a církevní sňatky byly uzavírány jen výjimečně (Horvátová, 2002, s. 37).

Tolerovaní Romové (v rámci asimilace Marie Terezie) se usazovali na území jihovýchodní Moravy. V průběhu 20. století se jejich sociální status začal pozvolna zlepšovat. Z okrajů vesnic a měst se určité rodiny začaly integrovat do společnosti. Byť byli Romové v českých zemích již po několik století, majoritní společnost s nimi neměla velkou zkušenost, vyjma oblasti Moravy, kde se usazovali. V důsledku industrializace se také změnila struktura a uzpůsobení na trhu práce, což mělo pro Romy negativní dopad (Pavelčíková, 2004, s. 18). 30. a 40. léta v Československu jsou obdobím, které je charakteristické technologickým pokrokem, v jehož důsledku byla ztráta poptávky po romských řemeslech. Tím byly možnosti Romů značně omezeny, v návaznosti na již tehdy omezený počet odběratelů jich vyprodukovaných „statků“, byly tak narušeny i vazby mezi majoritní společností a Romy (Lisá, 1999, s. 138).

1.1.3 Romský holocaust – velká neznámá?

Období vyhánění a vraždění Romů během 17. století není zdaleka tím nejhorším, co romské obyvatelstvo v dějinách potkalo. Druhá světová válka a nacistická diktatura se na romském lidu nenávratně podepsala. Romové, podobně jako Židé, se stali „rasově nevyhovující a nežádoucí“ skupinou, kterou bylo nutné vyloučit, nejlépe úplně zničit. Nástrojem k tomuto se staly „norimberské zákony“. Bohužel v dnešní době se o spojitosti Romů a druhé světové války příliš nemluví. O tom, že byla na Romech v podstatě spáchána etnická genocida se spíše jen šeptá. Nicméně v poslední době se situace o něco lepší a je tomuto tématu věnována alespoň malá pozornost.

Hancock popisuje snahy amerických Romů o získání zastoupení v Americké radě pro uctění památek obětem holocaustu. Tato instituce byla založena jako památník pro všechny oběti v Hitlerově Německu. V radě je 65 osob, ale žádný Rom. Argumenty Elieho Wisela (ve Zprávě pro komisi prezidenta Spojených států pro uctění památky holocaustu) jsou nesený ve smyslu, že holocaust byl jen židovskou událostí a jen tento národ měl být vyhlazen. Holocaust je v této zprávě definován jako „*systematické, byrokratické vyvražďování 6 milionů Židů*“ Romové jsou zde uvedeni až v dodatku na konci společně s Poláky, Francouzy, Srby, Slovaný a sovětskými válečnými zajatci (Hancock, 2001. s.

96). Roku 1935 byli Romové, stejně jako Židé, prohlášeni za občany druhé třídy a byli tak považováni za rasově nebezpečné pro německý národ. V rámci norimberských zákonů byli Romové a Židé prohlášeni za rasy neárijské krve (Šotolová, 1997, s. 61). Norimberskými zákony – tedy zákony o ochraně krve a cti, byl zakázán pohlavní styk a sňatky mezi lidmi árijského a neárijského původu. Kritéria, na základě nichž se určoval romský původ, byla třikrát přísnější než proti Židům. Pokud dva lidé z osmi pra-prarodičů měli romský původ, již to byl důvod k tomu, aby ztratil právo na život.² Tento systém byl vyvinut ještě před tím židovským (Hancock, 2001. s. 82). Kdo je a není Rom, bylo určováno na základě zmíněných rasových kritérií, tato kritéria byla určena vědci. Výzkumný ústav pro rasovou hygienu pod vedením dr. Roberta Rittera, měl za úkol vypátrat Romy na území celé Říše. Příbuzenské vazby byly podrobeny přísnému prozkoumání, lidé byli měřeni a fotografováni. Bylo vystaveno 24 000 rasových posudků o Romech, které se staly podkladem pro nadcházející genocidu (Rose, 2009, s.33).

Perzekuce proti Romům byla v Německu nastavena již od středověku. V roce 1918, kdy ve Výmarské republice byla potvrzena rovnoprávnost Židů s Němci, postavení Romů bylo zcela jiné. Během prvních měsíců nacistické vlády bylo komisí SS navrženo, aby byli Cikáni naloženi na loď, kterou potopí uprostřed oceánu.³ Romskou sterilizaci započali již v letech 1933, v tomto roce také začala výstavba táborů pro nucený pobyt Cikánů v Dachau, Dieselstrasse, Mahrzan a Vennhausen. Romské oběti byly tedy do táborů posílány podstatně dříve než židovské. V roce 1938 bylo prohlášeno nacistickou stranou, že se má přistoupit k „ráznému vyhlazení“ všech Cikánů (výjimku tvořilo několik rodin, které měly zůstat pro antropologický výzkum). První transport byl do Berlína, další do polských táborů, ty se ale později zrušily, protože byly příliš nákladné. Transporty dále probíhaly v Polsku, Pobaltí, Rakousku, Československu, Maďarsku a Itálii (Hancock,

---

² U Židů byl tento poměr jiný. Za Žida byl považován člověk, který měl alespoň jednoho židovského prarodiče. Pokud by se toto pravidlo vztahovalo i na Romy, uniklo by smrti 20 000 Romů.

³ Jednou z těch, kdo shromažďoval genealogické údaje o Romech, byla Eva Justinová. Po válce byla nadále zaměstnána jako sociální pracovnice a nikdy nebyla stíhána. Napsala pojednání o Cikánech, kde se o nich vyjadřuje jako o primitivích a doufá, že její práce zabrání přílivu těchto lidí do německého národa. Její kolega za války, Dr. Hermann Arnold, ještě nedávno zastával funkci konzultanta pro romské záležitosti na bonnském ministerstvu pro rodinu. A dodnes zůstává uznávaným „odborníkem“ na Romy (Hancock, 84).

2001. s. 82-86). V letech 1942 – 1945 bylo v Protektorátu Čechy a Morava označeno za Romy 5 830 osob. Nejméně 4 500 jich bylo transportováno do Osvětimi (Rose, 2009, 110).

V Osvětimi bylo mnoho romských vězňů zneužito Dr. Josefem Mengelem k pokusům. Zřídil v táboře zvláštní medicínské centrum, kde zkoumal dvojčata. Byly také prováděny pokusy s masovou sterilizací, ty měl na starosti DR. Clauberg. 94% vězňů v Osvětimi zemřelo. Podobně tomu tak bylo i v jiných okupovaných zemích jako např. Estonsko, Lotyšsko či Litva (Šotolová, 1997, s. 67). Čeští a moravští Romové zemřeli v pracovních táborech na našem území. Těmito tábory byly jihočeské Lety u Písku a moravský Hodonín u Kunštátu (Lisá, 1999, s. 139). V Rumunsku se počet romských obětí počítá na 36 000. Maďarských Romů se vrátilo jen 3 000 a z 36 000 Romů v Německu přežilo jen 5 000. V Čechách a na Moravě žilo před okupací asi 7 000 Romů. Vrátilo se jich jen asi 500. Na Slovensku, kde nedošlo k přímému vyhlazování, žilo v letech 1939 – 1945 na 100 000 Romů. V zemích okupovaných nacisty zemřelo více jak 500 000 Romů. V Bulharsku, Řecku a Finsku Romové tomuto osudu ušli (Šotolová, 1997. s. 68). Čeští a moravští Romové – usedlí v koloniích moravských vesnic, byli téměř beze zbytku vyhlazeni. Toto vyhlazování proběhlo prakticky bez rozdílu pohlaví, věku, sociálního postavení, profese nebo zdravotního stavu (Lisá, 1999, s. 139). Celkový počet obětí romského holocaustu je odhadován na 600 000 (Hancock, 2001, s. 96).

1.1.4 Romové po druhé světové válce v ČSR

Na Slovensku se etnické složení romského etnika příliš nezměnilo. Olašští Romové se vrátili ke svému kočovnému stylu života. Desítky tisíc usedlých slovenských a maďarských Romů zůstávali stále v osadách, které se řadily k nejzaostalejším v městských čtvrtích, s nadějí, že se najde řešení pro jejich bídou ekonomickou, kulturní a sociální situaci. Nejvýznamnějším problémem se po válce stalo, zapojení romského etnika do ekonomického procesu. Romové začali migrovat do průmyslových center ihned po skončení války. V Praze je jejich přítomnost potvrzena v roce 1945 v tisku. V důsledku dekretu vydaného prezidentem republiky č. 88/1945 Sb. „o všeobecné pracovní

povinnosti“, došlo k nárůstu migrantů do českých zemí (Lisá, 1999, s. 141). Velká migrační vlna Romů přišla v 50. a 60. letech, kdy byly po celém Slovensku organizovány náborové akce na stavby do těžkého průmyslu. Tyto náborové akce se prováděly v osadách, zájem byl hlavně o mladé, silné a zdravé muže. Záměr byl takový, že tito Romové si v Čechách vydělají a vrátí se zpět na Slovensko (Marádová, 2006, s. 15). Roku 1945 byl schválen vládou ČSR Košický vládní program, který měl zaručovat Romům stejná práva jako ostatním občanům. Vzhledem k tomu, že ale nebyl zrušen Zákon o potulných cikánech, toto „rovnoprávné“ postavení ve společnosti a v práci, bylo pouze záležitostí byrokratickou, která na běžný život neměla valný dopad. Ke zrušení tohoto zákona došlo až v roce 1950. Ke zrovnoprávnění s ostatními občany v praxi také ale nedošlo. Roku 1958 byl schválen Národním shromážděním ČSR zákon č. 74 Sb. O trvalém usídlení kočujících a polokočujících osob. Tímto zákonem byla porušována ústavní práva svobody a pobytu kočovných Romů (Nečas, 1997, s. 76-81). Ve třetím paragrafu tohoto zákona je uvedeno, že ten, kdo neuposlechne, bude potrestán odnětím svobody na šest měsíců až na tři roky (www.romcentrum.cz). Tento zákon je v dějinách našich Romů zlomový, jeho schválením, jak uvádí Šotolová, byla započata „sociální asimilace Romů“. Pro Olašské Romy, kteří stále žili kočovným způsobem života, to znamenalo nucené usazení se. V rámci tohoto zákona mělo také dojít k rozprostření Romů mezi ostatní obyvatelstvo, tímto měly být potlačeny romské etnické projevy. Také byl uskutečněn soupis kočujících a polokočujících osob. Což v praxi znamenalo, že do něj byli zahrnuti i Romové, kteří přejížděli mezi prací v Čechách a na Slovensku. Soupis obsahoval 46 tisíc osob, které byly vyhledány a bylo jim přiděleno zaměstnání, ubytování a razítko do občanského průkazu. Dohled nad nimi dodržovala Veřejná bezpečnost a národní výbory. (Šotolová, 1997, s. 73). Z bídných podmínek osad byli slovenští Romové přesídleni nejčastěji do panelákových domů. V rámci politiky „násilného rozptýlu“ byly nuceny žít vedle rodin, ke kterým neměli žádné vazby nebo rodin, se kterými byli dokonce znepřátelené. V důsledku absence vzdělání a rekvalifikace byla adaptace na nové prostředí a pracovní morálku velmi těžká. U slovenských Romů (Rumungři) došlo také k zprůtrhání vazeb s vajdy - předáky, kteří byli

„nadrodinnou“ autoritou. Tato nová velkorodina se stala základní jednotkou pro slovenské Romy, kteří činí asi 80% romské populace v Čechách. Postupně si Romové přivykli na systém sociálních dávek, invalidních důchodů a také odevzdávání dětí do ústavů, což v dřívějších dobách nepřípadalo vůbec v úvahu (Mareš, 2003, s.102). K Romům začalo být přistupováno jako k sociálně zaostalé skupině obyvatel, kterou je nutné přizpůsobit k obrazu většinové společnosti. Jsou stěhováni do různých oblastí bez ohledu na to, jaké jsou rozdíly mezi rodinami, bez ohledů na jejich zvyky a způsoby ale v první řadě, bez ohledu na jejich vlastní přání. Mnoho romských dětí je zařazováno do zvláštních škol, po jejichž ukončení nemohou absolventi dále studovat (www.romcentrum.cz).

1.1.5 Romové po roce 1989

Rok 1989 byl pro Romy, podobně jako pro většinu občanů z majoritní společnosti, zlomový. Romové, kteří toužili po uznání a zlepšení svých podmínek, měli možnost se zviditelnit a ukázat svoji kulturu. Krátce po listopadu 1989 vznikla první romská politická strana „Romská občanská iniciativa“. V návaznosti na to začaly vznikat další spolky a iniciativy. V roce 1990 byli prvně zvoleni poslanci z řad romských občanů (Mann, 2001. s. 38-39).

Co se týče kočování, dnes je to již pro většinu Romů pouze dávným znakem svobody. Olašů již nekočují a Sinti jakožto poskytovatelé zábavy si stejně jako majoritní poskytovatelé zábavy uchovali polokočovný způsob života. Ti, kteří přišli ze Slovenska – východoslovenských osad, žili většinou v chudých chatrčích. Tato gheta se nacházela na okraji měst. V dnešní době žijí v bytech stejných jako majoritní společnost. Tyto byty ale většinou samozřejmě bývají v jiné cenové kategorii a také mnohonásobně menší než by byly vhodné pro jejich velké rodiny (Říčan, 1998. s. 35).

1.2 Romský jazyk jako identifikátor původu

Od 16. stol. se datuje zájem vědeckého zkoumání o romštinu a Romy. V této době byly uveřejněny první odborné příspěvky týkající se romštiny. Do konce 18. století byl hlavní zájem upřen převážně na lingvistickou stránku, od konce 18. století se pozornost přesouvá i do oblasti etnografické či antropologické (Nečas, 2002, s. 5). Z lingvistického hlediska je romština důležitá, protože napomohla k zakonzervování vývojových stádií starších forem indických jazyků a dnešních indických jazyků jako je např. hindština, pándžábšitna či bengálština (Horvátová, 2002, s. 29).

1.2.1 Objevení romského jazyka

Němečtí, slovenští a angličtí badatelé zkoumali dialekty romského jazyka a na základě tohoto dospěli k názoru, že romština spadá do indoevropské jazykové skupiny. (Nečas, 2002, s. 9). Velice známý je příběh Istvína Váliho, který se jako jeden z prvních pokusil poukázat na podobnost a vztah mezi romštinou a Indií. Při jeho působení na univerzitě v Leidenu se seznámil se třemi studenty z Malabaru. Vytvořil seznam, který čítal přes tisíc malabarských slov. Ta pak po příjezdu domů do Gyoru porovnával s jazykem zdejších Romů a zjistil, že se slova shodují (Frazer, 1998, s. 160-161). Frazer se na tento příběh, který nazývá „historkou“, dívá skepticky. Jiní autoři shledávají tento Valiho postřeh za velice podnětný. Hortis poznamenává, že pokud se z tisíce náhodných slov téměř všechna shodovala se slovy ze seznamu, tak pokud by se učinil podrobnější výzkum, bylo by možné prokázat shodnost malabarského jazyka s romštinou. Údajně tři zmiňovaní malabarští studenti Vályimu prozradili, že na jejich ostrově se nachází pás území, který se nazývá „Cigania“, což ho ještě více utvrdilo v jeho myšlence shodného jazyka (Hortis, 1995, s. 54). Na tento příběh navázali lingvisté a prokázali etnogenezi Romů. Roku 1782 byla romština zařazena do indoevropské jazykové rodiny a Grellmann rok na to provedl systematické srovnávání romštiny s novindickými jazyky. Stejnou metodu použil v roce 1785 i britský lingvista W. Marsden a dospěl ke stejnému závěru. A. F. Pott (Němec), který romštinu odvozoval ze sanskrtu a F. Miklošič (Slovinec), který dokazoval její

sesterský vztah k novoinďickým jazykům, se věnovali komparatistickému studiu romštiny a jazyků indického původu a oba se shodli na tom, že pravlastí Romů je Pandžáb. V roce 1927 anglický lingvista R.L.Turner přichází s teorií, která říká, že Romové přišli z Rádžastánu, ze kterého se rozšiřovali dále. Ač byla tato teorie v odborných kruzích uznána, převládá názor o původu z Pandžábu (Nečas, 2002. s. 10-12).

1.2.2 Romský jazyk jako důkaz pobytu Romů

U nás se zabýval romským jazykem lingvista dr. Rudolf von Sowa, který se zaměřil na dialekt slovenských Romů. Jaroslav Puchmajer, básník a jazykovědec, vytvořil rovněž dílo, kde popsal dialekt českých Romů, později tuto studii přepracoval a navázal Josef Ješina. Rozborům indických a středoinďických jazyků se věnoval také indolog V. Lesný, který publikoval několik studií (Houdek, Stesklá, 2012, s. 36). Roku 1934 bylo poukázáno na to, že v těchto dialektech byly zastoupeny prvky jazyků a to u různých etnik rozdílně a z různých oblastí střední a severní Indie. Tato skutečnost se dá vyložit dvěma způsoby. 1. varianta říká, že Romové patřili k jedné ze středoinďických skupin a rozšiřovali se postupně. Nebo 2. varianta, která je pravděpodobnější a označuje vývoj z více skupin. S touto variantou souhlasí výsledky zkoumání T.V. Ventcelové a L.N. Čerenkova (ruští lingvisté) z roku 1976. Tvrdí, že romské dialekty nemají společný původ a nepocházeli tedy z jedné skupiny, nýbrž z mnoha různých skupin. Tyto skupiny vznikaly a pohybovaly se ve střední, severovýchodní a severozápadní Indii. Větší část poté opět žila v Pandžábu a částečně také v Kašmíru, ostatní skupiny putovaly západně a začaly opouštět Indii. (Nečas, 2002. s. 9-12).

Podle této teorie romština tedy není jednotným jazykem a dělí se na mnoho příbuzných dialektů. Tyto dialekty postupně přebraly do své slovní zásoby výrazy

z majoritní společnosti dle toho, kde se romská skupina usídlila⁴. Nicméně společný původ těchto dialogů je patrný a je možné se částečně, v rámci romských dialogů, domluvit po celém světě (Horvátová, 2002, s. 29). Abychom si to lépe dokázali představit, Hübschmanová uvádí, že romské jazyky jsou si mezi sebou podobné asi jako jazyky slovanské. Jsou si bližší než švýcarská hovorová němčina a např. rakouské německé dialekty. Nicméně, jak poznamenává, tyto dialekty spojuje společná spisovná němčina. Ale k vytvoření „mezinárodní“ spisovné romštiny zatím nedošlo. Jeden z pokusů se uskutečnil v roce 1990 na mezinárodním kongresu Romů ve Varšavě, kde byl schválen mezinárodní pravopis, který se užívá v oficiálních dokumentech IRU (Kolektiv autorů, 1999, s.10).

Na základě přejatých slov můžeme odvodit, že Romové pobývali v oblasti íránských jazyků v Byzanci, odtud pochází mnoho řeckých slov ale i arménských a alanských. Dále přejatá slova pronikla do romských dialektů na Balkáně, Rumunsku, Německu a dalších zemí, kde dnes Romové žijí (Kolektiv autorů, 1999, s. 10).

1.2.3 Romština na území Českého státu

Romština na našem území také není zcela jednotným jazykem. Převládají zde převážně tři romské dialekty – nářečí. Tou největší skupinou je „slovenská romština“, kterou se hovoří hlavně na Slovensku ale ve velké míře i v České republice. Dialektem „slovenské romštiny“ hovoří zhruba 70% - 80% romského obyvatelstva. Maďarský dialekt neboli „ahi-dialekt“ je užíván na jihu a jihozápadě Slovenska, v Čechách jen velice sporadicky, nicméně slovenské romštině je velice blízký (Šebková, 1999, s. 11). Zajímavé je, že

---

⁴ Tento jev – kdy dochází v romštině k přebírání slov z jiných etnických prostředí v důsledku toho, kudy Romové procházeli a kde se zdržovali, je označován jako sekundární diferenciaci. Jako primární diferenciaci jsou v kontextu romského jazyka považovány možné direktivní rozdíly na území Indie (Kolektiv autorů, 1999, s. 10).

Romové (v době Rakouska – Uherska) odmítali a nepřevzali žádný německý dialekt. Důvodem je, že němčina jim připadala příliš tvrdá a nikdy se ji nenaučili. Využívali tak nejčastěji dialekt slovenský a maďarský (Hortis, 1995, s. 54). Třetí skupinu tvoří dialekt, který užívají olašští Romové, s tímto dialektem se můžeme setkat nejen na území Čech a Slovenska, ale i jinde ve světě. Dialekt olašských Romů má společné prvky s balkánskými jazyky. Již malou skupinu v Čechách a na Slovensku tvoří Sintové, neboli „němečtí Romové“, který má sice slovní výpůjčky z němčiny, ale je strukturně blízký „slovenské romštině“ (Šebková, 1999, s. 11).

Romština jako jazyk je pro mnoho Romů u nás stále jazykem mateřským a komunikačním. Nicméně v důsledku komunistické propagandy, která považovala romštinu za hantýrku a přesvědčovala o její škodlivosti předávání potomkům, se podíl Romů hovořících svým mateřským jazykem velice snížil. Rodný jazyk byl v mnoha případech zapomenut a převzal se jazyk majoritní společnosti. Česky se naučili nedokonale odposlechem a psanou formu mnoho z nich stále neovládá. Mnoho Romů mluví česky s romským akcentem, což vyvolává často pobavení a na veřejnosti jsou tak terčem posměchu (Horváthová, 2002, s. 30).

2. NÁRODNOSTNÍ MENŠINA

Protože Romové jsou v naší společnosti často vnímáni jako ti „cizí“, ti co „odněkud přišli nebo co se přistěhovali“, domnívám se, že je třeba zdůraznit, že z hlediska legislativního jsou občany České republiky a mají stejná práva, jako ostatní občané. Jako národností menšina byli již prohlášeni po vzniku Československa. Byť jsou první zmínky o Romech datovány již v 14. století, mnoho lidí je stále nevnímá jako součást naší země a historie, ale pouze jako skupinu lidí, která je odlišná od většinové společnosti. V důsledku toho jsou vytvářeny různé xenofobní nálady, podporovány stereotypy a bariéry, namísto pochopení, akceptace a integrace.

2.1 Legislativní vymezení pojmu „národností menšina“

Pojem národnostní menšina je ukotven v Zákonu č. 273/2001 Sb. o právech národnostních menšin a o změně některých zákonů. V preambuli tohoto zákona se píše: *„Parlament České republiky jako demokratického a právního státu, má na zřeteli právo na národnostní a etnickou identitu jako součást lidských práv, respektuje identitu příslušníků národnostních menšin jako jednotlivců i skupiny projevující se zejména vlastní kulturou, tradicemi či jazykem, má na zřeteli vytváření multikulturní společnosti a usilujíc o harmonické soužití národnostních menšin s většinovým obyvatelstvem, zaručuje příslušníkům národnostních menšin právo na účinnou účast v kulturním, společenském a hospodářském životě a ve veřejných záležitostech, zvláště těch, které se týkají národnostních menšin, chráně práva příslušníků národnostních menšin v souladu s mezinárodními smlouvami o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, s Ústavou a s Listinou základních práv a svobod.“* (www.zakonyprolidi.cz) Z toho tedy vyplývá, že všechny menšiny jsou si z legislativního hlediska rovny, mají stejná práva a mohou mít stejné nároky. Jejich práva nemohou být omezována a ani nesmí nikomu vzniknout újma na základě toho, že se řadí k národnostní

menšině. Stejně tak mají právo se podílet na kulturním životě, svobodně se sdružovat a angažovat se ve veřejných záležitostech.

Národností menšina je v tomto zákonu definována jako společenství občanů ČR, které žije na území České republiky. Odlišují se obvykle svým etnickým původem, kulturou a tradicemi. Jsou početní menšinou a zároveň chtějí být národností menšinou. Občan ČR, který má jinou národnost než českou a přeje si být považován za člena národnostní menšiny, je za něj považován, společně s těmi, kteří se hlásí ke stejné národnosti.

K národnostním menšinám se v naší republice kromě Romů řadí např. Slováci, Poláci, Němci, Maďaři, Ukrajinci, Rusíni, Bulhaři, Chorvati, Řekové či Rumuni. Stejně jako o romské menšině toho majoritní společnost mnoho neví ani o ostatních menšinách. Tato nevědomost vede v mnoha případech k různým konfliktům a nedorozumění. V ČR je zřízen poradní orgán vlády – Rada pro národnostní menšiny. Rada se skládá z 29 členů, 18 členů je zástupci národnostních menšin a ti jsou navrhováni příslušníky daných menšin, jejich počet v radě se odvíjí od velikosti dané menšiny (Marádová, 2006. s. 6). Tento orgán byl zřízen za účelem řešení otázek národnostních menšin.

2.2 Romové jako národnostní menšina

Největší národností menšinou u nás jsou Slováci. Ti přicházeli od 18. století především za účelem studia a za prací. Počet se zvýšil po roce 1918, tedy po vzniku ČSR. Po rozdělení v roce 1945 se Slováci stali v České republice národnostní menšinou.

Druhou největší národností menšinou v ČR jsou Romové (Marádová, 2006, s.7). Obsazení druhého místa je ale sporné a to v závislosti na odhadech velikosti romské národnosti. Pokud bychom měli brát údaj vycházející ze sčítání lidu (2011), na druhém místě by byla národnost ukrajinská. K té se přihlásilo na 53 000 občanů. (Oproti předešlému sčítání lidu (2001) se počet lidí s ukrajinskou národností zvýšil o více jak polovinu.) (Úřad vlády, 2012, s. 13). Pokud bychom brali v potaz odhady romské

populace, které jsou ale nepodložené a údaje se různí (od 200 000 až po 300 000), na druhém místě by byli tedy Romové. Pokud Marádová uvádí, že Romové jsou jako menšina co do velikosti na druhém místě, tak tento údaj je založen pravděpodobně jen na odhadech. O tom, že jsou Romové velkou menšinou u nás, jistě nemůže být pochyb. Nicméně vyčíslení, tedy kolik Romů žije v ČR, je prakticky nemožné. Romové se k romské národnosti nemají povinnost hlásit a často nemají ani důvod. Mnoho z nich se za svoje romství stydí, někteří se pak mohou cítit ohroženi (v důsledku represivních opatření v minulosti), případně se Romem nemusí sami cítit být, možností, proč neuvedou svoji etnickou/ národní příslušnost může být mnoho.

Při sčítání lidu z roku 1991 se k této menšině přihlásilo přibližně 33 000 lidí. V roce 2001 se v rámci sčítání lidu k romské národnosti přihlásilo již pouze 11 746 lidí a tím se dostali až na desáté místo z hlediska velikosti menšin (Hloušková, 2004, s. 20). V roce 2011 se v rámci sčítání lidu podle Českého statistického úřadu přihlásilo k romské národnosti 5 000 lidí, což činí značný pokles oproti předešlému sčítání, nicméně stoupl počet lidí hlásících se ke kombinaci národností jako je např. česká a romská národnost, tento počet lidí činil přibližně 7 000 lidí (Český statistický úřad, 2014, s. 6). Český statistický úřad ve své analýze poznamenává, že v letech 2001 a 2011 bylo uvedení národnosti dobrovolné. Proto je srovnatelnost výsledků negativně ovlivněna. V roce 2001 byl podíl nezjištěných odpovědí 1,7 % a v roce 2011 již neodpovědělo 25,3 % respondentů – tedy celá čtvrtina. Lidé hlásící se k polské národnosti jsou podle statistického úřadu na třetím místě, celkový počet lidí činí 39 000. Polská menšina využívá 30 polských základních škol. (Z toho dvě polská gymnázia a šestnáct tříd na středních odborných školách. Přibližně padesát mateřských škol navštěvují polské předškolní děti, v polštině jsou také vydávány noviny⁵) (Marádová, 2006, s. 7). Podle Českého statistického úřadu

---

⁵ Mezi noviny vydávané v polském jazyce se řadí např. *Głos ludu* nebo časopis *Pražský kuryr*, *Nasza gazetka* nebo časopis *Zwrot*. Dále také Český rozhlas – regionální rádio vysílá částečně v polštině. Také je možné v určitých regionech sledovat polskou televizi. V rámci grantů od státu je podporováno, aby u nás byli vydáváni autoři v polském jazyce. Polská menšina je nespokojená se stávajícími podmínkami a má pocit, že je

byla polská menšina do roku 2001 dokonce nejpočetnější. Zajímavé je porovnání polských vzdělávacích institucí a romských, které u nás prakticky nejsou. Důvody, proč tomu tak je, jsou různé. Vzhledem k tomu, že v rámci romské národnosti se jedná o přibližně 300 000 občanů, je zajímavé jak malý prostor je jí např. oproti polské menšině věnován.

---

diskriminovaná např. při přijímacích zkouškách na VŠ, kde jsou zkoušky jen v češtině nebo při jednání na některých úřadech... (Marádová, 2006, s.7 - 8).

3. KDO JE TO ROM?

Kolik je v naší zemi Romů? Abychom mohli říci, kolik jich v ČR žije, měli bychom nejprve vycházet z toho, kdo je to vlastně Rom? Koho můžeme považovat za Roma? Jak zaměstnavatelé poznají, že se jedná o Roma? Podle barvy pleti, přízvuku, oblečení, názorů, jazyka? Co je identifikátorem pro to, abychom člověka považovali za příslušníka romské menšiny? Člověk, který vyrůstal mezi Romy, v romské rodině, ale má bílou pleť – je považován za Roma? Ve většině případů nikoli. Člověk – Rom, který má tmavší barvu pleti, ale vyrůstal v gádžovské rodině, jazyk, kulturu a výchování přejal z majoritní společnosti, je považován většinovou společností za Roma? Ve většině případů ano. Bylo by jistě na místě položit otázku na kolik se sám tento člověk cítí být Romem. Kdo z těchto lidí je tedy více Romem? Člověk, který tak vypadá – má tedy jisté znaky, které napovídají, k jakému etniku přísluší (zastaralý koncept etnické identity), ale jeho výchova nemá s romskou kulturou a tradicí nic společného, nebo člověk, který má bílou pleť – vypadá tedy jako člen majority, ale jeho výchova je romská? Kdo tedy vlastně jsou Romové, co činí Roma Romem?

Pavel Říčan ve své knize „S Romy žít budeme – jde o to jak“ popisuje, že Ivan Veselý je Rom, je to Rom se vším všudy, není tedy o čem diskutovat. Ale jak je na tom jeho známý - Rom, který má ženu z majoritní společnosti a žijí společně v její vile, romsky nemluví, protože nechce a neumí. A jak na tom budou jejich děti? Budou považováni za Romy nebo za gádže (Říčan, 1998. s. 33)? Záleží na každém jedinci, kým se cítí být, nikdo to za něj nemůže rozhodnout. Romem je tedy ten, kdo se k tomu hlásí. Vzhledem k tomu, že se v roce 2011 dle sčítání lidu přihlásilo k romské národnosti již jen necelých 13 000 občanů, jeví se tedy jako nemožné poznat, kolik Romů v naší společnosti žije.

Je tedy jisté, že tento údaj je nepřesný. Romové se hlásí k národnosti české, slovenské případně maďarské a to i přes to, že se cítí být Romy. Důvodem jsou jejich špatné zkušenosti se seznamy z minulosti, na základě nichž byli perzekuováni. Ale na

základě jakého práva označíme člověka za Roma pokud si to nepřeje? Nabízí se odpovědět, že na základě barvy pleti. Ale Romové nejsou odlišná rasa od nás – od gádžů. Jsou pouze odlišný antropologický typ v rámci jedné rasy. Někdy si řekneme, že Romy poznáme na první pohled např. podle charakteristických rysů obličeje, ale mnohé můžeme snadno zaměnit za Italy nebo Bulhary. Ženy, které užívají různou kosmetiku, je také možné poměrně lehce zaměnit za jinou národnost (Říčan, 1998. s. 33).

3.1 Jak to vidí Romové?

Důležité je také říci a u uvědomit si, jak se Romové vnímají a vidí sami v kontextu jiných romských skupin a také v kontextu majoritní, tedy většinové společnosti. Ve většinové společnosti panuje názor, že Romové jsou jednotná skupina a neuvědomují si, že pod pojmem „Rom“ se může skrývat mnoho romských skupin, které jsou rozdílné svými zvyky, sociálním postavením a navzájem se neuznávají a mezi těmito skupinami jsou v některých případech vytvořeny nepřekonatelné bariéry.

Romové jsou tedy majoritní společností vnímáni jako jednotná homogenní skupina. Skutečnost je ale jiná. Marek Jakoubek vysvětluje, že je to pouze uměle vytvořený konstrukt, který předpokládá homogenitu a heterogenitu někde, kde není. Právě rozmanitost je pro Romy tradiční. Romové o sobě neuvažují jako o skupině a nemají jednotné etnické povědomí. Nemají v mysli sebe ani jako národ a namísto národnosti rozlišují spíše mezi kmeny, případně mezi rodinami a klany. Označení jako Cikáni sice působí jako jednotný celek, nicméně toto pojmenování nevychází od samotných Romů, ale od lidí, kteří jim takovéto názvy přiřkli, tedy od svého okolí – lidí, kteří k nim nepatří. (Jakoubek, 2004. s. 44). Romové se tedy necítí být součástí jedné kulturní nebo národnosti skupiny. Z pohledu lidí, kteří je takto označují, se zdají být všichni Romové stejní na základě toho, že vypadají stejně nebo se stejnými zdají být. Samotní Romové se takto nevnímají a snaží se od sebe navzájem odlišit. Jednotná romská společenství se navzájem liší jazykem, kulturou, historií... Jen pro představu romských dialektů je na světě mnoho.

Nicméně, jak říká Viktor Elšík, ptát se, kolik má romština přesně dialektů, nemá příliš význam. Romský jazyk se v rámci nářečí může měnit v rámci subetnických skupin, obcí, lokálních komunit... Pokud bychom ale měli Roma z východního Slovenska a Roma z Finska – oba by mluvili romsky, je možnost, že by si spolu rozuměli? Pravděpodobně nikoli. Srozumitelnost mezi některými dialekty je prakticky nemožná, proto Elšík poznamená, že by bylo spíše než o dialektech vhodné hovořit o různých jazycích (www.romea.cz)

Podobně jako jsme si uvedli příklad rozdílnosti romštiny, která je rovněž často vnímána jako jeden homogenní jazyk, tak právě tak je to i s rozdílností v rámci „romského etnika“. Podobně jako jsou jazykové bariéry, panují mezi některými romskými skupinami i bariéry kulturní a sociální. Tyto bariéry jsou v mnoha případech naprosto nepropustné a pro Romy nepřijatelné.

Co je tedy tím, co Romy pojí, když je uvnitř tato „skupina“ takto diferencovaná? Jakoubek přichází s překvapujícím tvrzením, že Romové považují více za své partnery nikoli ostatní romské skupiny, ale právě majoritní společnost. Důvodem toho je, že mezi příslušníkem jedné a druhé romské skupiny jsou často větší odlišnosti než mezi příslušníkem majoritní společnosti a konkrétní romskou skupinou. Tuto situaci je možné pozorovat i na území ČR mezi slovenskými Romy a olašskými, kde slovenští Romové se cítí být blíže k majoritní společnosti. Stejně tak i vzájemná solidarita mezi různými skupinami Romů může být někdy mnohem menší než je mezi romskou skupinou a majoritou. Jakoubek píše, že termínům, jako jsou např. romská skupina, romská populace, romská menšina, romská komunita nebo Romové vlastně žádné takové označení nenáleží, neboť se samotní členové různých romských skupin takto nevnímají a tyto subetnické celky se nevnímají jako sobě rovné (Jakoubek, 2004. s. 44-46).

3.2 Osobní identita/národní identita Romů

Převládá názor, že Romové nejsou národ a tak s nimi ani nelze dle tohoto kritéria zacházet. Vezmeme-li ale v úvahu, to co národ dělá národem, Romové tato kritéria z velké části

splňují. Mají společnou kulturu, jazyk, historii, hospodářský život a často i některá území. To, co je ale vyjímá z konceptu národa je, že neobývají jednotné území a nevytvořili svůj vlastní stát, jak známe po vzoru 19. století.

V dnešní době, jak poznamená Samková, již toto vlastně přestává platit, vzhledem k tomu, že se státy sjednocují pod Evropskou unií. Za domov považují území Evropy včetně kulturního prostředí. Jak Samková trefně poznamenává, mnohé definice národa neberou v potaz to hlavní – tedy to, kým se člověk samotný cítí být – subjektivní hledisko. Tedy zdali se Rom cítí být Romem nebo ne (Samková, 2011, s. 13)

Národní identita Romů je podle Říčana posilována, pokud se k romství hlásí ti, kteří jsou majoritní společností uznáváni, tedy ti, kteří patří ke společenské elitě. Tito lidé se ale bohužel často k romství nehlásí. Nejsou ochotni vystupovat v médiích a při různých příležitostech, aby posílili sebeúctu romského národa. Zřeknutí se svého romství, může vést k tomu, že snaží zdůrazňovat to, že patří k majoritě, což vede k ještě většímu distancu od romské národnosti a to ještě do větší míry než se vymezuje majoritní společnost (Říčan, 1998. s. 85). Jiný pohled na tento problém má Samková. Tento nezájem o vzdělání, na základě něhož by Romové mohli najít např. lepší uplatnění na trhu práce nebo vyšší status ve společnosti, tedy nabýt společenského uznání z perspektivy majoritní společnosti, může podle ní být způsoben paradoxně právě získáním vzdělání a ekonomickými úspěchy. V očích majoritní společnosti často přestávají být vzdělaní Romové vnímání jako Romové a může tak dojít ke ztrátě jejich sebeidentifikace⁶ (právě

---

⁶ Základní psychologické potřeby podle Maslowa:

1. Bezpečí: schází
2. Nálezení někam: náleží jediné k romské komunitě
3. Identifikace: Co dělá Roma Romem? Je tak zařazován na základě svého sociálního statusu, pokud ho ztratí, začne o něm pochybovat sám Rom i člen majority. (Např. v případě vzdělání: právník, novinář, lékař...) Nejvíce protiromské nálady vyjadřují lidé, kteří s nimi sdílí svůj sociální status.
4. Láska: Jako stmelující prvky v romské společnosti jsou dle autorky převážně ekonomické a sociální nutnosti. A je otázka, jak by byly romské vztahy soudržné, kdyby tyto stmelující tlaky nebyly.
5. Úcta: základní atribut romského chování a hlavní měřítko úspěšnosti. Úcta nezáleží na finančních prostředcích, ale ten, kdo „správně žije“. Z toho tedy vyplývá, že i velmi chudý Rom se může těšit velké úctě. *To co, pro Romy, z hlediska majoritní společnosti, bylo vnímáno jako projev úcty, jako*

identifikace je jednou ze základních psychologických potřeb dle Maslowa). Tím přicházejí Romové o své „romství“. Identita je pro Roma důležitější než sociální postavení nebo materiální zabezpečení (Samková, 2011, s. 40). Říčan se domnívá, že romská identita je právě oslabována tím, že tento národ a jeho podskupiny se liší způsobem života ale i jazykově. Jednotlivé větve často zdůrazňují příslušnost ke „kmenové“ identitě (u nás romská většina x olašská menšina), což dle něj vede k roztržitému identity. K utváření národní identity obecně přispívají i historické kořeny a historické vědomí a duchovnost dané skupiny lidí (Říčan, 1998. s. 87-90).

Pokud ale Romové nemají vytvořené takovéto povědomí o sobě samých (neznají např. svoji historii) domnívám se, že je tento univerzální princip budování národní identity, který je platný v podstatě pro vznik veškerých národů, v případě romského národa neefektivní. Jakoubek, který je „odpůrcem“ sjednocování Romů pod záštitou jakéhosi univerzálního romství nebo „obecné národní identity Romů“, která je uměle vytvořena lidmi, kteří s Romy nemají často nic nebo málo společného, zastává zcela jiný názor než výše uvedení autoři. Problémem dle něj je, že samotní Romové nemají pravděpodobně jednoduše příliš zájem o to dozvědět se fakta ze své historie. A protože mnoho z nich je negramotných, jejich povědomí o historii je značně „deformované“ (Jakoubek, 2008, 132)

3.3 Romské národní hnutí

Mnoho oborníků z humanitních oborů zastává názor, že je velice důležité, aby si Romové uvědomovali svoji národní či etnickou identitu. Pokud by tak učinili a byli hrdí na své romství „romipen“, pozvedlo by to jejich uvažování o sobě samých. Přestali by se vnímat jako podřadní občané, kam je majoritní společnost často řadí, a našli by tak svoji vlastní

---

vyjádření, že si Romů někdo váží, bylo udělení prezidentského státního vyznamenání. (kým a za co, kdy...)

6. Prestiž: V romském pojetí úcta a prestiž není to samé, jak tomu bývá u majoritní společnosti. Ten, kdo má velký majetek, drahé auto a pyšní se velkým domem, má v očích Romů prestiž, nikoli ale musí mít zároveň i úctu. Romové se domnívají, že mají-li mít prestiž a úctu v očích majority, musí být bohatí. Jsou pak překvapeni, když nabydou materiálního bohatství a prestiž ani úcta se jim ze strany majority nedostává (Samková, 2011, s. 61-66).

hodnotu. A právě pokud si uvědomí, kdo jsou, odkud pocházejí, jaké mají tradice a jak důležitá a bohatá je jejich kultura, povede to v určitém aspektu, podle těchto odborníků, k pozvednutí romského etnika.

Otázka romského národního hnutí má dva póly. Na jednom stojí skupina lidí – často romisté, kteří se snaží o vytvoření a nabádání pro vznik romského hnutí, které povede k vytvoření a ustálení romské identity. Na druhé straně stojí rovněž odborníci, kteří říkají, že vytvoření romského hnutí musí vycházet od samotných Romů. Nikoli od pár zainteresovaných jedinců, kteří se snaží posílit či vytvořit romskou identitu. „Odpůrci“ zastávají názor, že se nemůže v podstatě vytvářet identita Romů bez Romů...

Zastánci romského národního hnutí hájí práva Romů na to být „jiný“. Rovněž se snaží zdůraznit, že romská kultura a tradice si zaslouží stejné uznání a nahlížení jako např. kultura Francouzů či Němců. Kulturu vnímají jako prostředek seberealizace. (Mappes, 2013, s. 191) Již v roce 1960, v době komunismu, byla snaha o vyřešení „cikánské otázky“, jak v té době se o Romech mluvilo, z pohledu kulturně národnostního problému. Toto stanovisko zastávalo pár jedinců romské inteligence (Sus, 1961, s. 10). Hancock, vysvětluje, že Romové, když přišli do Evropy, měli sice svoji kulturu, jazyk a původ, který Romy jakožto skupinu sjednocoval, nicméně chyběl zde jeden podstatný faktor. Tímto faktorem, který dle Hancocka negativně ovlivnil utváření romské identity, je absence prostředků k upevnění a obraně své identity. A právě tímto se odlišovali od ostatních národů. Neměli totiž žádné území, politickou ani vojenskou moc (Hancock, 2001, s. 141).

Marek Jakoubek se staví do opozice vůči Ianu Hancockovi, který tvrdí, že „národnostní hnutí“ má pro Romy velký význam. Jakoubek říká, že takováto hnutí tvoří v podstatě jen několik jedinců a tito jedinci nemají se skutečnými Romy prakticky žádné vazby. Jako jeden z příkladů, kde se vymezuje proti „romskému národnostnímu hnutí“ uvádí příklad romských skupin „Calé“ (Španělsko), „Romničelové“ (Británie), „Sintové“, „Manušové“ a další, kteří se liší jazykem a kulturou. Ale v první řadě Romové mají povědomí o těchto skupinách jen velice mlhavé. Pokud o nich vědí, považují je za jakési „míšence“, ale rozhodně ne za Romy. Z hlediska romského životního stylu jsou čtyři

zásady: obřadní hostiny, cena za nevěstu, romský jazyk a romské profese. Pokud někdo tyto hodnoty takto nevyznává, není považován za Roma. A právě zde Jakoubek poznamenává, že je velice domýšlivé a arogantní, pokud někdo, kdo nesdílí takovýto, způsob života, se snaží mluvit Romech (Jakoubek, 2008, s. 135-138). Do opozice, tedy k názoru, který podporuje jednotnost, se řadí i Samková. Tvrdí, že to co všechny Romy spojuje, je jejich vnitřní mentální prostor, jenž z nich utváří jednotnou skupinu a to i přes to, že jsou „rozptýleni“ mezi majoritou. Říká, že v tomto případě je možno generalizovat. Vlastnosti, jenž jsou obecně vnímány jako romské, lze dle jejího názoru aplikovat na jednotlivce (Samková, 2011, s. 13).

Pro lepší pochopení daného problému můžeme vyložit již zmiňované, jak Romové sami sebe nazývají. Jak již bylo řečeno, jednotné označení, které známe – tedy „Cikán“ v romštině neexistuje. Romských skupin je mnoho a nazývají se různě. Pak zde ale vyvstává otázka, jak můžeme rozdělovat Romy na „my“ a „oni“. Hranice mezi „my“ (tedy gádžové z romského pohledu) a oni, je poměrně jasná. Nicméně hranice mezi romskými skupinami již tak jasná není. Každá z těchto skupin vnímá sebe jako tu jedinou pravou cikánskou skupinu (Fraser, 1998, s. 10).

3.4 Skutečně se Romové tolik odlišují od gádžů?

Pokud se bavíme o vztahu majoritní společnosti a Romů, je nutné podotknout, že Romové se od gádžů mnohdy fyzicky odlišují velice málo. Původ Roma nemusí tedy nikdo poznat a on se tak může sám rozhodnout, zda Romem chce být či ne. Ale i Romové, kteří jsou většinou právě na základě barvy pleti považováni za Romy, se mohou od své národní identity odprostit a přijmout identitu gádžovskou. K tomu může vést poměrně častá změna příjmení (vezme-li si Romka gádže) a nebo odchod od romské komunity a integrace do gádžovského prostředí. S čímž souvisí i převzetí všech zvyků gádžů a opuštění od zvyků romských.

U romských žen se velice často setkávám se snahou o přiblížení se vzhledu

gádžovek. Nejen stylem oblékání, ale i úpravou – tedy odbarvením vlasů či používáním různé dekorativní kosmetiky, díky níž docílí vzhledu světlejší pleti. Sama mám několik přátel, kteří nejsou Romové, ale často jsou kvůli své tmavší barvě pleti a tmavým vlasům za Romy považováni. V letním období takovýchto nedorozumění samozřejmě přibývá...

Co se způsobu bydlení a obživy týče, Romové prakticky přejali gádžovský model. Doba, kdy pro Romy bylo typické kočování, je již dávno pryč. Jedním ze základních znaků romské etnické identity je jazyk. Romština se ale jako dorozumívací nástroj mezi Romy užívá stále méně. V rámci romské identity je romština nositelem – řeči písní, příběhu a lidové moudrosti. Ke stejnému závěru dojdeme ale i co se týče hudby a výtvarného umění. Toto dědictví postupně slábne. Kulturní svébytnost je základem každé národní identity a pokud je oslabovaná, může mít její postupné vytrácení katastrofální dopad, tvrdí Pavel Říčan (Říčan, 1998, s. 86-7).

3.5 Jsou Romové jiná rasa?

Mnoho předsudků a stereotypů (nejen) o Romech je zakořeněno již historicky. Napomáhaly k tomu různě uměle vykonstruované teorie, které stavěly „bílou rasu“ na vrchol evoluční pyramidy. Po dlouhá desetiletí byla chápána jako „rasa“ nadřazená. Mnoho lidí tento názor zastává i dnes a to i přes to, že je vědecky dokázáno, že je tento názor zcela mylný. Rozlišování lidí nejčastěji dle barvy pleti je a patrně ještě dlouho bude běžnou praxí nejen v médiích, ale i v mnoha odborných publikacích.

Mnoho lidí i v dnešní době stále mylně zastává názor, že lidé se dělí do několika biologických ras. Počet těchto ras se různí dle badatele, většinou se ale jedná o dělení na čtyři až pět ras (Giddnes, 1999, s. 230). Na pomyslném žebříčku rasové ideologie stojí rasa „bělošská“. Asi nejznámějším zastáncem jedné z rasových teorií je Arthur de Gobineau. Ten prohlašuje za skutečnou a čistou rasu „severogermánskou“ a mísení této rasy s jinou považuje za příčinu úpadku lidstva (Salajka, 1967, s.10). Giddens uvádí, že rozdíly ve fyzické typologii člověka jsou zapříčiněny mísením příbuzných osob (více či méně). Tato

příbuznost je závislá v rámci sňatku na intenzitě kontaktu různých kulturních a sociálních skupin. Hranice lidské populace tedy nejsou pevně nastaveny. Určité rozdíly uvnitř populace, která sdílí určité rysy, mohou být dány geneticky a mohou být i tak velké, jako rozdíly mezi jinými skupinami. Proto mnoho antropologů, biologů a sociologů zastává názor, že pojem „rasa“ již není aktuální a mělo by se od něj opustit (Giddens, 1999, 230). Názory z dřívější doby naopak inklinují k tomu, že Romové jsou rasa a mají pro ni typické – specifické biologické, genetické a antropologické znaky. Jedním z takových autorů je František Štampach, který byl považován za odborníka v rámci cikánské otázky. Zkoumal tělesné znaky Romů a došel k závěru, že tvoří zvláštní rasovou skupinu. Některé společenské prvky jako např. romský způsob života, vykládal z hlediska biologického. Dalším z názorů, který dříve v hojné míře panoval, je rovněž v rozporu s názory většiny dnešních antropologů, kulturologů a jiných vědců zabývajících se otázkou ras. Jedná se o názor zachování romské rasové čistoty. Tedy to, že se Romové nepomísili s jiným obyvatelstvem. Tento názor se staví do opozice k obecně platné zákonitosti, která říká, že dochází k neustálému míšení, tudíž tvrzení, že si lidská rasa zachovala své tělesné, kulturní, jazykové a biologické znaky v „neporušeném a čistém“ stavu (Sus, 1961 s. 21 – 22). Definitivní tečku za tímto sporem zasadil americký molekulární antropolog Allan Wilson. Zasadil se o změnu náhledu vědy o člověku v kontextu genetické odlišnosti lidských ras, které často sloužily k budování rasových ideologií. Tedy jasně se vyhradil proti rasismu a podal pádné důkazy pro vyvrácení různých rasistických teorií. Rozlišování lidí na základě geografického rozšíření a fenomenologických znaků, jako je např. barva pleti nebo struktura vlasů, proporce těla nebo tvar a míry lebky⁷, se začalo jevit jako nemístné a nesmyslné (Soukup, 2004, s. 81).

---

⁷ Antropolog George Morton v 19. století sbíral a měřil lebky po celém světě. Podařilo se mu nashromáždit na 1000 lebek, které patřily „indiánům a Eskymákům“. Domníval se, že hierarchii ras je možno postavit na objektivních základech. Jeho východiskem bylo, že velikost mozku souvisí s inteligencí. Tedy čím větší mozek, tím vyšší má člověk intelektuální schopnosti. Jeho výzkum, kterým poměřoval kapacitu mozku je dnes již proslulý. Týlním otvorem naplnil mozkovnu hořčičnými semínky. Ty pak přesypal do odměrné nádoby a stanovil tak hodnoty pro poměr. Protože ale semínka neměla všechna stejnou velikost, rozhodl se místo nich využívat olovňené broky. Na základě svého výzkumu vytvořil tabulky. A právě z nich lze vyčíst dobový náhled na rasovou otázku. Tento výzkum odráží povýšený náhled „bílé rasy“ na okolní svět (Soukup, 2004, 81-82).

3.6 Mají to Romové v krvi?

Franc Boas – americký antropolog, bojoval proti rasistickým teoriím, kde se vymezoval proti ustálenému smýšlení lidí o dědičnosti a nadřazenosti lidských typů nad ostatními. Bojoval proti rasismu a věnoval tomuto tématu mnohé studie a výzkumy v rámci fyzické antropologie. Fyzické změny člověka považoval za důsledek vlivu měnícího se prostředí. Asi nejznámější jsou jeho výzkumy amerických židovských přistěhovalců (z východní Evropy a Sicílie), kteří přišli do Ameriky. Boas posuzoval např. rozměr hlavy, vzrůst postavy atd. Zjistil, že fyzické znaky těch, kteří se narodili v Evropě, se liší od těch, kteří se narodili v Americe. Právě takováto Boasova zjištění sloužila jako nástroj boje proti rasismu a dědičné nadřazenosti jedněch typů nad druhými (Soukup, 2004. s. 46-47). Podobně jako Soukup, tak většina antropologů je toho názoru, že lidské vlastnosti, které jsou vnímány jako vrozené – tedy geneticky určené jako jsou například genderové rozdíly, agrese a jiné emoce, nejsou utvářeny geneticky a dědičně, nýbrž jsou to sociální a kulturní produkty (Eriksen, 2008. s. 60).

Richard Nisbett a Dov Cohen – psychologové se v knize *Kultura cti* snaží vysvětlit kulturní rozdíly týkající se násilí lidí žijících na jihu USA a severu. Agresivnější chování lidí z jihu vysvětlují skrze jejich kulturní přesvědčení týkající se osobní cti, kterou považují mnohem více za důležitější než lidé ze severu. V důsledku toho, konflikty, které na severu končí slovní nebo fyzickou potyčkou, na jihu vygradují do vraždy. Na venkovském jihu jsou vraždy časté hlavně u lidí, kteří se navzájem znají – mezi přáteli, se kterými se pohádají. Nejsou to náhodné vraždy. V důsledku tohoto se tedy jeví jižané jako více násilnické. Také uvádějí na základě výpovědí respondentů, které porovnávali u lidí ze severu a jihu, že jeli na jihu muž uražen, nebyl by mužem, kdyby na urážku nereagoval násilím. Toto testovali i v rámci experimentu a jejich hypotéza se potvrdila. Co se týče genetické odlišnosti lidí ze severu a jihu, tak tu zcela vylučují. A to z toho důvodu, že původní osadníci a to jak ze severu tak jihu, pocházejí z britských ostrovů a zemí severozápadní Evropy (Peter, Boyd, 2012. s. 11-14).

Vliv prostředí ve kterém člověk žije neovlivňuje tedy jen chování a utváření

člověka z hlediska psychosociální, ale také z hlediska fyziologického. V důsledku tohoto tedy nemůže jasně říci, že všichni Romové jsou stejní, stejně se chovají nebo stejně vypadají. Různé teorie a spekulace o tom, že Romové jsou od své přirozenosti nepracovití, že mají „zlodějnu“ v krvi, že jsou líní a hloupí, jsou tedy naprostým bludem. Bohužel většinová společnost se nechává unášet na této vlně xenofobie a nenávisti, často hraničící s rasismem. Pokud o Romech panují takovéto zvěsti, které jsou v rámci společnosti tzv. „zažité“, nelze se samozřejmě divit, že uchází-li se Rom o zaměstnání, může se často setkat s odmítnutím. Takovéto názory ale nepanují jen v oblasti široké veřejnosti, ale jsou podporovány i některými autory. Jedním takovým je např. Petr Bakalář, který tvrdí, že Romové mají např. nižší IQ než jaký je průměr europoidní rasy (Bakalář, 2003, s.90).

4. CIKÁN NEBO ROM?

V dnešní době je termín „Cikán“ považován za urážlivý, diskriminační a vyjadřuje jistý xenofobní náhled na romské etnikum. Média, ve snaze být korektní, výraz Cikán téměř nepoužívají. Obávají se, aby nebyla nařčena z rasismu. Je ale opravdu výraz „Cikán“ natolik dehonestující, za jaký je dnes považován? Jak nad sebou, respektive svým označením, ale přemýšlejí sami Romové? Uvažují o sobě jako o Romech, Cikánech či naprosto jinak? A který výraz je vlastně správný a proč vznikla tato dichotomie? Jak bude níže vysvětleno, výraz „Rom“, který je v současné době používám a do určité míry v obecném diskurzu vyžadován, patrně není jediným „správným“ označením pro tuto menšinu. Osobně se domnívám, že byť je výrazu „Cikán“ přisuzován pejorativní nádech, nemusí tomu tak vždy být. Ve veřejném prostoru je ale pojmenování tohoto etnika takto vnímáno jako diskriminační, xenofobní až rasistické. Jak bude vysvětleno, vždy záleží na úhlu pohledu...

4.1 Termín Rom

Jak již bylo řečeno, na území, skrze které probíhala migrace kočovných obyvatel z Indie, se skupiny migrantů na nějakou dobu zastavovaly. V okamžiku, kdy tyto skupiny opustili Indii a došli na území perské říše Sasánovců (dnešní Írán, jsou zde dochovány písemné záznamy) vynikl jejich jiný vzhled v porovnání s perským obyvatelstvem. To mohlo vést k tomu, že tyto dómské skupiny začaly nabývat pocitu, že jejich původ je společný a název Dom se ujal jako pojmenování pro celé toto etnikum. Indická hláska „d“, která je cerebrální se v Arménii změnila na hlásku „l“ a vznikl název Lomové, v Sýrii se proměnila v D a název tohoto etnika je tedy Domové a v Evropě se „d“ proměnilo v R a ujal se název Romové (Nečas, 2002. s. 12-13).

Termín „Rom“, (jak se mnoho lidí domnívá), není univerzálním označením. Slovo Rom je označení jen pro jednu romskou skupinu. Vzhledem k tomu, že na našem území se

jiní Romové prakticky nevyskytují, označení Rom je nejrozšířenější autoetnonymum. Ale ke stejnému typu názvu jako Romové, patří např. Sintové, Manušové, Romanichalové nebo Kale (Horvátová, 2002, 12). Slovo „romů, které existuje ve všech evropských dialekttech romštiny, není označení pro skupinu, nýbrž nese význam slova „muž, nebo manžel“. Ani samotní Romové na Slovensku nebo u nás, se s termínem „Rom“ neidentifikují. Jakoubek k tomuto dodává, že nevidí důvod, proč by jednotlivá jazyková společenství měla využívat k označování různých entit výrazy jiných jazyků, pokud mají svoje vlastní označení pro danou věc (Jakoubek, 2004, s.49-50).

Známý výraz v angličtině „Gypsies“ a ve španělštině Gitanos, vzniklo z výrazu Egyptians. Stejně tak ve slovenštině výraz „Farahún či v maďarštině Farao“ odkazují na pobyt Romů v oblasti Malého Egypta (Horváthová, 2002, s. 12). Podle Hübschamnové je ale tato domněnka o egyptském původu již překonaná (Kolektiv autorů, s.17, 1999) Označení „Gypsies“ neboli „Gypsy“ – má v angličtině i jiný význam než pouze označení romského etnika. Znamená také kočovník (Fraser, 1998, s. 132).

V roce 1970 bylo schváleno ústředním výborem Svazu Cikánů – Romů jeden z programových dokumentů – Memorandum, jehož jedna z iniciátorek a autorek byla i již zmíněná, doktorka Milena Hübschmannová. Zde je se jednalo o základních otázkách cikánské problematiky a vymezení společenského postavení Cikánů - Romů. Jedna z věcí, kterou se v tomto dokumentu zabývají je používání slova „Cikán“ a oficiálně přijímaných spojení „občané cikánského původu“. Tento výraz autoři považují za nesprávný z důvodu, že vyjadřuje negativní postoje majoritní společnosti vůči Romům. A je také symbolem pro lhaní, toulání a krádeže. Výše zmíněné slovní spojení je rovněž vnímáno jako řazení k určité sociální vrstvě. Dle tohoto dokumentu by mělo pro romské skupiny platit označení „Romové“ (Pavelčíková, 2002, s. 195-6).

Pojmenování pro Romy „Romové“ bylo schváleno na prvním Mezinárodním romském kongresu v roce 1971. Tento název byl zvolen jako politicky korektní označení pro mnoho skupin, které do té doby byly pejorativně nazývány „Cikáni“ (Fonádová, 2014, s. 15).

4.2 Termín Cikán

Slovo „Cikán“⁸, které je nejrozšířenější pojmenování Romů v Evropě, vzniklo pravděpodobně z označení „Athinganoi“. Tento výraz již ve své době měl pejorativní konotace a ani při přeměně na slovo „Cikán“ se toto slovo nezbavilo negativního nádechu. Důležité je říci, že tento termín „Cikán“ si Romové sami nevybrali ani nevytvořili a jak Horvátová dodává, nikdy se s tímto označením beze zbytku neztotožnili (Horvátová, 2002, s. 11). Vznik termínu „Cikán“ je spojen s první zmínkou o Romech na území byzantské říše, která je datována k roku 1068 od mnicha z Iberonu na hoře Athos. Ve svém díle „Život sv. Jiří Poustevníka“ popisuje, že se v polovině 11. stol. objevili v Konstantinopoli lidé označovaní jako „Antsiganoi“. Toto označení patřilo kacířské sektě, která se věnovala čarování a věštění. Tyto vlastnosti ale ovládali také nově příchozí Romové a protože procházeli územím prakticky ve stejném čase, byli v již zmíněném díle nazváni souhrnným jménem. Je možné, že Romové od této „sekt“ převzali i nějaké dovednosti a byli tak jimi ovlivněni. Pojmenování pro Romy jako „Cikáni“ ale proniklo i do latiny – Anciganus, Cinganus a evropských zemí, kterými Romové procházeli. V Bulharštině je pro Romy běžné označení Acigan, Cigan. V srbštině Ciganin, rumunština užívá výrazu Tsigan, maďarština Czigányok, slovenština stejně jako u nás užívá výrazu Cigán, němčině Zigeuner, italštině Zingaro a v polštině a ruštině Cygan (Nečas, 2002, s. 13).

4.3 Jak to vidí Romové?

Z výzkumu, který byl zaměřen na identitu národnostních a etnických skupin na území ČR, byla pozornost zaměřena také na uchopení a konstruování etnické identity Romů. Výzkum se zaměřil převážně na „slovenské“ Romy, kteří zde žijí již po několik generací. Mezi zkoumané lokality patřil: Varnsdorf, Kadan, Rumburk a Rokycany v letech 2001 a 2002.

---

⁸ Cikán (německy Zigeuner, italsky Zingar, francouzsky Tsigan, maďarsky Cigány atd.) (Horvátová, 2002, s. 11).

Z výzkumu vyplynulo, že tamní Romové nevidí rozdíl v užívání slova Rom a Cigán. Pokud se jim ale položí přímá otázka na toto téma, odpovědi se různí. Záleží na každém jedinci, každý k tomuto označení přistupuje jinak. Někdo vnímá označení Cikán jako v pořádku, zatímco jiný ho naprosto odmítá. Za výrazem Cigán vidí někoho, kdo má doma nepořádek, opíjí se, naopak ten, kdo se chová slušně je nazýván jako Rom. Jiní vypověděli, že když pořádají romskou zábavu a je o nich hovořeno jako o Romech, mnoho z nich se urazí, protože se vnímají jako Cigáni. Jiní vnímají označení „Cikán“ jako pejorativní pouze užívají-li ho gádžové... (Bittnerová a kol., 2005, s. 117-124). Jak je vidět, samotní Romové nemají v ožívání tohoto slova – „označení romského etnika“ sami jasno. Primárně záleží na každém jedinci, jak danou věc sám cítí. Důležitý je také celkový kontext užití slova Cikán či Rom. Mnoho Romů o sobě mluví jako o „Cigánech“, kde kladou důraz na písmeno „g“, tím se v mnoha případech odlišují od výslovnosti slova „Cikán“ u majoritní společnosti, která užívá uprostřed slova písmeno „k“. Nedá se tedy říci, který výraz je správný či špatný. Vzhledem k tomu, že na tom, jak bude o Romech hovořeno se většině případech nepodílejí samotní Romové, protože v tomto směru nejsou jednotní, domnívám se, že není možné striktně říci, jaké užívání názvu pro tuto menšinu, je správné.

5. DISKRIMINACE, PŘEDSUDDKY A STEREOTYPY

Romové jsou často v médiích prohlašováni za nepřizpůsobivé. Média „tradují“ že tato nepřizpůsobivost je Romům vlastní od přírody – mají to tedy v genech, nebo jak se lidově říká, mají to v krvi. Norbert Mappes píše o tom, že v Německu (ale i v jiných zemích) byl Romům připisován tzv. „dědičný kočovný pud“ nebo též dědičné sklony krást. V Německu byli považováni za národ, který měl být zničen (Mappes, 2013, s. 193 – 194).

Může se zdát, že xenofobní populismus se v současné době přesunul z „romské problematiky“, jak jsou věci spojované s romskou menšinou často nazývány, na téma uprchlíků a imigrace. Ovšem v okamžiku, kdy se situace uklidní a přijdou volby, a to jak komunální, tak i krajských či celostátních, Romové a řešení „romské problematiky“, bude v určitých případech jistě bodem nejednoho volebního programu.

Je důležité si uvědomit, že to, jak je o Romech smýšleno je do určité míry nastaveno v dnešní době právě masovými médii. Protože ty v mnoha případech rozhodují o tom, jak bude vytvářena, neboli konstruována realita v rámci níž budou lidé vnímat témata, která jim budou podávána. A to ať už formou televize, internetu, rádií, novin či jiných zdrojů. Dalo by se tedy říci, že je otázkou „nastavení“ jak lidé budou o Romech (a jiných tématech) uvažovat? Domnívám se, že do určité míry, ano. Společnost je takto lehce manipulovatelná. Médie nám podávají „zprostředkovanou zkušenost“. Tuto zkušenost ale mnoho lidí převezme a vnímá jako realitu, potažmo zkušenost svoji. Pokud se v médiích bude tvrdit, že všichni Romové žijí ze sociálních dávek a že kradou, bude to mnoho lidí považovat za pravdu. Ale kolik z těchto lidí má zkušenost s tím, že je Rom okradl? Kolik z těchto lidí si ověřilo údaje o tom, kolik Romů pobírá dávky?

Takovéto názory logicky ovlivňují i jedince, kteří by Romům mohli nabídnou zaměstnání. Pokud jsou obecně vykreslováni jako skupina lidí, která nemá zájem o práci, krade a nemá pracovní návyky, je samozřejmé, že mnoho zaměstnavatelů je nebude ochotno zaměstnat. A to i přes to, že rovný přístup na trhu práce je deklarován Listinou základních práv a svobod, která je součástí Ústavy ČR. Tento dokument garantuje rovný přístup bez rozdílu rasy, pohlaví, vyznání. Je-li tedy uchazeč o zaměstnání odmítnut na

základě toho, že je Rom, můžeme hovořit o diskriminaci. Vzhledem k tomu, že média jsou v současné době tím, co nejvíce ovlivňuje a nastavuje myšlení lidí, budu se jim v kontextu romské diskriminace věnovat v následující podkapitole.

5.1 Romové a média

Média jsou dnes hlavním zdrojem, který utváří a nastavuje myšlení lidí. Proto je velice důležité, jaký obraz média podávají o Romech, protože je více než pravděpodobné, že se právě tento zprostředkovaný obraz promítne do myšlení, názorů a poznatků mnoha lidí. Neuvěřitelná síla médií tkví právě ve schopnosti lidí přesvědčit a často jim i vnuknout, že právě jimi podávaný obraz je ten jediný a správný a mnoho lidí ho přijme a považuje za pravdivý výrok. Domnívám se, že období, kdy byli Romové v médiích zobrazováni jako „ti špatní“, je již ve větší míře pryč, alespoň ve veřejnoprávní televizi. V současné době se v médiích setkávám se zdůrazňováním „dobrý“ Rom nebo „slušný“ Rom. Tedy to, že je Rom, ale je slušný. Tím média tedy jasně dávají najevo, jak se tento Rom, odlišuje od ostatních. Je slušný, nekrade, nemá dluhy, nebyl trestaný... Takovéto nazírání je velice rozšířené i mezi mnoha občany majoritní společnosti. Jsou Romové – Cikáni, těch je většina. A pak je Rom, který je slušný a vlastně ani není dle jejich slov poznat, že je to Rom. Stačí si povšimnout, jak často slýcháme v médiích v rámci nějakých kauz slovní spojení „česká rodina“? Pravděpodobně příliš často ne. Častěji je rodina označena svým jménem tedy např. rodina „Nováková“. Ale jak často v médiích slýcháme „romská“ rodina? Nebo slovní spojení „slušná romská rodina“. Často. Pravděpodobně proto, že zde není hlavní prioritou zmínit právě danou, konkrétní rodinu, ale to, že tato rodina je romská a slušná. Tedy titulek zprávy se v první řadě odkazuje na etnickou příslušnost, nikoli na konkrétní rodinu.

Zdá se, že Rom, aby mohl být přijat, musí nejprve ukázat své kvality, tedy to, že je slušný. Z čehož již tedy vyplývá, že výchozí podmínky nejsou nastaveny rovnocenně. Budeme-li hovořit v kontextu uplatnění se Romů na trhu práce, znamená to, že aby mohl být Rom přijat do zaměstnání, nebo alespoň brán v úvahu jako potenciální zaměstnanec, musí se nejprve prokázat tím, že je „dobrý Rom“. Což znamená, že musí nejprve

zaměstnavatele přesvědčit o tom, že předsudky a stereotypy, které zastává nebo má spojeny s Romy, pro tohoto konkrétního Roma neplatí...

5.2 Stereotypizace v médiích

Stereotyp, o kterém se bavíme, tedy v kontextu romské menšiny, je definován jako: „komplex představ, které mají příslušníci společenských skupin o sobě nebo o jiných (zvl. etnicky nebo rasově)“ (Kraus, 2005, s. 750). V rámci sociální práce se setkáváme se stereotypy, které se týkají vztahu většinové společnosti k menšinám. Takovým příkladem stereotypu může být například přesvědčení, že všichni Romové jsou nespolehliví a líní (Matoušek, 2008, s. 215). Jak již bylo řečeno, média nemají vliv jen na jedince, ale ovlivňují postoje a názory celé společnosti. Mohou působit pozitivně, ale také mohou vyvolávat napětí nebo ohrožovat stabilitu společnosti, přesvědčovat a manipulovat. Právě menšiny a cizinci jsou častým terčem stereotypizace. Jak píše Jiráček, média jsou v dnešní době hlavním zdrojem tohoto vytváření náhledu. Jedná se tedy o stereotypy těch vrstev, které mají ve společnosti větší moc. Na jedné straně mohou stereotypy pomáhat utvářet náhled na svět, orientovat se. Na straně druhé mohou být zdrojem mnoha předsudků, které v první řadě vznikají od těch, kdo mají moc (Jiráček, 2015, s. 299-301). A protože Romové rozhodně jako marginalizovaná skupina nejsou tou vládnoucí skupinou, která by mohla určovat a rozhodovat, kam se smýšlení o nich samotných bude ubírat, nemohou v tomto ohledu na své pověsti v kontextu médií nic změnit. Možná, že ale právě toto je situace, kdy by se měly zapojit „romské elity“ a určovat obraz Romů, tedy to jak na ně společnost bude nahlížet a jaký k nim zaujme postoj. Stereotypy, které jsou po století již ve společnosti ustálené, by se mohly pomalu měnit. Namísto toho, aby společnost byla naštvaná, protože Romové v jejich očích nechodí do práce, a tak je jimi ze strany majority opovrhováno, by se společnost zamyslela, jaké jiné mohou být důvody, proč do zaměstnání nechodí. Namísto vyobrazování Romů jako dobrovolných příjemců sociálních dávek, jejichž cílem je pobírat peníze od státu (od lidí, kteří na ně musejí vydělat, jak je často možné slyšet ze strany majority), by se společnost dozvěděla, že takovýto styl života příliš mnoha lidem

nevyhovuje a rádi by zlepšili svůj životní standard a sociální dávky vyměnili za zaměstnání.

5.3 Typické předsudky v kontextu romské menšiny

Romové se v České republice řadí k nejvíce marginalizovaným skupinám, které jsou terčem různých předsudků. V dnešní společnosti převládá názor, že Romové se již odjakživa živili příživnictvím, žebráním, kradením slepic, případně jiných potravin, obchodovali s koňmi, věštili z karet či ruky nebo jinak podváděli (Lisá, 1999, s. 353). To, co utvářelo po několik století negativní obraz o Romech byla jejich odlišnost. V první řadě tedy tmavá barva pleti, dalšími faktory, které ovlivňovali pohled majoritní společnosti na Romy, byl způsob jejich obživy, který zneužíval pověřivosti středověkých Evropanů, ale i to, že si je lidé spojovali s možnou hrozbou islámu. (Hancock, 141)

Toman Brod se zabývá myšlenkou, co majoritní společnost vede k takovému myšlení. Dochází k závěru, že česká společnost není primárně rasisticky nastavena. Podezřívavost a nedůvěra vůči Romům nepramení z nadřazenosti majoritní společnosti, jak by se mohlo zdát, ale ze špatné zkušenosti. Tato špatná zkušenost je dle Broda přenášena z generace na generaci. Romové v tomto kontextu jsou terčem nedůvěřivých a urážlivých poznámek většinové společnosti z toho důvodu, že v Čechách není srovnání s jiným etnikem. (Žantovský, 1998, 17-18).

6. ROMSKÉ PROFESE

Jaká jsou pro Romy typické povolání? V dnešní době se na typická romská povolání můžeme dívat spíše z pohledu historického, tato povolání se stávají postupem času stále více muzejní záležitostí. Dnes již pro Romy i typické živení se hudbou nebo kovářstvím postačí jako obživa jen velice nepatrnému zlomku Romů. Romové jsou tedy nuceni hledat zaměstnání v rámci gádžovských profesí. V tomto ohledu byli schopni obsáhnout velice mnoho povolání. Co se týče ale kvalifikované práce, podařilo se prosadit jen velice málo Romům. Většina Romů je odkázána k fyzické práci, která je pro některé rody (hlavně ty hudebnické) a pro Olachy z tradice nepřijatelná a je považována za ponižující. Pokud se Romové nemohou (nebo nechtějí) živit fyzickou prací, jsou nuceni žít velice skromně, často na okraji společnosti a jsou odkázáni na stát – na sociální dávky.

6.1 Tradiční romské profese

V rámci historického náhledu na tradiční romské profese, je důležité si uvědomit, že se nejednalo o profese, které by si Romové zvolili na základě toho, co chtějí nebo co je těší. Z tohoto hlediska se jednalo o monoprofese, tedy profese, které byly děděny a vykonávány z generace na generaci. Člověk si své povolání nezvolil, nýbrž ho získal dědičně. Tento způsob je patrně pozůstatkem indického kastovního systému, odkud Romové pocházeli a ještě v mnoha „tradičních romských komunitách“ jsou jeho fragmenty patrné.

Jak poznamenává Nečas, takovýto systém, tedy věnování se v rámci rodu nebo skupiny pouze jednomu řemeslu, zajišťoval existenční prostředky. Romská obživa byla závislá na okolí - především rolníci byli nuceni kočovat. Ale i řemeslníci byli nuceni k řemeslnému kočovnictví nebo parazitující potulce. Kováři, lidé pracující se dřevem, proutím, hlinou či kůží kočovali v pravidelném kruhu. Tanečníci nebo hudebníci svoji obživu doplňovali drobnými krádežemi nebo žebrotou (Nečas, 2002. s. 9-11). Protože v rámci jedné kasty (rodiny a skupin) se všichni věnovali stejnému řemeslu, došlo po určité době k přesycení trhu a byli nuceni kočovat dále. Aby se uživili, docházelo i k rozdělení rodových skupin, za účelem hledání vlastního odbytiště na trhu (Horváthová, 2002 s. 7).

Po přestěhování do jiné oblasti se celý koloběh opakuje a nové generace jsou opět nuceny se stěhovat – kočovat a vyhledávat příhodná místa pro své živobytí (Nečas, 2002. s. 11-12). Romové, kteří byli tak nuceni z důvodu obživy kočovat, byli zpočátku přijímáni na šlechtických a panovnických dvorech. Byli zde vítáni, přinášeli informace o cizích zemích, novou hudbu a technologie (na zpracování kovů). Ženy uměly předpovídat budoucnost a Romové byli také vyhlášenými zvěrolékaři. Zlom nastal v okamžiku, kdy Romy začala pronásledovat církev, která je vinila z čarodějnictví a nevěrectví. Z této strany byli osočeni i z loupežnictví a nekalé konkurence vůči cechům, pro které znamenali konkurenci (Marádová, 2006. s. 15-16). Pro Romy byl jejich kočovný způsob života, v rámci nějž vykonávali své profese, velice důležitý. Umožňovalo jim to zachovat si svoji samostatnost a nezávislost, ale také navázat vztah s majoritní společností. Tento vztah byl posilován v rámci romského obchodování, kdy přijížděli do různých odlehlých oblastí a nabízeli pro zdejší obyvatelé nové a nedostupné zboží (Miklušáková 1998, Barša 1999: in Fondánová 21). Takovýto model romského obchodování je např. vykreslen ve slavném románu *Sto roků samoty* od G. Marqueze. Kdy se obyvatelé zapadlé vesnice Macondo (později městečka) vždy těší s velkým očekáváním na návštěvu Cikánů. Ti je totiž kromě prodeje různých, pro ně nových a nevidaných věcí, zásobovali i informací o tom, co se děje ve světě.

6.2 Romské profese na území českého státu

Romské rodiny, které v 16. a 17. století přišly na Slovensko, se zabývaly již zmíněným kovářstvím. Rovněž i romští hudebníci se dostali do povědomí tehdejší společnosti. Tyto dvě profese se na Slovensku staly nejvýznamnějšími a svůj status si udržely až do 20. století, kdy byli romští kováři téměř v každé obci. Kovářská profese zahrnovala zejména výrobu hřebíků, řetězů a zemědělského nářadí (Mann, 2001, s. 17). Romské přísloví „Co Cikán, to kovář“, vykresluje, jak frekventované toto řemeslo bylo. Instrumenty pro výkon této profese byly např. ruční měch, kleště, kladivo a jiné drobné nástroje. Toto nářadí bylo

tedy přenosné a Romové mohli bez omezení kočovat a vykonávat kovářství (Houdek, Stesklá, 2012, s. 84). Hudba, která je s Romy neodmyslitelně spjata, byla jako řemeslo typické pro Romy patrně již v Indii. Dodnes se zde Domové (nejbližší příbuzní Romů) hudbou živí. Kromě hudby se Domové věnovali také kovářství, košíkářství, obchodu, tanci či odstraňování nečistot ale i různým krádežím (Nečas, 2002, s. 9-12). Hudba je na našem území typická hlavně pro slovenské Romy, podobně jako kovářství. Ve světě je romská hudba rozšířená a dodnes pro mnoho Romů slouží jako způsob obživy. Např. v Maďarsku – primáši nebo ve Španělsku – flamenko (Šebková, 1999, s. 144). V rámci naší nedávné historie často slýchám v souvislosti s Romy, vyprávění od starších generací, které vzpomínají na „Cikány“. Právě jejich kočovný způsob života jim v mnoha případech utkvěl v paměti jako fascinující vzpomínka. Jejich pojízdné obytné kočáry a nespoutaný způsob života, z pohledu majority, byl v naprostém kontrastu se „standardním“ způsobem života. Romové vyráběli např. kotle⁹, této skupině se říkalo kotláři a své služby nabízeli, tam kde se zrovna na krátký čas, většinou na okraji vesnice, usídlili. V souvislosti s romskými rukodělnými výrobky lidé, se kterými jsem měla možnost na toto téma hovořit, poznamenávají, že byli velice kvalitní a po mnoho let jim vydržely. Nicméně vzpomenou-li si na „Cikány“, mají s nimi kromě jejich „typického způsobu života“ spojení i krádež slepic a jiného drobného zvířectva či předmětů. Všichni věděli, kdo má ztrátu slepic na svědomí a dnes na tyto drobné incidenty lidé vzpomínají již s úsměvem.

6.2.1 (Ne)možnosti Romů na trhu práce v průběhu českých dějin

Když Romové přišli ve 14. století na území českých zemí, jejich způsob obživy spočíval převážně v řemeslném kočovnictví. Vykonávali drobné řemeslné práce v rámci svých tradičních profesí, případně se snažili jinak vyhovět poptávce na trhu práce na daném území. Se zákazem kočování se situace změnila, byli nuceni se usadit a rovněž se změnil i

---

⁹ Kotlářství (podobně jako kovářství, košíkářství, výroba cihel, vytváření hudební, taneční a cirkusové zábavy) je i v současné době typické řemeslo pro dómské kasty v Indii, se kterými mají Romové mnoho společného (Horváthová, 2002, s. 6).

způsob obživy. Často tak vypomáhali jako rolníci na polích či jako námezdní síla.

V průběhu 2. světové bylo Romům znemožněno pracovat. Byli vyloučeni ze všech profesních sdružení a rovněž museli zanechat všech svých živností, nemohli již tedy dále zastávat např. úřednická nebo dělnická místa. Platila pro ně stejná nařízení jako pro Židy. (Rose, 2009, s. 49).

Za komunismu platila pracovní povinnost a i ti, kteří se práci vyhýbali, většinou odpracovali alespoň tolik směn, aby nebyli trestáni za příživnictví. Po čtyřiceti letech tohoto režimu přišla najednou změna. Ti, kteří o práci nestáli nebo do ní nechodili a nebo se dostatečně nesnažili, byli propuštěni s možností využít podpory v nezaměstnanosti. Protože úřad již nezajistil ihned nové zaměstnání (Říčan, 1998. s. 30). Minulý režim, neměl ale pro Romy „výhody“ jen v ohledu jisté práce, ale Romové tak běžně přicházeli do kontaktu s majoritní společností. Jít společně s gádži - kolegy po práci na pivo nebylo nic zvláštního. Ztráta práce pro Romy neznamenal jen tedy ztrátu finančního zázemí ale hlavně ztrátu sociálního kontaktu (Samková, 2011, s. 41).

V současné době se situace opět opakuje a Romové v mnoha případech zastávají pozice „námezdní síly“. Jsou využíváni na těžké práce na stavbách, případně manuální práce v různých firmách, pokud se jim podaří místo získat. Tato nekvalifikovaná práce ve většině případů není příliš vysoce ohodnocená.

6.3 Romové jako námezdní síla

Od 18. století, kdy se Romové začali usazovat a postupně opouštět kočovný způsob života, stala se pro ně z hlediska obživy významná práce u rolníků. Tato práce spočívala v létě jako pomoc na poli nebo vinobraní. Rovněž byli využíváni jako pomocná síla kolem domu, také pásli dobytek nebo lámali kámen, který postupně drtili v šterk. Také hasili vápno nebo a pálili dřevěné uhlí. Někteří se stali zručnými hrnčíři či se zabývali výrobou nepálených cihel – vepřovic. Romské ženy vypomáhaly u sedláků např. vymazáváním pecí nebo hliněných podlah, někde i s předením nebo jinými ručními pracemi. Z ručních prací bylo mezi Romkami nejrozšířenější pletení provazů nebo výroba kartáčů z prasečích štětín či koňských žíní (Mann, 2001, s. 17). Romové byli jako námezdní síla využíváni již od dob

svého příchodu do Evropy. Kromě romských řemesel, vykonávali různé pomocné práce, které souvisely se soukromým zemědělstvím. Za tyto práce, jakožto nejlevnější pracovní síla, ale i za svá řemesla, byli nejčastěji odměňováni v naturáliích. Toto soužití, které fungovalo, bylo narušeno vznikem zemědělských družstev, státních statků a strojů. V důsledku toho, jak píše Kaplan, romská řemesla zanikla. Důležitým faktorem zde byl i přesun venkovského romského obyvatelstva do průmyslových oblastí (Lisá, 1999, s. 353-354). Byť je romská výpomoc majoritní společnosti velice rozšířená v povědomí široké veřejnosti, je zajímavé, že mnozí Romové takovouto práci neuznávali.

Forma těžké práce, kterou Romové zastávali na statcích či polích gádžů, byla považována za „buti“. Toto romské označení práce je vymezeno pro práci, která je těžká a namáhavá a určena pro toho, kdo neumí nic lepšího. Byl-li někdo např. hudebníkem, za práci v pravém slova smyslu to nebylo považováno. Toto opovrhování těžkou prací je charakteristické zejména pro olašské Romy. Považují ji za cosi potupného, chytrý člověk takovouto práci vykonávat nemusí. Mezi typické profese olašských Romů patří zejména obchod neboli „handlování“ s koňmi. Pouze kovářská profese, která se řadila k typickým romským profesím, byla z tohoto konceptu „buti“ vynechána. Důvodem bylo, že toto povolání vyžadovala velkou zručnost, nemohl ji tedy vykonávat každý (Šebková, 1999, s. 78-79).

6.4 Romské profese v současné době

Některá původní označení romských profesí jako např. kalderaša, lovára, rudari, se dnes používají k označení romských skupin. Řemesla, kterým se dříve věnovali, jsou v dnešním světě již prakticky neuplatnitelná. U Romů je silný vztah k samostatné práci a rovněž i profesní mnohostrannost. Právě toto jim umožňuje být samostatní v rámci organizování svého života a flexibilní v rámci své sociální struktury. Nicméně nezávislosti, která je ve spojitosti s Romy často zmiňovaná, nemohou dosáhnout bez majoritní společnosti. Pokud chodívali po domech a nabízeli své služby, nabízeli je majoritě, kde hledali odbyt.

V některých případech zainvestovali do svého živobytí, čímž se zavázali vykonávat svoji profesi po generace. Příkladem toho můžou být např. majitelé lunaparků nebo cirkusů¹⁰ (Fraser, 1998, s. 112). Romové patří např. do proslulé cirkusové rodiny Berouskových. I v jiných světových cirkusech jsou najímáni jako artisté a krotitelé zvířete (Horváthová, 2002, s. 70). Jakoubek píše, že muži zastávají profese, které pro lidi, jež s Romy nesympatizují mohly být vnímány jako obchody založené na klamání důvěry. Jedná se o obchod s ojetými auty, oprava karoserií nebo drobná práce pro policii (Jakoubek, 2004, s. 138). V současné době už i tyto „profese“ jsou u Romů na ústupu a mnoho z nich je v důsledku nezaměstnatelnosti registrovaných na úřadech práce. Práci si vzhledem k častému nízkému vzdělání a žádné kvalifikaci shánějí těžko a mnoho z nich je odkázáno na pomoc státu.

---

¹⁰ Akrobacie a předvádějí cvičené zvířete, zejména medvědů a opic, se řadilo k tradičním romským řemeslům od nepaměti, podobně jako loutkařství a herectví. (Horváthová, 2002, s. 32)

7. ROMOVÉ NA TRHU PRÁCE

Postavení Romů na trhu práce je v dnešní době tématem mnoha debat a to jak v odborných kruzích, tak mezi laiky. Faktory, které ovlivňují a historicky ovlivňovaly tuto národnostní menšinu v kontextu postavení či diskriminace na trhu práce je mnoho a lze na ně pohlížet z mnoha úhlů pohledu.

O tom, kdo může za potíže, se kterými se Romové musejí potýkat, kdo nebo kde je příčina toho, jak se Romové chovají a proč v určitých situacích někteří jednají tak, že z pohledu majority to vede k naprosto pohrdavému a opovržlivému pohledu na Romy jako takové, můžeme spekulovat. Je jisté, že vina není pouze na Romech ani na majoritě. Je to proces, který se utvářel po tisíciletí historie.

Pokud bychom chtěli shrnout hlavní faktory, které se utvářely v rámci historického vývoje Romů, a ztěžují tak jejich postavení na trhu práce, jednalo by se o:

1. Vztah ke vzdělání (Romové vzhledem ke svému postavení, které již bylo nastaveno v historii, čili postavení na okraji společnosti, neměli nikdy potřebu se vzdělávat. Rovněž je k tomu ani nemotivovaly dědičné monoprofese).
2. Vztah k pracovnímu uplatnění (mobilita je Romům blízká a vyplývá z jejich tradic, tímto se liší od gádžů, kteří jsou v porovnání s Romy prakticky nemobilní v kontextu stěhování se za prací, rovněž nebyli v rámci historie nuceni permanentně prchat a skrývat se).
3. Vztah romské komunity k ženě (romská žena měla nízké a podřadné postavení v rámci své komunity. Často byly ženy téměř negramotné a rovněž nevykonávaly žádnou profesi. Situace se změnila až s příchodem Romů do městského prostředí).

Tyto historické faktory ovlivňující Romy na trhu práce, v důsledku rozpadu tradičních komunit sice postupně mizí, ale určité fragmenty stále ještě přetrvávají. Vzdělání, trvalý

příjem a postavení žen se mění. Nicméně tento proces změny není dostatečně rychlý, jak společnost vyžaduje (Lisá, 1999, s. 354-355).

7.1 (Ne)zaměstnanost romské národnostní menšiny

Velká část Romů je dnes nezaměstnaných, tato nezaměstnanost je často velmi dlouhodobá. Mnoho Romů tuto skutečnost nese špatně, jiní ji bez rozpaků přijímají. Statistika zaměstnanosti romského obyvatelstva žádná neexistuje. Odhady se v roce 1998 pohybovaly mezi 70 a 85% (Říčan, 1998, s. 36). V roce 2006 je tento stav na základě údajů z publikace „Multikulturní porozumění“ odhadována na 45 - 50%, kde dlouhodobá nezaměstnanost činí asi 75%. Přičemž velká část Romů je nezaměstnaná několik let (Marádová, 2006, s. 25). Podle studie z roku 2010 je procentuální podíl nezaměstnaných Romů mezi 70 - 80%. Dále je zde uvedeno, že pouze 26% Romů nemá zkušenost s nezaměstnaností. A 80% si stěžuje na diskriminaci při hledání zaměstnání (Frištenská, 2010, s. 3). Podle Českého statistického úřadu míra nezaměstnanosti celkem činí 4,4 % (ČSÚ, 2016). O tom, jaká je míra nezaměstnanosti u Romů zde není žádný relevantní údaj. Romská nezaměstnanost je závislá na dané oblasti. Pokud se budeme pohybovat ve vyloučených lokalitách, které jsou např. v Olomouckém, Karlovarské nebo Moravskoslezském kraji, nezaměstnanost zde bude logicky vysoká. Nezaměstnanost se zde pohybovala mezi 70 – 100 %. Jiná situace bude např. v Praze (Úřad vlády ČR, 2013, s. 88). Tato vysoká nezaměstnanost má na romskou populaci (podobně jako na jakoukoli jinou) negativní vliv. V důsledku toho narůstá kriminalita a komunita je celkově demoralizována (Říčan, 1998, s. 36). Důvodů, proč je mnoho Romů nezaměstnaných je mnoho. Ve špatné situaci na trhu práce se samozřejmě nenachází jen Romové a důvody této nezaměstnanosti se vyskytují i u jiných cílových skupin, nikoli ale v tak vysokém měřítku. Frištenská uvádí jako jednu z příčin nezaměstnanosti Romů jejich etnickou příslušnost. Tato etnická příslušnost nese se sebou stigmatizující vlastnosti a to jak vnitřní tak i vnější. Mezi vnitřní řadíme „romipen“, tedy romství, v rámci něhož je dán častý vztah Romů ke vzdělání, kvalifikaci a zaměstnání. K vnějším vlastnostem romství, můžeme přisuzovat diskriminaci

nebo neoblíbenost Romů u majoritní společnosti (Frištenská, 2010, s. 3). S nemožností uplatnit se na trhu práce často přichází nuda. Nuda je spojena s poruchami pozornosti. Člověk, který se nudí, se nedokáže nadchnout pro žádnou věc a úspěšně v ní pokračovat. Je možné, že právě toto se podepisuje, na tom, proč mnoho Romů není schopno chodit pravidelně do práce. Je to otupělos, jak říká Samková (Samková, 2011, s.).

Postavení, které Romové mají na trhu práce, je jedním z velice důležitých faktorů pro pochopení celkové situace v kontextu romské menšiny, která v naší zemi panuje. Protože právě míra zaměstnatelnosti občanů, jak píše Kaplan, je jedním z předpokladů pro společenskou a pracovní integraci. U národnostních menšin, kterou Romové jsou, je zaměstnatelnost velice úzce spjata se stupněm začleňování do majoritní společnosti (Lisá, 1999, s. 352).

7.2 Překážky Romů v získávání zaměstnání

Primární překážkou v získávání zaměstnání romských obyvatel je již zmíněné nízké vzdělání a nízká nebo žádná kvalifikace. Přičte-li se k tomu ještě zkušenost s dlouhodobou nezaměstnaností, která má vliv na pracovní morálku a vede ke ztrátě pracovních návyků jedince, možnost získat zaměstnání se dále snižuje.

Vzhledem k tomu, že je nízká poptávka po pracovní síle, hlásí se na tato místa i lidé s kvalifikací vyšší, která přesahuje dané požadavky. Zaměstnavatelé si tedy spíše vyberou zaměstnance s vyšší kvalifikací a těm Romové ve většině případů nemohou konkurovat. Pokud se ale propouští, naopak Romové jsou v mnoha případech propuštěni mezi prvními.

Problém nezaměstnanosti Romů se stupňuje, pokud více členů – v aktivním věku – jedné rodiny je nezaměstnaných. Takovýto model není nijak zvláštní a ojedinělý (Úřad vlády ČR, 2013, s. 88-89). Kromě nízkého zájmu o nekvalifikovanou práci, je v tomto ohledu také důležité zmínit aspekt systému sociálních dávek, který je v mnoha případech rovněž paradoxně demotivující pro získávání zaměstnání. Minimální mzda, kterou lidé obdrží, je v některých případech jen nepatrně vyšší než dávky, na které mají při splnění určitých podmínek lidé nárok. Takto nastavený systém tedy vede k logickému vyústění toho, že lidé pracují tzv. na černo. Pobírají tedy mzdu a k tomu dávky. V roce 2002 bylo

odhadováno, že systém sociálních dávek je využíván 50% romské populace. Některé oblasti jako např. Chomutov dosahují až 80% (Frištenská, 2010, s. 4). Říčan uvádí, že častou překážkou je i diskriminace na základě etnické příslušnosti. Zaměstnavatel odmítne uchazeče na základě toho, že je Rom, namísto toho, aby si zaměstnavatel vyžádal posudek od předchozího zaměstnavatele. Nabídky na zvýšení kvalifikace Romové prakticky nevyužívají, velká část mladé generace je smířena a počítá s trvalou nezaměstnaností (Říčan, 1998, s. 37). O diskriminaci a diskriminačních nabídkách práce, které jsou podmíněné „správnou“ etnickou příslušností píše i Marádová. Tato diskriminace pramení podle ní ze zažitých stereotypů a předsudků v naší zemi. Romské ženy jsou v tomto směru ještě více limitovány genderovou diskriminací, která se týká přijímání do zaměstnání, při profesních postupech a při odměňování (Marádová, 2006, s. 25-26).

Aby Romové mohli společensky růst a změnit tak své sociální vyloučení, je nutné zlepšit jejich postavení na trhu práce. Což se nedaří, od roku 1998 se situace spíše zhoršuje. Členské státy EU se zavázaly, vytvořit taková opatření jako je např. profesní vzdělání, zvýšení zaměstnatelnosti a zaměstnanosti Romů. S cílem zvýšení podílu Romů na pracovním trhu. Nezaměstnanost Romů je ze strany majoritní společnosti vnímána jako neochota pracovat. To, že existují nějaké systémové překážky nebo diskriminace mnoho lidí nereflektuje. Pokud by se situace Romů na trhu práce zlepšila, přispělo by to nejen k jejich ekonomickému růstu ale i ke zlepšení vztahů s majoritou a k jejich vyššímu společenskému postavení (Úřad vlády, 2014, s. 88). Suk ve své knize Cikánská otázka poznamenává, že dlouhá rasová diskriminace má značný podíl viny právě na ekonomickém postavení Romů. Po dlouho dobu se ekonomické postavení této menšiny prakticky neměnilo. Až v roce 1958 se příslušné lidové orgány po usnesení UV KSČ začaly zajímat o pracovní zařazení Romů a situace se v tomto ohledu zlepšila. Vzhledem k výrobě a technice, které byly na nízké úrovni, tak ani společenské postavení Romů nedosahovalo ale průměru. Toto postavení se nezměnilo ani v dnešní době, protože jim není dovoleno a ani není snaha o tom, aby zastávali kvalifikovanější práci (Sus, 1961, s. 54).

7.3 Romská kriminalita jako důsledek nezaměstnanosti

Mají Romové větší sklon k trestné činnosti než majoritní společnost například? V žádné z evropských zemí se kriminalita a spáchané zločiny nerozlišují ani podle národnosti nebo etnické či náboženské příslušnosti. Ani v tomto ohledu nejsou vedeny žádné statistiky, z nichž by bylo možné vyčíst, jaký podíl kriminality zaujímají Romové. Mnozí autoři vnímají kriminalitu jako důsledek nezaměstnanosti, která je u romské minority vysoká.

Slovenský autor Karel Holomek poznamenává, že výzkumy ve světě ale nejsou jednoznačné a vztah mezi kriminalitou a nezaměstnaností tak nelze potvrdit. Proto provedli první výzkum na Slovensku, který se tímto vztahem zabývá. Tento výzkum vychází z dat, která byla poskytnuta „Policejním zborem SR“ a „Statistickým úřadem SR“ mezi lety 2000 a 2007. Z výzkumu vyplynulo, že s nezaměstnaností skutečně narůstá kriminalita, převážně ta násilná (Holomek, 2010, s. 8-15).

Mareš v knize *Nezaměstnanost jako problém* zmiňuje výzkum provedený ve Velké Británii, kde byla zjištěna souvislost mezi změnami na pracovním trhu a sociálně infantilním chováním. Dělníci v takovýchto lokalitách mají dle výzkumu tendenci kupovat zbytečné věci, či se řadí k militantním fotbalovým fanouškům. Jiné výzkumy, které Mareš zmiňuje, poukazují na souvislost míry kriminality a míry nezaměstnanosti a vyšší kriminalitu a delikventní chování mezi (zejména mladými) nezaměstnanými (Mareš, 1999, s. 79). Kriminalita romské mládeže je v porovnání s kriminalitou gádžovskou poměrně vysoká. Jak popisuje Říčan, část romské populace, která je ekonomicky aktivní, získává prostředky pomocí různé trestné činnosti jako je např. překupnictví, prostituce a jiná majetková trestná činnost. Říčan podotýká, že Romové se trestných činů často dopouštějí na základě neznalosti zákona, což je ale samozřejmě neomlouvá. Pokud spáchá trestný čin Rom nebo gádžo, tak gádžo má často výhodu ve svém lepším vzdělání a také se lépe v rámci společnosti vyzná v trestním řízení a najde si i častěji lepšího advokáta. A v neposlední řadě dle Říčana zde také sehrávají roli orgány činné v trestním řízení, které jsou často na straně gádžů. Tou největší příčinou je zřejmě právě nezaměstnanost, která vede k sociální kriminalitě. Některé rodiny dokáží hospodařit se sociálními dávkami, jiní

ne a tak se uchylují k jiným způsobům obživy, které vedou k trestným činům (Říčan, 1998, s. 59).

7.4 Sociální exkluze Romů v kontextu postavení na trhu

Sociální exkluze vychází z předpokladu, že kromě třídních nerovností, existují i nerovnosti, které jsou zapříčiněny vyčleněním určitých skupin od hlavní společnosti. V první řadě se tedy nejedná o třídní rozdíly, ale o sociální vyloučení, tedy o skupiny lidí, které jsou uvnitř společnosti a na jejím samém okraji. Tento stav znamená, že jedinec nebo jedinci nejsou schopni se podílet na ekonomickém a sociálním životě v rámci společnosti (Krebs, 2015, s. 135). Faktory, které mohou zapříčinit sociální vyloučení, mohou být: legislativní nastavení, trh práce, sociální integrace v rámci sociálního státu, rodiny v rámci osobní integrace jedince. Sociální exkluze je způsobena větším apelem na získání statusu a nákladů, kterými ho lze dosáhnout, šířením spotřeby a příslušností ke společnosti jako takové. Chudoba je spojena s identitou jedince (Mareš, 2002 s. 166). Je evidentní, že Romové tyto „podmínky“ v mnoha směrech splňují a dostávají se tak na okraj společnosti. Vzhledem k tomu, že se ve většině případech do tohoto prostředí již narodili, šance na vymanění se z tohoto prostředí, se zmenšuje a prohlubování sociálních rozdílů se zvyšuje. A právě postavení Romů na trhu práce je jeden z klíčových bodů integrace této menšiny do společnosti. Postavení na trhu práce, kde jim není umožněno participovat, ovlivňuje ekonomickou a materiální situaci, která následně ovlivňuje další sféry života jedinců. Pokud mají jedinci malý nebo žádný příjem, ovlivňuje to možnost jedince podílet se aktivně nejen na svém životě, ale také na celkovém stavu společnosti.

Fondánová píše, že v současné době jsou Romové systematicky znevýhodňováni nejen na trhu práce, ale i ve vzdělávacím systému a životních standardech. Porovná-li se jejich šance se šancemi majoritní společnosti, je zřejmé, že Romové mají výchozí podmínky nesrovnatelně těžší. Nízký životní standard a nízký sociálně-ekonomický status posiluje negativní stereotypy (Fonádová, 2014, s. 28-29). Domnívám, že toto vytváření negativních stereotypů, které je s Romy spjato již od jejich příchodu na naše území, se paradoxně stále více prohlubuje. A to i přes všechna možná opatření.

Jedním z takovýchto opatření je např. politika integrace. V rámci socioekonomického vymezení se Romové řadí ke skupině se sociálním handicapem a na základě toho se klade důraz na sociální integraci neboli inkluzi do většinové společnosti. Nástrojem k tomuto je především vzdělání (Forray, Kozma 2010: in Fonádová). Tento nástroj ale bohužel stále selhává. Romský přístup ke vzdělání je ve většině případů zcela odlišný od majoritní společnosti. Vzdělání u Romů není v žebříčku priorit na prvním místě. Vzhledem k nízkému vzdělání nemohou získat kvalifikovanou práci, za kterou by byli ohodnoceni takovým platem, který by jim zajišťoval dobrou životní úroveň.

S rostoucí životní úrovní majoritní společnosti, jsou rozdíly stále více viditelnější a společnost se více polarizuje (Davidová, 2010, s. 211-212).

Dříve byli marginalizovanou skupinou kriminálníci, alkoholici a narkomané. V současnosti jsou primárně Romové nejvíce marginalizovanou skupinou, na kterou většinová společnost nahlíží velice negativně.

Důležitým faktorem, který ovlivňuje kvalitu života a který je často přímo úměrný finančním možnostech jedince, je prostředí, kde jedinec žije. V sociálně vyloučených romských lokalitách, je odhad míry nezaměstnanosti velice vysoký. Ve městech k tomuto problému ještě přibývají dluhy, které jsou spojeny s vyššími náklady na život. Rovněž zde není taková soudržnost rodin oproti venkovu a také je tu větší riziko gamblerství či drogové závislosti (Davidová, 2010, s. 211-212). Žijí-li lidé v takto, v mnoha případech, špatném a nepodnětném prostředí, začlenění se a vymanění se z něho bývá velice těžké. Ve velké míře pro mnoho lidí nereálné. Sociální exkluze se stále více prohlubuje a zvyšují rozdíly v rámci společnosti odvozující se od ekonomických možností jedinců.

7.5 Výzkum kriminality ve městě Broumov

V Broumově byl v roce 2003 proveden výzkum společností „AUGUR“ Consulting s.r.o., který se zabývá bezpečností v tomto městě. Podle tohoto průzkumu zde vyplývá, že se občané nejvíce obávají krádeže kol, výtržnictví, pomluvy a rvaček. Co se krádeže kol týče,

cítí se občané být v tomto směru nejvíce ohroženi romskou národností, výtržnictvím se cítí být ohroženi spíše ze strany národnosti české, pomluvy ze strany romské a rovněž tak i rvačkou. Jako nejvíce nebezpečnou oblast v Broumově občané vnímají ulici Na Příkopech, Soukenickou, Tyršovu a městskou část Olivětín. Tyto lokality jsou ve velké míře obydleny romskými obyvateli. Nejvíce ohrožení kriminalitou se občané cítí být v ulici Soukenická - 44,9 %, Na Příkopech - 16,1 %, Černá stezka ul. (zkratka lesem, která spojuje městskou část Olivětín s Broumovem) – 5,9 % a Nádražní ulice – 4,7 %. Tyto uvedené lokality jsou rovněž lokalitami, kde je koncentrováno mnoho romských obyvatel. Další ulice, které jsou zde označeny jako „místo ohrožení kriminalitou“, jsou ulice, kde rovněž žijí lidé romské národnosti. Jako důvod ohrožení zde bylo respondenty na prvním místě uvedeno „Romové“ (národností menšiny) – 40,3 %, dále nebezpečí přepadení – 17,8 %, násilí a agresivita – 12,1 %, nebezpečí okradení – 9,1 % a nepřizpůsobiví lidé – 7,2 % (Svoboda, 2003, s. 1-15). Pokud bychom vycházeli z dat, která jsou zde uvedena, mohli bychom říci, že kriminalita u romských občanů může souviset s nezaměstnaností, která je u romských občanů v těchto lokalitách vysoká.

8. SOCIÁLNÍ POLITIKA V KONTEXTU (NE)ZAMĚSTNANOSTI

Aby sociální stát obstojně fungoval, je třeba, aby fungoval trh práce. A to v takové míře, aby byli zaměstnanci schopni ze svého platu se zabezpečit pro případ ztráty práce nebo, nemoci či odchodu do důchodu. Rovněž je na straně druhé i potřeba funkční rodiny, která se v případě ztráty zaměstnání o člena rodiny dokáže postarat. Takovýto princip je ale ideální. Se změnami na trhu práce a uspořádáním rodin, se situace mění. Lidé mají potíže uplatnit se na náročnějším trhu práce a přibývá i osamělých matek nebo seniorů, o které se stát musí postarat (Keller, 2005, s. 19-20). Což vede k oslabování sociálního státu, která hraničí s krizí. Mezi základní sociální práva patří právo na práci. Tedy zvolit si zaměstnání a být za něj adekvátně odměněn. Tím se jedinec podílí na hrubém domácím produktu ale i na uplatnění své osobnosti. Tímto právem pečuje stát o zaměstnanost a zároveň je tímto právem zaručena podpora v nezaměstnanosti. Právo na práci je v rámci sociálního státu realizováno skrze úřady práce (Beck, 2008, s. 8). Cílem sociální politiky je vytvářet podmínky pro všestranný rozvoj člověka. Principy pomocí nichž je sociální politika uskutečňována jsou sociální spravedlnost, princip subsidiarity, participace a sociální solidarita (Galvas, Gregorová, 2000, s. 16-17,). A cílem sociálního zabezpečení je *„regulace odpovědnosti občana za svou budoucnost (povinné pojistné systémy) a stanovení míry a forem povinné sociální solidarity mezi občany“* (Tröster, 2013, s.6).

8.1 Úřad práce České republiky

Úřad práce ČR je klíčovým orgánem v otázce zaměstnanosti a realizaci státní politiky zaměstnanosti. V tomto směru rozhoduje o vyplácení tzv. pojistných a nepojistných dávek sociálního systému (Kaczor, 2015, s. 95). Pro poskytování dávek jsou stanoveny hranice příjmů, platí, že s nárůstem příjmu rodiny, se snižuje pomoc státu (Arnoldová, 2012, s. 11). K nepojistným dávkám, u kterých nezáleží na předešlé ekonomické aktivitě jedince (jsou tedy vypláceny bez ohledu na to, jestli jedinec pracoval a má odvedené zákonné sociální

pojištění) se řadí: dávky státní sociální podpory (přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, porodné a pohřebné), dávky hmotné nouze (příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení, mimořádná okamžitá pomoc) a dávky pro zdravotně postižené osoby (příspěvek na mobilitu a zvláštní pomůcky). K dávkám pojistným se řadí pouze dávka jediná a tou je podpora v nezaměstnanosti. U této tzv. pojistné dávky je posuzována předešlá ekonomická aktivita jedince včetně doby odvodů sociálního pojištění

(Kaczor, 2015, s. 95). Vzhledem k zaměření mého tématu, týkajícího se zaměstnanosti romské menšiny, shledávám jako nejvíce úzce spojenou s tímto tématem právě podporu v nezaměstnanosti a dávky hmotné nouze, které navazují a jsou úzce spjaty s podporou v nezaměstnanosti. Proto byl jedním z mých klíčových informátorů Úřad práce Broumov, od kterého jsem očekávala konkrétní informace o (ne)zaměstnanosti v Broumově a okolí, včetně informací, které reflektují současný stav nezaměstnanosti se zaměřením na romskou minoritu.

8.2. Podpora v nezaměstnanosti

Na Úřadu práce mohou být registrováni dva typy klientů - uchazečů.

Prvním typem jsou uchazeči o zaměstnání. Jedná se o nezaměstnané osoby, které nevykonávají výdělečnou činnost. Pokud splní stanovené podmínky, vzniká jim nárok na podporu v nezaměstnanosti. Úřad práce za ně hradí zákonné pojištění a registrované osoby jsou povinny se pravidelně hlásit u referenta zaměstnanosti, případně splnit další aktivity stanovené úřadem práce.

Druhým typem klientů jsou zájemci o zaměstnání. Těmi se může stát i fyzická osoba, která je v pracovním poměru, nicméně nevzniká zde nárok na podporu v nezaměstnanosti a stát za tyto osoby nehradí zákonné pojištění. Výhody, které spočívají v evidenci na ÚP je informování klienta, v případě, že chce změnit stávající zaměstnání nebo o zaměstnání novém, klientovi více vyhovující, případně o jiných volných místech na trhu práce (Kaczor, 2015, s. 101).

Vzhledem k tematickému zaměření své práce, budu se v následující podkapitole věnovat skupině první – tedy uchazečům o zaměstnání.

8.2.1 Systém dávek v nezaměstnanosti – pasivní politika zaměstnanosti

Jak již bylo řečeno, dávky v nezaměstnanosti jsou založeny na pojistném principu. Uchazeč o zaměstnání je povinen doložit, že v rozhodném období, předchozích dvou let, vykonával výdělečnou činnost a odváděl tak i zákonem dané pojištění.

V průběhu let se postupně zkracovala doba, po kterou je poskytována podpora v nezaměstnanosti. V současnosti tato doba činí (od 1.1. 2009 na základě novelizovaného zákona č. 435/2004) pět měsíců. Cílem zkracování této doby, je kromě úspor státu, motivovat nezaměstnané k co nejrychlejšímu návratu na trh práce (Krebs, 2015, s. 326-328).

Délka podpory v nezaměstnanosti je v současné době stanovena:

- lidé do 50 let – 5 měsíců
- lidé 50 – 55 let – 8 měsíců
- lidé 55 let a více – 11 měsíců

Výše podpory v nezaměstnanosti v současné době činí:

- 1. a 2. měsíc – 65% výdělku
- další 2 měsíce – 50% výdělku
- po zbytek – 45% výdělku

8.2.2 Aktivní politika zaměstnanosti

Aktivní politika zaměstnanosti, jak již z názvu vyplývá, má za cíl zvyšovat zaměstnanost a motivovat nezaměstnané k participaci na trhu práce. Tuto politiku se snaží prosazovat skrze nástroje aktivní politiky zaměstnanosti.

Mezi tyto nástroje se řadí rekvalifikace, investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná místa, překlenovací příspěvek, příspěvek na

zapracování a příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program (Kaczor, 2015, s.115). V kontextu mé práce se budeme podrobněji zabývat těmi nástroji aktivní politiky zaměstnanosti, které jsou Romy ve městě Broumov využívány v největší míře. V první řadě se jedná o veřejně prospěšné práce (dále jen VPP). Ty jsou sjednávány ve spolupráci s úřadem práce, který může zaměstnavateli poskytnout příspěvek na mzdy zaměstnanců a to až do výše skutečných mzdových nákladů. Práce je sjednána na určitou dobu nejdéle však na 12 měsíců (Krebs, 2015, s. 334-335).

Dalším využívaným nástrojem jsou společensky účelná místa. Ta jsou zřizována rovněž ve spolupráci úřadu práce a zaměstnavatele. Práce je určena pro uchazeče o zaměstnání, kteří nejsou schopni se jinde na trhu práce uplatnit (Krebs, 2015, s. 335).

Posledním nástrojem ve spojitosti s pomocí uplatnění se Romů na trhu práce jsou rekvalifikace, nebo-li rekvalifikační kurzy. Záměrem je rozšíření nebo nové získání kvalifikace uchazeče. Rekvalifikaci provádí pouze akreditované zařízení a náklady hradí úřad práce. V současné době, vzhledem k omezeným financím na aktivní politiku zaměstnanosti je kladem větší důraz na to, aby kurzy, které jsou klientům nabízeny byly skutečně účelné a přínosné.

8.3 Dávky hmotné nouze

Zjednodušeně můžeme říci, že dávky hmotné nouze, jsou systémem dávek, který navazuje na dávky podpory v nezaměstnanosti. Zároveň je to dávka, která je považována za „poslední záchranou“. Dávky hmotné nouze sestávají z příspěvku na živobytí, doplatku na bydlení a z mimořádné okamžité pomoci.

Tato dávka má zabránit sociálnímu vyloučení. Cílem této dávky je snaha o zvýšení příjmu nad hranici hmotné nouze. Systém dávek v hmotné nouzi vychází z toho, že každá osoba, která pracuje, by se měla mít lépe než ta, která nepracuje. Osobou nacházející se v hmotné nouzi je osoba, která splňuje určité podmínky a která nemá dostatečné příjmy na to, aby dosáhla částky živobytí. Rovněž jí je osoba, která částky živobytí dosáhla, ale hrozí jí újma na zdraví nebo následkem nízkého nedostatečného příjmu. Nebo osoba, která se

ocitla v těžké životní situaci (je bez dokladů, potřebuje přispět na náklady související se školní docházkou dítěte) (Troster, 2013, s. 208-209).

Aby dávka mohla být vyplacena, jsou posuzovány příjmy a majetkové poměry žadatele a společně posuzovaných osob. To znamená, že nárok na dávky ovlivňují všechny příjmy společně posuzovaných osob (Beck, Grunerová, Pavelková, 2016, s. 37).

Z hlediska legislativního jsou dávky hmotné nouze vymezeny zákonem č. 111/2006 Sb. o pomoci v hmotné nouzi a zákonem č. 110/2006 Sb. o životním a existenčním minimum.

8.3.1 Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí je základní dávka hmotné nouze. Pokud je osoba v sociálně nepříznivé situaci, příjem v rámci hmotné nouze by měl dosahovat alespoň úrovně životního minima, což je částka živobytí.

Jak Kaczor uvádí, na příspěvek na živobytí má nárok osoba, jejíž příjmy (a příjmy společně posuzovaných osob), po odečtení přiměřených nákladů na bydlení, jsou nižší než částka životního minima. Stane-li se tak, osoba má nárok na doplatek částky právě do výše životního minima. (Kaczor, 2015, s.183)

8.3.2 Doplatek na bydlení

Tato dávka je, jak název vypovídá, určena k úhradě nákladů spojených s bydlením. Pokud je osoba v pronájmu, je povinna každý měsíc dokládat potvrzení o urazení nájemného. Pokud se jedná o vlastnické bydlení, jedná se např. o fond oprav. Dále se jedná o doložená potvrzení spojená s úhradou elektřiny, plynu nebo vodného. Poskytnutí této dávky je vázáno na příspěvek na živobytí, respektive je jím podmíněna.

8.3.3 Mimořádná okamžitá pomoc

Dávka mimořádné okamžité pomoci je vyplácena spíše v ojedinělých situacích. Jedinec na ni má nárok pouze jednou za rok, splňuje-li dané podmínky. K mimořádným situacím se např. řadí: živelná pohroma, hrozba sociálního vyloučení nebo např. k úhradě

jednorázového výdaje nebo předmětů dlouhodobé potřeby. Rovněž je možné ji využít i k uhrazení potřeb nezaopatřeného dítěte v souvislosti se vzděláním.

8.4 Nezaměstnanost a její důsledky:

Budeme-li hovořit o nezaměstnanosti, především tedy o příčinách vysokého procenta nezaměstnané romské populace, je potřeba zmínit, jaké jsou i důsledky nezaměstnanosti. Důsledky nejsou jen v rovině ekonomické, které dopadají na jedince bez zaměstnání, ale i na samotný stát, který musí vynaložit finanční prostředky na sociální zabezpečení takového člověka. Důsledky nezaměstnanosti, primárně té dlouhodobé, jsou také v rovině psychosociální.

8.4.1 Krátkodobá nezaměstnanost

Z pohledu časového vymezení se ke krátkodobé nezaměstnanosti řadí frikční nezaměstnanost a sezonní nezaměstnanost. Pro jedince nemá tento typ nezaměstnanosti zpravidla tak vysoké dopady v rovině psychosociální (ale i ekonomické) jako nezaměstnanost dlouhodobá.

Frikční nezaměstnanost vzniká, vzdá-li se osoba dobrovolně svého místa, z důvodu např. hledání jiného zaměstnání s vyšším platovým ohodnocením. Takováto nezaměstnanost netrvá zpravidla po dlouhý čas.

Sezonní nezaměstnanost je zapříčiněna změnami pracovní nabídky v důsledku změny ročního období. Jedná se např. o zaměstnání a služby spojené s cestovním ruchem nebo práce ve stavebnictví (Matoušek, 2005, s. 300 – 301).

8.4.2 Dlouhodobá nezaměstnanost

V kontextu tématu postavení Romů a jejich diskriminace na trhu práce, se budeme ve větší míře věnovat nezaměstnanosti dlouhodobé, která je častější.

Z hlediska časového se za dlouhodobou nezaměstnanost zpravidla považuje délka od šesti měsíců. Pokud člověk ztratí zaměstnání, dochází k frustraci. Schází mu potřeba stimulace v důsledku malé míry podnětů. Rovněž může dojít, vzhledem ke ztrátě navykklých stereotypů, k odlišnému vnímání času, následkem čehož může přijít nuda. Ta je z hlediska dlouhodobé nezaměstnanosti velmi rizikovým faktorem (Matoušek, 2005, s. 305-306). Člověk chodící do práce si volno užívá a vnímá ho jako odpočinek od práce, nezaměstnaný má volno po celý den a volno tedy nevnímá v kontrastu s prací. Pokud by chtěl svého volného času nezaměstnaný nějak využít, zpravidla je limitován finančními zdroji (Mareš, 2002, s. 23). Jedinec může také trpět pocitem ztráty nad svým životem, strachem z neúspěchu při získávání nového zaměstnání, pocitem ztráty bezpečí a budoucnosti. Pokud člověk nevyužívá své dovednosti a schopni, začnou se postupně ztrácet (Matoušek, 2005, s. 303 – 304). Můžeme tedy zjednodušeně říci, že čím déle je člověk bez zaměstnání, tím menší má šance se znovu začlenit do pracovního procesu, právě v důsledku zmíněných faktorů, které jsou spojeny s dlouhodobou nezaměstnaností.

Mezi osoby, které jsou potenciálně ohroženy dlouhodobou nezaměstnaností Mareš řadí i osoby dlouhodobě zaměstnané – tedy osoby, které pracují řadu let v rámci stále jednoho zaměstnání. Dále osoby nekvalifikované a s nízkým vzděláním, osoby se sociálními a osobními handicapy, imigranti a příslušníci etnických minorit, zdravotně postižené, lidé z venkovských oblastí a mladistvé (Mareš, 2002, s. 42).

8.5 Primární a sekundární trh práce

Primární trh práce se vyznačuje poměrně stabilními pracovními místy, vysokými mzdami, možností profesního růstu a lidé jsou zde chráněni před ztrátou zaměstnání. Oproti tomu sekundární trh práce je charakteristický nižšími platy, kariérní růst je prakticky nemožný a práce je často i nejistá. Střídají se zde období, kdy je jedinec zaměstnaný a nezaměstnaný (Mareš, 2002, s. 51).

Romové dle většiny dostupné literatury, se dostávají do sféry sekundárního trhu, ze

kterého je cesta ven velice těžká. Toto se mi potvrdilo i v rámci uskutečněného šetření, Romové pokud jim je umožněno pracovat, skutečně nemají ve většině případech jinou možnost než participovat právě jen ve sféře sekundárního trhu práce nebo šedé zóny zaměstnanosti. Výhodou sekundárního trhu je poměrně snadné získání pracovního místa. Toto místo je ale podmíněno nejistotou, špatnými podmínkami a výše uvedenými charakteristikami. Vzhledem k nízké kvalifikaci, téměř nulovému vzdělání a podmínkám, kterými se sekundární trh práce vyznačuje, se lidé dostávají do začarovaného kruhu. Domnívám se, že takováto situace se pro jedince stává v mnoha případech frustrující a rovněž se tak snižuje motivace svůj stávající stav nějakým způsobem aktivně řešit. Tento aspekt je velice důležité si uvědomit, budeme-li ve výzkumné části hovořit o pracovních příležitostech pro romskou minoritu.

8.6. Šedá zóna zaměstnanosti

Pokud jedinec neuspěje na primárním trhu práce, přesune se na sekundární trh práce a pokud ani zde neobstojí, může se mu jevit jako výhodné přivydělávat si nelegální cestou, prací tzv. na černo.

Tou rozumíme šedou zónu ekonomiky. Zde se pohybují jedinci, kteří mají exekuce, lidé – cizinci s neplatným pracovním povolením či narkomani (Marek, Strnad, Hotovcová, 2012, s. 22-23). Je to oblast, která je charakteristická nelegálními postupy. K nim řadíme práci na černo či platby bez účetních dokladů.

V souvislosti s šedou ekonomikou je také důležité zmínit, jakým způsobem se mezi pracujícími pohybují příjmy. Ulrich Beck zmiňuje tzv. dvojí pohyb u příjmů. Jedná se o stále se zvětšující rozdíl mezi podnikateli a samostatně pracujícími osobami a lidmi, kteří zastávají práci námezdní síly. První skupina je finančně zajištěna, druhá skupina se ale dostává do šedé zóny, tedy neúplné nebo přechodné zaměstnanosti nebo úplné nezaměstnanosti. Tato skupina lidí žije logicky skromněji a často z veřejných prostředků nebo z práce na černo či jiných individuálních prostředků (Beck, 2004, s. 142-144).

9. METODOLOGIE A VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Již v úvodu metodologické části bych chtěla zdůraznit, že dané poznatky a výstupu z výzkumu rozhodně a v žádném případě nechci a není možno generalizovat. To znamená, že není možné dělat z těchto poznatků žádné obecné závěry a vztahovat je např. na jiné lokality, osoby či zaměstnavatele.

Rovněž bych ráda v úvodu této části vyjasnila pojmy terénní výzkum a šetření. Domnívám se, že pro to, abych mohla svoji práci považovat za terénní výzkum, musela bych v terénu strávit mnohem více času, ideálně naprosto se integrovat do dané komunity, abych mohla popsat alespoň částečně skutečný stav věcí. Částečně píši z toho důvodu, že jako pozorovatel, který přichází z venku, se nikdy nemůžu na danou věc dívat shodně, tedy stejnou optikou jako lidé „uvnitř“. Vycházet tedy z émického hlediska. Proto se domnívám, že bude spíše než výzkum vhodnější používat termín „šetření“. Eriksen poznamenává, že terénní výzkum může trvat měsíce až roky, někdy je vyžadován opakovaný návrat do zkoumané oblasti. V ideálním případě by se měla výzkumníkova přítomnost stát přirozenou součástí zkoumané oblasti (Eriksen, 2008, s. 39).

9.1 Cíle a vymezení šetření

Cílem mé práce bylo zjistit, do jaké míry je Romům v Broumově a okolí umožněno participovat na trhu práce. A „jaké jsou hlavní překážky Romů v Broumově v rámci uplatnění se na trhu práce?“. Tento cíl byl současně i mojí výzkumnou otázkou, z níž vycházely následující dílčí výzkumné otázky, které se formovaly v průběhu výzkumu: V rámci jakých profesí se mohou Romové na trhu práce v Broumově nejčastěji uplatnit? Jaký je důvod neochoty broumovských zaměstnavatelů zaměstnat Romy? V kontextu tohoto jsem se zaměřovala v obecné rovině na skutečnost, zdali jsou v tomto směru Romové na trhu práce diskriminováni či nikoli, případně co je možnou příčinou této diskriminace.

Mým záměrem bylo provést šetření v několika rovinách. A to z toho důvodu, abych mohla podat komplexní obraz o daném tématu, který bude zahrnovat hlediska všech potenciálních participantů v souvislosti uplatnění Romů na trhu práce. Rovinami, nebo-li pohledy, rozumím hledisko zaměstnavatelů (a to oficiálních i neoficiálních), hledisko Romů a hledisko státu – v zastoupení úřadu práce. Oblast, na kterou jsem zaměřila výzkum, je město Broumov.

9.2 Kvalitativní forma šetření

Pro realizaci výzkumu jsem si vybrala kvalitativní formu šetření. To znamená, že jsem se snažila jít v kontextu daného výzkumného problému do hloubky. Což ale v mém případě znamená, že jsem neobsáhla takové množství výzkumného materiálu jako by tomu bylo při šetření kvantitativním, v rámci něhož je možné získat informace od podstatně více informátorů. Nicméně se domnívám, že díky této zvolené formě dokáží lépe zachytit informace, které by v rámci kvantitativního dotazníkového šetření nebylo možné od informátorů získat. Pro kvalitativní výzkum, domnívám se, je v první řadě důležité navázat vztah s informátorem, který bude založen na důvěře. Jedině tak bude ochoten poskytnout kýžené informace a bude mluvit v rámci možností otevřeně.

Hendl ke kvalitativnímu výzkumu podotýká, že není možné kvalitativní výzkum nijak obecně vymezit. Standardní postup je takový, že výzkumník na začátku svého výzkumu si určí základní výzkumné otázky. Ty se mohou v rámci výzkumu měnit, podle toho, jakým směrem se např. odehrává jeho výzkum. Výzkumník využívá induktivní i deduktivní metody. Důležité je říci, že pracuje přímo v terénu a seznamuje se s novými lidmi (Hendl, 2012, s. 49-50).

9.3 Nástroje sběru dat

Nástroje sběru dat jsem volila tak, abych v komunikaci s klientem působila co nejpřirozeněji, s ohledem na to, abych získala co nejvíce autentické informace. Z tohoto

důvodu jsem se v rámci šetření rozhodla využívat v první řadě polostrukturované a nestrukturované rozhovory a zúčastněné pozorování.

9.3.1 Rozhovor

Nejčastější metodou sběru dat kvalitativního výzkumu, kterou jsem v rámci šetření využívala i já, je rozhovor. V našem pojetí se jedná o hloubkový rozhovor, který se vyznačuje, tím že je nestandardizovaný a sestává z několika otevřených otázek. Tyto otázky mohou badatele vést k pochopení pohledu lidí, kteří mu poskytují informace (Švaříček, Šedová, 2014, s. 159). Cílem mých rozhovorů bylo zjistit, jaká je situace a možnost participace Romů v Broumově na trhu práce. Rovněž i jaké jsou možné překážky Romů v získávání zaměstnání a jaká zaměstnání nejčastěji zastávají. V průběhu šetření jsem používala nestrukturované nebo polostrukturované rozhovory. Polostrukturované rozhovory se vyznačují předem daným schématem (okruhem otázek), které je pro dotazovaného závazné, nicméně je zde možné zaměňovat pořadí otázek, podle toho, jak potřebujeme (Miovský, 2006, s. 159). Tyto rozhovory jsem ve většině případů realizovala v rámci rozhovorů se zástupci informátorů z řady majoritní společnosti, tedy převážně se zaměstnavateli a úřadem práce.

Nestrukturované rozhovory se vyznačují přirozeností a nenásilným průběhem. V tomto ohledu nemusí být vypracovaný přesný okruh otázek, postačí samotné hlavní téma rozhovoru, kterého se tazatel musí držet. Rovněž zde není podstatné, zda-li byly všem informátorům položeny identické otázky. Důležité je vědět, na co se hledá v rámci rozhovoru odpověď (Miovský, 2006, s. 157-158). Nestrukturované rozhovory jsem realizovala s romskou menšinou. Důvodem, proč jsem s Romy ve většině případů hovořila v rámci nestrukturovaných rozhovorů, je navázání a vytvoření příjemnější a uvolněnější atmosféry, ale v první řadě důvěry. Ta pro tyto rozhovory byla dle mých zkušeností naprosto stěžejní. Takovýto rozhovor se informátorům ani nemusí jevit, jako výzkumný rozhovor, a to i přes to, že jsou seznámeni se záměrem daného rozhovoru. Odpovědi jsou tak více spontánní. Pokud jsem se špatně uvedla, mluvila příliš odborně nebo se ptala tak, že se cítili být ohroženi (např. když jsem se ptala na práci na černo), okamžitě bylo znát, že

informátoři se mnou chtějí co nejrychleji hovor ukončit nebo se otázce naprosto vyhýbají. Domnívám se také (na základě zkušeností mých kolegů), že by v romské komunitě nebylo příliš efektivní hovořit s informátory a mít v ruce nějaké dokumenty, kam si budu zapisovat poznámky nebo odškrtnávat otázky. Nepůsobilo by to důvěryhodně a vznikala by tak zbytečně bariéra. Romové by mohli mít obavy, že je chci např. kontrolovat nebo, že jsem vyslaná z městského úřadu. Proto jsem se snažila v průběhu šetření, v rámci možností, příliš nevyčnít, působit přátelsky a důvěryhodně.

Přestože jsem měla pro každého informátora připraven soubor otázek, případně témat -v průběhu předvýzkumného šetření, soubor otázek se často proměňoval v průběhu rozhovoru, na základě toho, jak se mnou daní informátoři byli ochotni hovořit a jaké informace mi poskytovali. Pokud byli někteří z řad informátorů již apriorně negativně nastaveni vůči tomuto rozhovoru, ať tomu bylo již z důvodu neochoty na dané téma hovořit či obavy z možného postihu, nemělo v těchto případech smysl striktně trvat na předem daném souboru otázek, protože bych informátora ještě více odradila od zbývajících informací, které mi byl ochoten poskytnout.

V rozhovorech, které příkládám v přílohách jsou z důvodu zachování anonymity informátorů v některých částech vyjmuty informace a údaje, které by mohly odhalit identitu informátora. Z tohoto důvodu rovněž nemohu využít všechny informace, které mi byly v rámci šetření poskytnuty a v prepisech rozhovorů je nemohu uveřejnit.

Tento moment pro mne byl velkou překážkou v okamžiku vyhodnocování a interpretací rozhovorů. V mnoha případech jsem byla informátory požádána, abych jimi řečené informace sama upravila tak, aby nebylo možné dopátrat konkrétního informátora. Rovněž bylo poměrně těžké a nepřehledné vyhodnocovat informace z nestrukturovaných rozhovorů s informátory – Romy. Z tohoto důvodu shledávám jako ideální pro přehledné a stručné vyhodnocení získaných informací zhotovené tabulky, které jsou přiloženy v příloze. Ty znázorňují základní charakteristiky informátorů s podstatnými údaji, které se vztahují k tématu participace Romů na trhu práce v Broumově.

9.3.2 Zúčastněné pozorování

Mezi další metodu, kterou shledávám jako stěžejní z hlediska nejen terénního výzkumu, ale i z pohledu mnou provedeného šetření je metoda nestrukturovaného zúčastněného pozorování. Tato metoda je podle Eriksena základem většiny terénních prací. Jejím základním předpokladem je, že se výzkumník snaží proniknout do zkoumaného prostředí, ale aniž by ho nějak narušoval (Eriksen, 2008, s. 41). Předmětem zájmu nejsou předem vymezené a konkrétní jevy, na které se zaměřujeme jako při strukturovaném pozorování, ale snažíme se získat popis chování, které jsme si předem neurčili (Švaříček, Šedová, s. 145). Zúčastněné pozorování¹¹ je zpravidla doplněno ještě dalšími metodami výzkumu jako je např. již zmíněný rozhovor nebo třeba dotazník. Hendl popisuje zúčastněné pozorování jako jednu z nejdůležitějších metod kvalitativního výzkumu. Pomocí této metody můžeme popsat, co se děje nebo, jak se kdo např. chová, případně proč (Hedl, 2012, s. 193).

9.3.3 Výzkumník jako nástroj sběru dat

Jak Eriksen poznamenává, nejdůležitějším „vědeckým nástrojem“ je samotný výzkumník (Eriksen, 2008, s. 42). Domnívám se, že osobnost výzkumníka je skutečně velice podstatným subjektem, který celý výzkum (šetření) může ovlivnit a to ať již pozitivně či negativně. Důležité také je, aby daný výzkumník dokázal reflektovat informace, které mu byly poskytnuty. A v rámci možností se snažil zaujmout, co nejvíce objektivní, v ideálním případě neutrální hledisko. Protože právě interpretace výzkumu, případně výstupní zpráva, je to co, bude celý výzkum reprezentovat a charakterizovat dané skupiny. Z tohoto úhlu pohledu je samozřejmě prakticky nemožné zastávat objektivní názor, názor jedince nemůže být nikdy objektivní a to z mnoha důvodů. Nicméně je velice důležité snažit se vyvarovat tzv. etnocentrickému nahlížení v rámci zkoumané skupiny jedinců. To znamená

---

¹¹ Zúčastněné pozorování můžeme také dělit z pohledu skrytého a otevřeného. Otevřené pozorování je takové, kde jsou všichni účastníci srozuměni s tím, za jakým účelem je daný výzkumník v dané komunitě. Skrytým pozorováním se rozumí takové pozorování, o kterém zkoumaná skupina jedinců neví. Tedy neví, že jsou pozorováni. Z pohledu etického je to naprosto nepřípustné, proto se o něm nebudeme dále již rozepisovat.

nahlížení na danou kulturu, v našem případě etnickou skupinu, optikou vlastní kultury, vlastních zákonů, ale i mravních a kulturních norem. Máme-li například nějaké představy o tom, co je dobré a špatné, které vycházejí z našeho kulturní rámce, jsme v nich vychováváni již od narození a jsou tak pro nás naprosto přirozené, může dojít ke konfliktu. Tento konflikt bude pramenit z neporozumění a nepochopení.

V kontextu romské menšiny to může např. být pohled na vzdělání, které majoritní společnost vnímá jako apriorní předpoklad k tomu, aby člověk mohl získat kvalifikované nebo dobře placené zaměstnání a stal se tak „právoplatným a uznávaným“ členem společnosti. Nechce-li tedy člověk žít na okraji společnosti, musí participovat na trhu práce a jevit se být „užitečným“. Romové takovýto model patrně nezastávají, i když se situace (dle mého názoru, na základě pozorování) u některých rodin pomalu proměňuje. Pro Romy je na prvním místě široká rodina, jak se píše v mnoha odborných publikacích. Jak poznamenává Samková, sebedůvěra Romů je založena převážně na své rodině nežli na své profesi, postavení (v rámci majoritní společnosti), majetku či vzdělání. Děti jsou zde hýčkány a je jim věnována velká láska. Důležitá je pro Romy přítomnost, budoucnost je nejistá. Z toho také plyne, proč si mnoho Romů nepovažuje vzdělání. Vzdělání nepřináší ekonomický zisk hned, ale až po nějaké době. Pokud se tedy na vzdělání díváme optikou Romů, jeví se v rámci budoucnosti jako nehodnotné (Marádová, 2006. s. 18). Jak je na tomto příkladu vidět, Romové vyznávají kulturně odlišné primární hodnoty. O tom, co jsou dobré a špatné hodnoty, by bylo možné dlouze polemizovat, nicméně to není předmětem bádání. Chtěla jsem jen příkladem poukázat na možné „překážky“, které by mohly bránit „objektivnímu“ náhledu z hlediska etnocentrického pohledu.

9.4 Etické hledisko

Informátoři byli v úvodu seznámeni s cílem rozhovoru a rovněž ujištění, že jejich výpovědi nebudou nikde použity proti nim. Všichni informátoři, které v práci zmiňuji nebo čerpám z jejich informací, souhlasili, aby informace byly použity pro danou práci. Informace, které

mi byly poskytnuty nad rámec rozhovoru, který byl veden již „neformálně“ a účastníci si nepřáli nebo měli obavy z uveřejnění těchto informací, v rámci etického hlediska neuveřejňuji.

Protože jsem chtěla dosáhnout co nejvíce otevřených a v rámci možností pravdivých odpovědí, s účastníky jsem se domluvila, že nebudou zveřejňovány jejich osobní údaje. K tomuto rozhodnutí jsem dospěla na základě předešlých špatných zkušeností v rámci předvýzkumu, kdy mi informátoři nechtěli nebo nemohli poskytnout informace. Nejčastějším důvodem nechtění zveřejnění informací byl strach spojování jejich jména s nařčením z rasismu, xenofobie či diskriminace. V případě potenciálních zaměstnavatelů Romů, jsem účastníkům rovněž přislíbila anonymitu. Důvodem jsou možné legislativní a právní postihy.

Rovněž bych zde chtěla říci, že mluvím-li v textu o romské národnosti, je to ve většině případech bráno z pohledu majoritní společnosti. Termín „romská národnost“ používám z toho důvodu, že tuto skupinu potřebuji nějak pojmově „uchopit“, nicméně jsem si vědoma, že pokud se k této národnosti sami Romové nehlásí, nemohu jim ji přisuzovat. Užívám ji tedy jen z důvodu přehlednosti v daném textu.

9.5 Předvýzkum

Předvýzkum (v mém případě „předvýzkumné šetření“) jsem realizovala v srpnu 2015. Důvodem bylo, ověření, zda-li je možné proniknout do daného terénu, tedy zdali se mnou bude na dané téma ochoten někdo hovořit a zdali informace, které získám, budou vyhodnotitelné a použitelné. K tomuto záměru jsem využila skupinu šesti výzkumníků – sociálních antropologů z Pardubické univerzity, kteří zde podnikali terénní výzkum zabývající se Romy v Broumově, a připojila se k nim. Šetření probíhalo po dobu pěti dní, v rámci nichž jsme se snažili proniknout do oblastí, kde se zdržují a vyskytují Romové. Každý z výzkumníků se věnoval v rámci výzkumu jinému tématu (např. romský jazyk, kultura, zvyky, vyloučené lokality, škola), já jsem se zaměřovala na otázku diskriminace

Romů a jejich (ne)zaměstnanosti na trhu práce. Celá skupina se rozdělila na dvě části (čtyři a tři), abychom jako celek nebyli tolik nápadní. Jako skupinka jsme navštívili místa, která bychom pravděpodobně jako jednotlivci nenavštívili. Jedním takovým místem je např. „Herna bar Broumov“ nebo podnik „Za Vodou – herna“. Oblasti, kam obvykle majoritní společnosti příliš nechodí, nebo spíše jen prochází, se staly námi vyhledávanými a navazovali jsme zde kontakty. Mezi další oblasti můžeme řadit např. Třidu Soukenickou, Husovu nebo Polákovy domy. Pokud jsme s nějakým Romem chtěli navázat kontakt, nepohlížel na nás ve většině případů důvěřivě. Důvěru jsme v něm museli postupně probudit v průběhu úvodního rozhovoru, kdy jsme tazatele ujišťovali o tom, že mým cílem není jednání proti jim samotným a že se nemusejí ničeho obávat. Vzhledem k těmto obavám nebylo ve většině případů, alespoň ze začátku možné používat jakékoli zaznamenávací zařízení. Jako velice dobrá pomůcka při navazování kontaktu či důvěrnějšímu rozhovoru vždy posloužila cigareta. Byť jsem nekuřák, pro tyto účely jsem udělala výjimku. S Romy, v případě, že jsme šli na určité místo poprvé, byl v některých případech skutečně problém v navázání kontaktu. Dívali se na nás nedůvěřivě a z počátku byl problém odstranit komunikační bariéru. Pokud jsme do určitých oblastí přišli již po několikáté, byli jsme většinou velice dobře přijati. Takovým příkladem může být např. pohoštění u rodiny v Polákových domech. V Polákových domech (jedná o souhrnný název pro čtyři domy, každý o třech vchodech) jsme byli přijati velice přátelsky a srdečně. Rovněž jsme byli pozváni na různé romské akce, abychom mohli poznat více romský život v dané lokalitě. Odpolední schůzka, kterou jsme měli domluvenou s jednou romskou rodinou se protáhla až do pozdních večerních hodin. Měli jsme tak možnost poznat tamní romskou pohostinnost a ochotu. Byť jsme byli naprosto cizí lidé, neměli v podstatě žádný problém s námi komunikovat nebo i dokonce nabídnout v nočních hodinách přespání. Rovněž nám poměrně hrdě ukázali své domovy, které byly čisté a hezky zařízené. Tedy prostředí naprosto neodpovídalo stereotypnímu označování Romů jako lidí „nepořádných a špinavých“. Jak nám bylo řečeno, nevypadá to tak u všech Romů. Nicméně i rodiny, které jsme navštívili a bylo zde evidentní, že nežijí v dobré finanční situaci, tak i přes to bylo

všude čisto a uklizeno. V rámci tohoto dne stráveného v Polákových domech jsme měli možnost poznat poměrně mnoho zdejších obyvatel. Seděli jsme na zahradě a skupina lidí, kteří s námi hovořili, se postupně proměňovala podle toho, jak lidé přicházeli a odcházeli. Několik Romů si přišlo k nám přisednout čistě jen ze zvědavosti, protože jak říkali, není obvyklé, že je přijde navštívit „parta cizích mladých gádžů“. Nikdo z nás nepocítil pocit nebezpečí nebo ohrožení. V průběhu této schůzky jsem neměla možnost dělat si poznámky, protože se to v rámci uvolněné a přátelské atmosféry nehodilo. Nahrávání informací na diktafon rovněž nebylo vhodné i z mnoha jiných důvodů. Nahrávat informace bez souhlasu informátorů by bylo nejen neslušné, ale v první řadě neetické. Proto jsem si musela zapisovat poznámky až po příchodu domů, což není zcela ideální. Vzhledem k tomu, že rozhovory většinou trvaly poměrně dlouho, informace samozřejmě nejsou zachyceny v zcela konkrétní podobě, nicméně hlavní obsah sdělení zůstal zachován. V průběhu celého terénního výzkumu nedošlo k žádnému závažnému incidentu a většina námi oslovených Romů byla nakonec ochotna odpovídat na naše otázky.

V průběhu tohoto předvýzkumu jsem měla možnost položit v rámci neformálních rozhovorů, otázky ohledně zaměstnání 15 náhodně vybraným Romům, kteří se mnou byli ochotni na toto téma hovořit. Z 15 mnou dotázaných informátorů, 10 odpovědělo, že má zaměstnání. Základní charakteristiku informátorů včetně druhu zaměstnání, přikládám pro přehlednost ve zpracované tabulce v příloze. Rovněž jsem navázala kontakt se čtyřmi romskými rodinami.

Jako nejpodstatnější v rámci tohoto „předvýzkumného šetření“, považuji vytvoření kontaktů, které jsem mohla následně využít při doptávání se informátorů na již konkrétní informace ohledně jejich situace nebo postavení na trhu práce. Díky tomu, že mě již mnoho Romů znalo, nebyl problém sjednat si schůzku ohledně rozhovoru. Nicméně na možné nahrávání rozhovoru většina informátorů ani tak nepřistoupila. Proto jsem při většině již následně domluvených rozhovorech byla nucena dělat si poznámky do sešitu. Těm informátorům, kteří neměli proti nahrávání výhrady, bylo nepříjemné, že by mohly být jejich výroky prezentovány veřejně. Proto mi sdělili, že si nepřejí, aby některé věci

byly uveřejněny, což jsem samozřejmě musela respektovat. Nicméně po dohodě, že budou věci uveřejněny anonymně, někteří souhlasili a rozhovor¹² mohl proběhnout bez větších omezení.

V průběhu vlastního šetření jsem již měla vytvořené kontakty ze strany romské menšiny a učinit rozhovory, s konkrétními jedinci, nebylo obtížné. V další fázi – šetření bylo mým cílem zjistit informace ohledně romské menšiny na trhu práce od zaměstnavatelů a jaké stanovisko zastává tamní úřad práce.

9.5.1 Výsledky předvýzkumu

V rámci „předvýzkumného šetření“ vyplynulo, že jsou Romové, kteří pracovat chtějí a pracují, a pak jsou Romové, kteří pracovat nechtějí, jak říkají samotní Romové. Obvykle se jedná o celé rodiny, které se řadí k jedné či druhé skupině. Osobně jsem měla možnost hovořit s rodinami¹³ (celkem čtyři rodiny), které pracují nebo pracovali dokud jim to nebylo znemožněno (nejčastěji v důsledku krize největšího zaměstnavatele v Broumově - Veby, která měla za následek propouštění nebo na základě špatného zdravotního stavu). „Rodinou“ v tomto kontextu rozumíme základní – nukleární rodinu (otec, matka a jejich děti) a prarodiče. Na tyto rodiny jsem měla možnost se později zeptat na úřadu práce v Broumově a ověřit si tak informace. Bylo mi potvrzeno, že se jedná o rodiny, které prakticky po celý život pracují. Dle těchto informací se ale jedná převážně o „starší generace“, tedy rodiče a prarodiče, „mladá generace“, jak říkají, pracovat příliš nechtějí. Tento názor nemohu v dostatečné míře posoudit, protože rodiče této „mladé generace“ říkají, že jejich děti pracují nebo se pracovat snaží. To ale znamená v mnoha případech práci „na černo“, jak vyplynulo z rozhovorů s jejich potomky. Někteří jedinci z mladé generace, se kterými jsem měla možnost hovořit a jsou zaměstnáni, říkají, že nikdy neměli větší problém získat zaměstnání a s diskriminací, na základě toho, že jsou Romové, se nesetkali. Dodávají k tomu, že většina lidí je seznámena s tím, že jsou ze slušné romské rodiny. Tyto rodiny se na Broumovsko přistěhovaly za práci nebo jim za minulého režimu

---

¹² Přepisy některých rozhovorů přikládám v příloze

¹³ Tabulku s přehledem zaměstnání rodin přikládám v příloze u každého rozhovoru.

byla tato oblast určena, jednalo se tedy o Romy ze Slovenska. Tyto rodiny, nebo-li starousedlíci, pohlíží v mnoha případech negativně na rodiny, které nepracují, jedná se převážně o mladé Romy, kteří se do Broumova za období přibližně deseti minulých let přistěhovali. Tvrdí, že oni jsou těmi, kdo dělá ve městě nepořádek a vytvářejí kriminalitu. Tento názor nezastávají jen „starousedlické“ rodiny, ale tato informace mi byla potvrzena i zaměstnanci úřadu práce (a to jak vedoucí oddělení, tak i zaměstnanci z úseku zaměstnanosti a hmotné nouze) a rovněž i od zaměstnavatelů.

V průběhu tohoto šetření jsem hovořila a navázala užší kontakt se čtyřmi, výše zmíněnými romskými rodinami. Tyto rodiny se zcela distancují od jiných romských rodin. Rovněž jsem učinila rozhovory s 15 náhodně vybranými Romy na téma „možnosti participace na trhu práce“. Z těchto patnácti informátorů, je deset zaměstnaných. Z těchto deseti zaměstnaných jsou čtyři zaměstnaní nelegálně. Důvody, proč pracují načerno jsou rozdílné. Na dva z těchto informátorů jsou vystaveny exekuce. To znamená, že plat, který by získali v rámci legálního zaměstnání, by jim byl odebrán. Pokud pobírají dávky hmotné nouze, tak na ně se toto opatření nevztahuje, tudíž je jejich „příjem vyšší“ a legální zaměstnání se jim z finančního hlediska nevyplatí. Třetí informátor říká, že je zaměstnáván „nárazově“, kdyby měl svá zaměstnání oficiálně nahlašovat, nedělal by dle jeho slov nic jiného: „*Musel bych pořád papírovat s úřadama a nakonec by se mi to stejně ještě nevyplatilo.*“ Čtvrtý informátor důvod, proč pracuje načerno, řici nechtěl. Všichni tito čtyři informátoři pracují jako přidavači na stavbách.

9.6 Výběr informátorů a průběh šetření

Informátory jsem vybírala s ohledem na to, aby informace, které získám, bylo možné zasadit do celkového kontextu otázky (ne)zaměstnanosti Romů v Broumově a okolí. Z tohoto důvodu jsem podnikla předvýzkum v romských lokalitách, na základě něhož bylo několik informátorů ochotných mi poskytnout anonymně rozhovor. Konkrétně se jedná o čtyři rozhovory, jejichž přepis a základní charakteristiku přikládám v příloze (jedná se

vždy o jednoho zástupce rodiny - z výše zmíněných rodin v rámci předvýzkumu).

Pro utvoření komplexnějšího náhledu na zkoumané téma, vnímám jako klíčový rovněž pohled samotných zaměstnavatelů. Pro tento záměr jsem oslovila ředitele personálního oddělení textilních závodů Veba a.s.¹⁴, které jsou v současné době největším zaměstnavatelem v této oblasti. Personální ředitel se vyjádřil, že výběr zaměstnanců rozhodně není podmíněn národností či jinými specifiky uchazeče a že rozhodující je jeho kvalifikace či dovednosti. Více se k tomuto tématu nechtěl příliš vyjadřovat¹⁵. Byla jsem požádána o přepis a zaslání rozhovoru k jeho následné autorizaci, který příkládám v příloze¹⁶. Abych získala konkrétnější informace, zeptala jsem se vedoucího jednoho z největších provozů v této firmě, kolik Romů je na jeho úseku zaměstnaných. Bylo mi řečeno, že ani jeden. Romy nepřijímají, protože s nimi mají špatné zkušenosti. Odpověď zněla: „*Nemám, nechceme, nebereme*“. Daný rozhovor ze zřejmých důvodů mi nebylo dovoleno dále uvádět. V současné době, jak mi bylo řečeno od jiného zaměstnance personálního oddělení, v této firmě Romové zaměstnávání nejsou. Dříve, za minulého režimu, kdy bylo povinností chodit do zaměstnání, zde bylo Romů poměrně mnoho. Po revoluci se jejich počet snížil a zůstali jen ti, kteří chtěli opravdu pracovat. Takovým je např. pan „Kivak“, jehož jméno je často uváděno jako „vzor“ pracovitého Roma. Ten před několika lety již odešel do důchodu a v současné době zde Romové dle informací

---

¹⁴ Největším zaměstnavatelem na Broumovsku je firma VEBA, textilní závody a.s., která zaměstnává 1000 - 1499 zaměstnanců. Společnost VEBA se zaměřuje na produkci žakársky tkaných bavlněných tkanin oděvního a domáckého sortimentu. 90% zboží je exportováno především do Afriky a Evropy (www.veba.cz/cs/o-nas). V současné době má několik provozů, které jsou v Broumově (Olivětíně) a Polici nad Metují. Samotné sídlo této společnosti se nachází v Broumově. Druhým největším zaměstnavatelem je firma HAUK s.r.o. se 400 zaměstnanci. Firma se zabývá především výrobou dílů pro automobilový průmysl. Na třetím místě je SICO Rubena s.r.o. zaměstnávající 250 - 499 lidí. Firma se zabývá výrobou průmyslových a ekologických komponent ze silikonových kaučuků.

¹⁵ Domnívám se, že jednou z příčin těchto obav může být volební kampaň do komunálních voleb v roce 2014, kterou iniciovala a sponzorovala právě firma Veba, která má jako hlavní zaměstnavatel ve zdejší městi poměrně silné slovo a v neposlední řadě finance na uskutečnění kampaně. Tato kampaň byla vedena (alespoň z mého úhlu pohledu) proti zdejšímu romskému obyvatelstvu. Celá kampaň byla primárně postavena na xenofobním populismu. Na propagačních materiálech se o Romech hovoří jako o „kusech“, kde je nutné vyřešit – pokud možno „zredukovat“ jejich počet a v první řadě „chránit“ slušné občany. Bohužel toto nemohu již doložit, protože ihned po skončení voleb, byly internetové stránky zablokovány. Na základě této strategie toto „hnutí“ – „Volba pro Broumov“ vyhrálo komunální volby. Domnívám se, že opatrnost, se kterou mi byl poskytnut rozhovor, je v tomto případě namístě.

¹⁶ Přepis schváleného rozhovoru příkládám v příloze.

zaměstnanců nepracují, nebo o nich nevědí. Jiná situace je na provozech této firmy v Polici nad Metují. Zde je zaměstnáno několik Romek, které přišly do této oblasti ze Slovenska, ještě v době, kdy v Polici nad Metují byla učňovská škola pro textilní průmysl. Po jejím absolvování nastoupily v Polici nad Metují do zaměstnání, kde pracují do dnes. Ty jsou považovány za „starou generaci, která má zájem o práci“. Mladá romská generace, podle výpovědí prakticky všech informátorů z majoritní společnosti (úřad práce a zaměstnavatelé), nemají dle jejich názoru vybudovaný vztah k práci.

Celkem jsem pro účely mého šetření oslovila pět zaměstnavatelů na Broumovsku, kteří by mohli potenciálně zaměstnávat nebo zaměstnávali Romy. Toto šetření bylo realizováno v měsících dubnu a květnu 2016. Jedním z oslovených je již zmiňovaná společnost Veba, která je zde zastoupena jakožto jeden z největších zaměstnavatelů v regionu. Dále se jedná o malé zaměstnavatele z oblasti stavebnictví, kteří ale z již zmíněných důvodů nechtěli být jmenováni. Někteří si ani nepřáli být nahráváni z obavy, aby informace nemohli být zneužity proti nim. V příloze přikládám dané rozhovory, které mi byly umožněny prezentovat.

Pokud bych měla shrnout výpovědi těchto zaměstnavatelů, kteří působí v oboru stavebnictví, prakticky všichni si stěžují na špatnou pracovní morálku, zahálku, nechuť pracovat a nespolehlivost Romů. Dodávají, že ale samozřejmě všichni Romové nejsou stejní a udávají alespoň jeden příklad zaměstnance, který z řad Romů pracuje správně, tedy dle požadavků zaměstnavatele.

Romové v rámci těchto stavebních prací, jsou často zaměstnáni „na černo“. To nese určité výhody i nevýhody. Jako jednu z výhod je dle výpovědí jednoho Roma *„přivýdělek k dávkám“*. Zaměstnavatelé nemusí odvádět za zaměstnance daně, ale v první řadě takového zaměstnance mohou povolát do práce v okamžiku, kdy ho potřebují, tedy kdy je práce a když práce není, jednoduše s ním „spolupráci“ ukončit. Protože ale tito zaměstnanci často nejsou nijak vázáni do zaměstnání docházet, často nepřijdou, byť to slíbí, na což si zaměstnavatelé ve velké míře stěžují. Platy, které jsou Romům takto vypláceny, se pohybují různě. Obvykle jsou placeni na základě vykonané práce, případně

od hodiny, ale to v rámci práce „na černo“ je spíše výjimečné. To jak je vysoká hodinová mzda záleží na zaměstnavatelích a na tom, jak se rozhodnou daného pracovníka odměnit. Cenové rozmezí je přibližně od 50 Kč do 75 Kč. Nevýhodou, kromě nízké mzdy je, že pokud se zaměstnavatel rozhodne mzdu nevyplatit, nemají se zaměstnanci na koho obrátit. Jeden ze zaměstnavatelů např. ve výjimečných případech řeší dluhy, které mu zaměstnanci dluží na nájemném (zároveň je pronajímatelem několika bytů) tím, že si je u něj tzv. „odpracují“ nájem. Na otázku, proč tedy zaměstnavatelé Romů zaměstnávají, když o nich hovoří negativně a jsou dle jejich názorů s nimi spíše jen problémy, odpovídají, že se jedná o levnou pracovní sílu. Rovněž vidí jako výhodu v tom, že je mohou využít nárazově na práci. Jejich práce je snadno nahraditelná, tudíž nejsou vázáni na jednoho konkrétního člověka. Pokud jeden nepřijde, je snadno nahraditelný jiným, který má zrovna čas. Nejedná o kvalifikovanou práci, zvládne ji prakticky každý, kdo není fyzicky indisponovaný. Jedná se převážně o práci přidavače na stavbách (míchání malty, vození materiálu na kolečku nebo bourání či sekání a různé jiné neodborné práce)

Další skupinou informátorů jsou zaměstnanci Úřadu práce Broumov, jejichž informace mi pomohly dotvořit celkový náhled na danou věc a případně umožnily ověřit si získané informace od romských informátorů a zaměstnavatelů. Podrobněji se těmito informacím budu věnovat v kapitole o Úřadu práce Broumov.

10. MĚSTO BROUMOV

Region Broumovsko leží v severovýchodních Čechách na česko-polském pomezí a jeho centrem je město Broumov. Počátky sahají do roku 1171, kdy vznikla osada na stezce vedoucí z Čech do Kladska. V roce 1213 získali darem toto území od krále Přemysla Otakara I. benediktýni. Během německé kolonizační vlny ve 13. stol. bylo s Broumovem zalidněno i sousední Slezsko a Kladsko. Po Druhé světové válce bylo roku 1946 z Broumovska vysídleno více než 22 000 osob německé národnosti. Tato téměř úplná výměna obyvatel poznamenala život města na několik desetiletí (www.broumov.net.cz).

Kromě Broumovských, Teplických a Adršpašských skal, je jedním z hlavních turistických lákadel broumovského výběžku Benediktýnský klášter. Mezi význačné památky také patří tzv. skupina broumovských kostelů navržených Kryštofem Dientzenhoferem a jeho synem Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem, nebo jedna z nejstarších sakrálních dřevěných památek ve Střední Evropě - hřbitovní kostelík Panny Marie.

10.1 Broumov - sociálně vyloučené lokality

Město Broumov má na základě analýzy, kterou provedla společnost GAC pro Agenturu pro sociální začleňování, několik sociálně vyloučených lokalit. Jedná se o jeden dům v ulici na Příkopech a ulici Tyršova, Polákovy domy – zde se jedná o dva domy a ulici Soukenická, kde se jedná o čtyři domy. Kromě těchto domů je v Broumově dalších patnáct domů, kde žijí Romové. Dle lokálních expertů žije v sociálně vyloučených lokalitách v Broumově 800 osob. Stěžejním problémem těchto lokalit je nezaměstnanost, tedy nedostatek pracovních míst pro osoby s nízkou kvalifikací. Romové, na základě této analýzy, představují 71% těchto osob. Nezaměstnanost se zde pohybuje od 5% do 10% - v závislosti na pracovních příležitostech, které jsou proměnlivé (socialni-zaclenovani.cz)

10.2 Nezaměstnanost v Broumově v kontextu romské národnosti

Míra nezaměstnanosti dle posledních údajů z portálu MPSV (údaje za květen 2016) činí v Broumově 11,1 %. Abychom mohli tento údaj zhodnotit, musíme mít porovnání s ostatními obcemi a městy v blízkosti Broumova. Porovnávat můžeme např. s městem Náchod, kde nezaměstnanost činí 3,7 %. Nebo městem Police nad Metují, které leží v blízkosti 15 km a nezaměstnanost zde je 3,0%. V porovnání s ostatními městy můžeme říci, že nezaměstnanost v Broumově je poměrně vysoká. Mnoho občanů se odvolává, že nezaměstnanost zde navyšuje romská národnostní menšina, která je ve velké míře evidovaná na úřadu práce jako uchazeči o zaměstnání.

V současné době je v Broumově registrovaných uchazečů o zaměstnání 921. Dle informací pracovníků ÚP, tvoří Romové ve velice hrubém odhadu (protože samozřejmě není možné občany evidovat podle národnosti, pokud se k ní sami nehlásí) jednu třetinu všech evidovaných uchazečů. Dle informací příslušného úřadu, má většina evidovaných Romů nejvyšší dosažené vzdělání základní. Jeli z celkového počtu nezaměstnaných 390 občanů se základním vzděláním, můžeme si udělat obrázek, zdali tento údaj odpovídá. V současné době žije ve městě Broumov 7 604 obyvatel (CZSO, 2016). Budeme-li vycházet z údajů, že Romové tvoří jednu desetinu z celkového počtu obyvatel, bude se jednat o 760 Romů. Pokud jich je z tohoto počtu velice odhadem 350 nezaměstnaných (protože ne všichni lidé se základním vzděláním jsou Romové a někteří mají i vzdělání vyšší, i když jich je dle ÚP minimum), můžeme říci, že je možné, že mají skutečně podíl na vyšší míře nezaměstnanosti. Vzhledem k tomu, že není zřejmé, kolik Romů ve městě skutečně žije a rovněž nám nepřísluší, jak bylo ve výše uvedených kapitolách vysvětleno, posuzovat, kdo je a kdo není Romem, domnívám se, že jsou takovéto odhady velice nepřesné a vůči Romům nekorektní. Není totiž zřejmé, zda-li jsou do celkového počtu Romů zařazeni i ti Romové, o kterých jsme mluvili výše, tedy ti kteří jsou ve větší míře „integrováni“. Pokud bychom měli vycházet z oficiálního zdroje (Sčítání lidu, domů a bytů 2011), který je ve většině případů směrodatný pro utváření různých statistik, Romů by v Broumově žilo pouze 16, což je velice podhodnocený údaj.

10.3 Úřad práce Broumov – aktivní politika nezaměstnanosti

V oblasti zaměstnanosti je městský úřad Broumov primární institucí, která má přehled a aktivně se zabývá otázkou (ne)zaměstnanosti v Broumově. Z tohoto důvodu jsem zde učinila rozhovor se zaměstnanci úřadu, abych se dozvěděla více o situaci Romů na zdejším trhu práce. Jak již bylo zmíněno žádné statistiky či údaje, které obsahují údaje o romské národnosti nejsou založeny na reálném stavu této menšiny. Na úřadech práce tedy rovněž nemohou být shromažďovány a sbírány informace o tom, zdali je někdo Rom. Z tohoto důvodu mi nemohu poskytnout zcela přesné informace o tom kolik Romů je evidovaných na zdejším úřadu práce. Podle pracovníka ÚP¹⁷ je evidovaných Romů asi jedna třetina. Což při počtu zhruba 943 nezaměstnaných by činilo 314 Romů evidovaných na úřadu práce. Počet nezaměstnaných je samozřejmě proměnlivý, podle toho, jaké je období. V současné době, v letním období, je počet nezaměstnaných lidí nižší. V letních měsících se vyskytuje více pracovních příležitostí v rámci stavebnictví, turismu nebo veřejně prospěšných prací. Právě nabídky veřejně prospěšných prací Romové ve velké míře využívají.

10.3.1 Veřejně prospěšné práce – Technické služby města Broumov

Veřejně prospěšné práce jsou zprostředkovávány „Technickými službami Broumov“, které organizačně spadají pod město Broumov. Pod termín veřejně prospěšné práce, respektive Technické služby města Broumov, se řadí např. správa a údržba komunikací, veřejných prostranství a zeleně, sportovní haly, veřejného WC, komunální služby atd. O veřejně prospěšné práce (dále jen VPP) je z řad nezaměstnaných Romů velký zájem. Tato místa jsou vytvářena na základě dohody s úřadem práce, který na ně poskytuje zaměstnavateli - v tomto případě Technickým službám Broumov příspěvek. Tento příspěvek je hrazen státem, jedná se o dotovaná místa. Město finančně přispívá minimum, ve většině případů se jedná pouze o úhradu pracovních pomůcek, jako jsou např. rukavice

---

¹⁷ Přepis rozhovoru – v příloze

či různé náčiní. Tuto politiku město již vede od roku 1991. Takto vytvořená pracovní místa nejsou podmíněna kvalifikací ani limitována požadovaným vzděláním. V rámci aktivní politiky zaměstnanosti města Broumova jsou tato místa primárně vyčleněna pro Romy. Vedoucí úřadu práce Broumov, paní Zuzana Dýmová,¹⁸ si tuto spolupráci velmi chválí a shledává ji poměrně efektivní. Největší zájem je o tyto práce v letních měsících. Nově je schváleno, že pokud člověk nastoupí na takto státem dotované pracovní místo, musí zde pracovat minimálně půl roku (maximálně jeden rok). Pokud tuto podmínku nesplní, nemá tak nárok na podporu v nezaměstnanosti. Toto nové „opatření“ vede k tomu, že lidé do tohoto zaměstnání skutečně docházejí. Jsou nuceni dodržovat či si osvojit určité pracovní návyky. Pokud zde neobstojí, nejenže nemají nárok na podporu v nezaměstnanosti, ale rovněž se o toto místo již nemohou znovu ucházet.

10.3.2 Rekvalifikace

Co se rekvalifikací týče, v současné době jsou tyto rekvalifikační kurzy poměrně omezeny. Co se přínosnosti pro uplatnění romské menšiny na trh práce týče, nevidí v tom zaměstnanci ÚP příliš velký smysl. Jedná se převážně o počítačové kurzy. Pracovník ÚP se k tomuto vyjádřil, že pokud má člověk základní školu, tak mu počítačový kurz pro uplatnění se na trhu práce nepomůže. V rámci rekvalifikací je také důležité zmínit, že pokud si jedinec zažádá o kurz rekvalifikace, musí mít dopředu sjednané místo, kam po skončení nebo již v průběhu kurzu může nastoupit. Vzhledem k tomu, že o Romy příliš zaměstnavatelů v Broumově (na základě informací zaměstnance ÚP) zájem nemá (právě proto, že jsou to Romové), je prakticky nemožné, aby se těchto kurzů účastnili.

Zaměstnanec ÚP poznamenává, že byť Romové prostřednictvím počítačového kurzu nezískají primárně vzdělání, může to mít pro ně i jiné výhody. Těmi je např. naučit se napsat správně elektronicky životopis. Jak poznamená pracovník ÚP: *„Dnes již prakticky všichni zaměstnavatelé chtějí posílat CV elektronicky. Doba kdy lidé chodili od firmy k firmě a ptali se na zaměstnání je již pryč“*.

---

¹⁸ Přepis rozhovoru přiložen v příloze

10.3.3 Společensky účelná pracovní místa

Společensky účelná pracovní místa v současné době na úřadu práce příliš využívaná nejsou. Využívá je aktivně převážně jeden zaměstnavatel, který tak umožňuje lidem registrovaným na ÚP práci ve stavebnictví. Protože se v rámci této aktivní politiky zaměstnanosti jedná o místa, která jsou primárně určena pro jedince, kteří mají potíže s uplatněním na trhu práce, jsou tato místa nabízena ve velké míře Romům. Tento zaměstnavatel má již s touto cílovou skupinou dlouhodobé zkušenosti a ví, kteří lidé chtějí pracovat a kteří ne, jak říká. Proto si tyto lidi vybírá. I přes to, že jak sám říká, má mnoho špatných zkušeností se zaměstnáváním Romů, kdyby byla tato spolupráce s ÚP pro něj finančně nevýhodná, rozhodně by ji nevyužíval. Mezi negativní zkušenosti řadí zejména krádeže (pracovní pomůcky) a špatnou pracovní morálku. V současné době, aby zamezil odcizení pracovních nástrojů (jako je např. lopata, krumpáč...), musí si lidé, kteří mají zájem zde pracovat, přinést své pracovní náčiní.

10.4 Pohled zaměstnanců Úřadu práce Broumov na situaci Romů na trhu práce

Vedoucí kontaktního pracoviště, paní Zuzana Dýmová mi poskytla informace o dané situaci romské menšiny na zdejším trhu práce. Dle jejích slov se úřad práce opravdu snaží lidem, kteří hledají zaměstnání vycházet vstříc a pomáhá jim zprostředkovat zaměstnání. Vzhledem k tomu, že Broumov je poměrně malé město, lidé se tu navzájem znají a proto je tu větší prostor pro „péči o klienty“. Problematikou zaměstnanosti Romů se zabývá již několik let, proto je schopna dobře reflektovat současný stav (ne)zaměstnanosti. Dle jejích zkušeností většina Romů o zaměstnání reálný zájem nemá. Často se setkává s tím, že Romové mají velký zájem o zaměstnání, ale v okamžiku kdy mají nastoupit, najednou se situace zcela změní a do zaměstnání nenastoupí. Takových případů je dle jejích slov většina. Na tomto se shodují i ostatní zaměstnanci z oblasti zaměstnanosti. Příčiny tohoto chování si neumějí vysvětlit. Domnívají se, že je to prostředím, ve kterém Romové žijí. Nicméně podotýká, že není možné o Romech takto obecně uvažovat. A to z toho důvodu,

že na Úřadu práce je jen část romského obyvatelstva a vědí tak pouze o jedincích, kteří jsou ve špatné ekonomické a sociální situaci, tudíž jim je úřad práce nápomocen tuto situaci řešit. Je ovšem mnoho Romů, o kterých nemají prakticky žádné informace, protože tento úřad nenavštěvují. Integrovali se a nepotřebují pomoc od státu. O těch se ale nemluví, dalo by se říci, že se o nich neví. Jak říká vedoucí oddělení, *„vždy se mluví jen o těch špatných příkladech“*.

Zajímavá je také informace, zaměstnance ÚP, který poznamenává, že romské ženy ve většině případech zastávají tradiční postavení, jsou v domácnosti a starají se o své děti. O práci je zájem spíše z řad mužů. Je to samozřejmě dáno tím, že péče o domácnost, kde je oproti majoritní společnosti více dětí, je náročnější a vyžaduje více času. Na základě mého šetření jsem vypožadovala, že romské ženy, které mají jedno nebo dvě děti, mají ve většině případů zaměstnání nebo ho aktivně shánějí. Pokud si romská žena vzala muže z řad gádžů, je ve většině případech rovněž zaměstnaná.

Obecně by se dalo říci, že Romové mají problém uspět na trhu práce z důvodu nedostatečného vzdělání a nízké nebo žádné kvalifikace. Tento aspekt se promítá i do situace Romů v Broumovském výběžku. Z 901 klientů, kteří jsou registrovaní na ÚP, má 390 dokončené pouze základní vzdělání. Jak mi bylo řečeno jedním ze zaměstnanců ÚP, jedná se ve velké míře právě o romské obyvatelstvo, které má dokončenou pouze ZŠ.¹⁹ Zaměstnání, kde je poptávka po nekvalifikované práci není mnoho, proto je poměrně obtížné získat zaměstnání, nechtějí-li pracovat „načerno“. To, že mnoho Romů pracuje „načerno“ je ÚP samozřejmě známo, nicméně není v jejich kompetenci klienty za to stíhat. Svoji úlohu zde sehrává i nedostatek zaměstnanců.

Abych se mohla přesvědčit o tom, jaký je zájem z řad Romů o pracovní místa, bylo mi umožněno účastnit se informační schůzky na Úřadu práce v Broumově, ohledně nově nabízeného zaměstnání. Jednalo se o firmu v Hradci Králové, která nabízela pracovní místo pro 16 zaměstnanců, v rámci této nabídky byla doprava zdarma tam i zpět vyčleněným autobusem. Byl mi ukázán seznam účastníků, kteří byli na schůzku pozváni.

---

¹⁹ Tabulka znázorňující dosažené vzdělání registrovaných uchazečů o zaměstnání – příloha.

Lidé byli pečlivě vybíráni a zvažováni tak, aby práce odpovídala jejich možnostem (z velké části se jednalo o klienty romské národnosti). O danou práci z řad pozvaných Romů měl o tuto práci zájem jeden, byť to byla práce, na kterou není potřeba žádné vzdělání ani kvalifikace, tudíž by se mohlo zdát, že tu nejsou žádné překážky, které by lidem s nízkým nebo žádným vzděláním bránily v získání zaměstnání. Jedním z důvodů proč nemohl klient ÚP nastoupit na toto místo, byla epilepsie, další dva klienti, kteří stáli v blízkosti, tvrdili, že mají epilepsii také (potvrzení od lékaře prý doloží), další klient má vysoký krevní tlak, jiného bolí záda a nevydrží dvanáct hodin na směně. Další klientka uvádí, že nemůže nechat svého syna (kterému je patnáct let) doma samotného, další klientka má údajně přislíbené jiné zaměstnání a další klienti se odvolávají na to, že nemohou pracovat v předklonu či nevydrží dvanáct hodin stát. Jak jsem se dozvěděla v rámci neformálního rozhovoru se zaměstnancem ÚP, pravým důvodem, proč někteří klienti nechtěli přijmout toto zaměstnání, jsou exekuce.

Mezi lidmi evidovanými na úřadu práce je také kromě VPP poměrně hodně využíváno tzv. „nekolidující zaměstnání“, klienty úřadu přezdívané jako „brigáda“. Pokud jedinec nepřesáhne měsíčně částku 4 950 Kč hrubého (tedy polovinu minimální mzdy), nemusí tak odvádět sociální a zdravotní pojištění. Tento druh zaměstnání se stává výhodným hlavně ve chvíli, kdy klient přestává mít nárok na podporu v nezaměstnanosti. Dle pracovníka z oblasti nezaměstnanosti nekolidující zaměstnání využívají hlavně matky po mateřské dovolené. Nicméně i mezi Romy je o tento druh zaměstnání poměrně zájem.

10.5 Úřad práce Broumov – dávky hmotné nouze

V rámci praxe na Úřadu práce Hradec Králové jsem zjišťovala, která dávka je Romy nejvíce využívaná, několik pracovníků se nezávisle na sobě shodly, že se jedná o dávky hmotné nouze. Podle tamních pracovníků je údajně většina klientů romské národnosti. Zajímalo mě, jaká je situace na městském Úřadu práce Broumov. Situace se zde dle

výpovědi zaměstnanců²⁰ nedá takto specifikovat. Kdyby měli říci, jaký je podíl romských obyvatel a majoritní společnosti v rámci užívání dávek hmotné nouze, odhadují, že je to přibližně vyrovnané. Tedy klienty jsou z poloviny Romové a z druhé poloviny gádžové. Přesné odhady samozřejmě nemají k dispozici. Nicméně to dokáží poměrně dobře odhadnout, protože jsou s klienty každý měsíc v kontaktu (klienti jsou povinni každý měsíc na úřad práce chodit a dokládat uhrazené náklady na bydlení, jako je např. nájem, elektřina, plyn a jiné nebo příjmy ze zaměstnání) a rovněž u nich provádějí sociální šetření (v rámci přiznání nároku na dávku). Vzhledem k tomu, že zaměstnanci zde pracují již řadu let, mají o klientech přehled a v mnoha případech rozumí, chápou a dokáží skutečně vyhodnotit, v jaké situaci se lidé – klienti nacházejí. Budu-li tedy vycházet z předpokladu, že na dávkách hmotné nouze je v současnosti přibližně 320 klientů a přibližně polovina je Romů, znamená to 160 klientů romské národnosti, kteří užívají tyto dávky. Nejvíce je využíván příspěvek na živobytí, který je základní dávkou hmotné nouze. Na otázku, zda-li se klientům vyplatí shánět si zaměstnání, či být „na dávkách“, jak často slýchám z řad majoritní společnosti a médií, odpovídají zaměstnanci, že zaměstnání se jim rozhodně vyplatí shánět. Na otázku, jaký zájem mají Romové o to aktivně zaměstnání shánět odpovídají, že to záleží na každém člověku. *„Budeme-li to vztahovat na Romy, jsou Romové, kteří si zaměstnání nehledají a nemají evidentně ani zájem a na druhé straně jsou Romové, kteří zájem mají, opravdu se snaží a pokud zaměstnání seženou, s radostí nám to hlásí“*. Rovněž mi bylo sděleno, že jsou zde i Romové, kteří chodí do zaměstnání po celou dobu, co pobírají dávky hmotné nouze, protože jejich plat je tak nízký, že by nebyli schopni zaplatit všechny základní výdaje. Velkým problémem u mladých Romů jsou exekuce. Z tohoto důvodu nechodí do zaměstnání, protože by jim většina platu byla stržena. Přivydělávají si nelegální cestou a pobírají dávky hmotné nouze, které se z platu strhávat nemohou, z tohoto úhlu pohledu se jim být na hmotné nouzi vyplatí. Jak ale říkají pracovnice hmotné nouze: *„Neuvědomují si, že za ně jejich dluhy nikdo nezaplatí a nikdo jim je nesmaže, jenže oni nad tím nepřemýšlejí.“*

---

²⁰ Přepis rozhovoru – v příloze

V užívání a zneužívání dávek nejsou velké rozdíly mezi majoritní společností a Romy. Obě skupiny si dokáží vymýšlet stejnou měrou, jak říkají zaměstnanci, jen Romové mají sofistikovanější představení. Majoritní klienti oproti romským zase dokáží být více nepříjemní a chovají se častěji více povýšeně. Většina klientů a to jak z řady majoritní společnosti tak i romské, se dle slov zaměstnanců snaží hledat zaměstnání. Kromě VPP jsou Romové často zaměstnáváni ve společnosti Conntinental v Adršpachu (cca 22 km), kam musejí za prací dojíždět, někteří rovněž pracují ve společnosti Rubena a dojíždějí do Hronova (cca 20 km). Ve většině přídech se jedná o manuální práce, často na směny.

11. PŘEKÁŽKY ROMŮ V BROUMOVĚ A OKOLÍ V RÁMCI UPLATNĚNÍ SE NA TRHU PRÁCE – SHRNUTÍ VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

V této kapitole se budu zabývat vyhodnocením mé hlavní výzkumné otázky: „*Jaké jsou hlavní překážky Romů v Broumově a okolí v rámci uplatnění se na trhu práce?*“

A výzkumných podotázek, které znějí: „*V rámci jakých profesí se mohou Romové na trhu práce nejčastěji uplatnit?*“ a „*Jaký je důvod neochoty zaměstnavatelů zaměstnat Romy?*“ V následujícím textu shrnu pohled na dané téma ze tří perspektiv. Z perspektivy zaměstnavatelů, Úřadu práce Broumov a Romů.

11.1 Hledisko zaměstnavatelů v rámci „primárního trhu práce“

Z pohledu největšího zaměstnavatele v Broumově – Veby a.s. , se kterým jsem měla možnost hovořit, není názor na Romy jako zaměstnance striktně vymezen. Na provozech, které spadají pod Broumov, jsou Romové odmítáni. Toto odmítání je způsobeno negativní zkušeností, kterou mají s Romy jako zaměstnanci. Jiná situace je na provozech v Polici nad Metují. Zde je dle mně dostupných informací zaměstnáno několik Romek (jedná se asi o dvě až tři), které v této společnosti dlouhodobě pracují. Jedná se o ženy, které pocházejí ze Slovenska a do Police nad Metují se přišly vyučit v rámci textilního průmyslu a poté nastoupily v tomto oboru do zaměstnání. Důvodem, proč Romy na určitých provozech zaměstnávat nechtějí, byť by zde pracovali mohli, protože na mnoho míst není požadováno konkrétní odborné vzdělání a kvalifikace, které by mohlo být překážkou v přijetí, jsou špatné zkušenosti. Mezi tyto špatné zkušenosti se řadí krádeže různých instrumentů na pracovišti, nepravidelná pracovní docházka a špatné pracovní návyky.

11.1.1 Hledisko zaměstnavatelů – „šedá zóna zaměstnanosti“

Zaměstnavatelé v oblasti stavebnictví často najímají Romy jako levnou pracovní sílu. V mnoha případech jsou zaměstnáváni na černo. Pro zaměstnavatele z toho plyne řada výhod. Jednou z nich je např. dostupnost a nahraditelnost těchto zaměstnanců. Nejedná se o pracovní pozice, kde by bylo nutné vzdělání a kvalifikace. Ve většině případů zastávají pozice tzv. „přidavačů“. Pokud dostanou zaměstnavatelé zakázku, domluví se s Romy (ale i s jinými lidmi, kteří jsou ochotni takovouto práci vykonávat) na konkrétní práci, kterou budou vykonávat a jak za ni budou odměněni. Ve většině případech se finanční ohodnocení odvíjí od vykonaného díla, nikoli od hodinové mzdy. Peníze dostávají tzv. „na ruku“. A to po každém dnu práce nebo např. po týdnu. Z jejich zkušenosti vyplývá, že není možné jim vyplácet výplatu jako je tomu běžně, tedy jednou měsíčně, protože ji okamžitě utratí a v mnoha případech pak zaměstnavatelé prosí o „zálohy“. Prakticky všichni tito zaměstnavatelé, mají negativní zkušenosti se zaměstnáváním Romů, které se týkají špatné pracovní morálky. Jako hlavní problém ale vidí nespolehlivost na dané zaměstnance. Jedná se především o nepravidelnou pracovní docházku.

11.2 Hledisko Úřadu práce Broumov – „Zprostředkování zaměstnání“

Pokud bych měla shrnout názory zaměstnanců ÚP z oblasti zaměstnanosti, dle jejich názoru, který vychází z dlouhodobých zkušeností, Romové o zaměstnání příliš zájem nemají. Zajímají se o VPP, které v rámci aktivní politiky zaměstnanosti shledává ÚP jako velice přínosné a z řad Romů je o ně velký zájem. Otázka je, jaký by byl o tyto práce zájem, kdyby byl systém podpory v nezaměstnanosti nastaven jiným způsobem. Mezi časté negativní zkušenosti ÚP se řadí zejména velký zájem Romů o zaměstnání, který v okamžiku, kdy jim je zaměstnání nabídnuto a mají možnost nastoupit, zmizí. Jak říkají

pracovníci ÚP, jsou samozřejmě výjimky, ale těch je dle jejich slov spíše minimum. Pokud bychom se bavili o diskriminaci Romů na trhu práce, tak ta zde dle dotazovaných je. Zaměstnavatel ve většině případů raději zaměstná „neroma“ než Roma a to na základě právě špatných zkušeností. Tyto zkušenosti nemusí v mnoha případech pramenit přímo z osobní zkušenosti, ale vzhledem k tomu, že město Broumov je relativně malé, špatné zprávy se zde šíří rychle...

Důležité je v tomto ohledu podotknout, že Romové, kteří jsou registrováni na Úřadu práce, nezahrnují všechny Romy obecně. Jedná se pouze o ty Romy, kteří nemají zaměstnání nebo ho aktivně shánějí. Romové, kteří zaměstnání mají, zde nejsou vůbec reflektováni, protože ÚP o nich nemá žádné informace. Svým způsobem života nijak nevybočují z majoritní společnosti, jsou tzv. „integrování“, tudíž se o nich příliš nehovoří.

11.2.1 Hledisko Úřadu práce Broumov – „Hmotná nouze“

Zaměstnanci na ÚP – hmotné nouze, zastávají názor, že je mnoho Romů, kteří aktivně usilují o získání zaměstnání a to z toho důvodu, že dávky hmotné nouze skutečně pokryjí jenom ty nejnutnější životní náklady. Jedná se buď o malé přivýdělky nebo manuální, dělnické práce. Potvrzují, že je velký zájem o VPP. Vzhledem k jejich nízké kvalifikaci, jsou samozřejmě omezeni pracovními nabídkami. Mezi častá zaměstnání se řadí práce na různých výrobních linkách např. ve společnosti Rubena nebo Conntinetal. Rovněž, jak pracovnice vypověděla, Romové často uvádějí, že je nechce nikdo zaměstnat a stěžují si na diskriminaci. Také jsou velkým problémem, o kterém se příliš nehovoří exekuce Romů (a celkově mnoha mladých lidí, pobírajících dávky hmotné nouze). Na základě nich nejsou ochotni participovat na legálním trhu práce.

11.3 Hledisko Romů

Toto hledisko není možné nijakým způsobem generalizovat. Záleží na každém člověku a na tom, jaké zaujme postavení ke svému životu. Domnívám se, že podstatným faktorem,

který ovlivňuje daného jedince je rodina, která do velké míry určuje směr, jakým se bude život tohoto jedince ubírat. Toto samozřejmě neplatí jen u Romů, ale mohli bychom říci, že rodina je obecně faktorem, který do určité míry ovlivňuje život lidí. Zaměstnavatelé i Úřad práce Broumov (úsek zaměstnanosti) zastávají stanovisko, kde říkají, že mladí Romové pracovat nechtějí. Na základě výpovědí romských informátorů toto nemohu potvrdit. Velká část mladých Romů, se kterými jsem měla možnost hovořit, pracuje. Vzhledem k tomu, že někteří pracují nelegálně, jsou evidováni na ÚP jako nezaměstnaní, z čehož jim plyne řada výhod. Rodiče těchto informátorů, dle jejich slov, celý život pracovali. S diskriminací nebo pohrdáním se ze strany zaměstnavatelů nesetkali (s diskriminací nebo urážkami, na základě jejich etnické příslušnosti, se v běžném životě setkávají nebo někdy setkali). Důležité je zmínit, že ani jeden z informátorů, kteří jsou legálně zaměstnaní, nejsou zaměstnaní v Broumově. Do zaměstnání dojíždějí v okruhu 20 km. Mnoho mladých Romů má problémy s exekucemi, z tohoto důvodu, jak sami říkají se jim do zaměstnání nevyplatí docházet, protože by jim byla velká část platu stržena. Domnívám se, že je velice důležité na tomto místě zmínit, že Romové v Broumově nejsou jednotnou homogenní skupinou. Žije zde mnoho romských rodin, které mezi sebou mají nepřekonatelné bariéry a navzájem sebou opovrhují. Tyto překážky jsou již dány pravděpodobně historicky. Některé romské rodiny se často liší svým způsobem života, navzájem se neuznávají a neakceptují. Z tohoto hlediska, domnívám se, je prakticky nemožné hovořit o „pohledu Romů“, vzhledem k tomu, že žádný takovýto pohled v podstatě neexistuje. Romské rodiny, které již po generace pracují a pracují i jejich děti, jsou z velké části považovány za usedlé. Tito „starousedlíci“, jak jsou majoritní společností často nazýváni, jsou považováni za rodiny, které mají kladný vztah k práci. Gádžové si ale neuvědomují, že ani tyto rodiny nemohou být považováni za jednotnou skupinu. Protože i mezi těmito rodinami jsou v některých případech nepropustné hranice.

11.4 Shrnutí výzkumu

Hlavní výzkumná otázka: „*Jaké jsou hlavní překážky Romů v Broumově a okolí v rámci uplatnění se na trhu práce?*“ Překážkami Romů v rámci uplatnění se na trhu práce je v obecné rovině nízká úroveň vzdělání (často dokončené pouze základní vzdělání) a v mnoha případech prakticky nulová kvalifikace. Tyto překážky mohou být hodnoceny jako obecné, které znemožňují Romům uplatnit se na trhu práce. Zaměřím-li se přímo na oblast Broumova, hlavními překážkami jsou dle zaměstnavatelů špatné zkušenosti. Na základě těchto negativních zkušeností jsou Romové patrně diskriminováni, pokud se ucházejí o zaměstnání. Jedná se převážně o oblast Broumova, protože Romové, se kterými jsem měla možnost hovořit, všichni dojíždějí za zaměstnáním do sousedních měst. To může být způsobeno tím, že obyvatelé Broumova, kde žije poměrně hodně Romů, jsou s nimi v bezprostředním kontaktu a častěji jsou přímo konfrontováni s negativními událostmi ve spojitosti s Romy. Jak mnoho občanů říká „*máme špatné zkušenosti*“. Tyto špatné zkušenosti nemusí vycházet přímo z vlastní zkušenosti, ale v mnoha případech jsou pouze zprostředkované. Ty pak ovlivňují samozřejmě celý pohled na Romy jako skupinu. Ve městech, kde není tak velká romská komunita, nemají Romové, na základě mně poskytnutých informací, výrazný problém uplatnit se na trhu práce. Jedná se především o manuální práce ve výrobě různých firem. V Broumově a okolí jsou Romové často najímáni jako levná pracovní síla, jedná se o pomocné práce na stavbách, kde zastávají funkce „*přidavačů*“. Nebo práce v rámci veřejně prospěšných prací. Rovněž se jedná často o práci na černo. Nebo o příležitostné přivýdělký v rámci „*nekolidujícího zaměstnání*“, které nemohou převýšit částku 4 950 Kč hrubého. Tuto částku zaměstnavatelé respektují, ale výdělek je často vyšší, nicméně formálně zůstává daná částka. Výzkumná podotázka: „*V rámci jakých profesí se mohou Romové na trhu práce nejčastěji uplatnit?* Vzhledem k tomu, že Romové nemají na základě již zmiňovaného nízkého vzdělání možnost si na trhu práce příliš vybírat, nabídka zaměstnání se logicky zužuje. Práce, které mohou ve většině případů zastávat, jsou práce nekvalifikované. Muži často zastávají pozice „*přidavačů*“ na stavbách nebo nekvalifikovaných dělnických profesí (např. skladový

dělník, balící linka). Ženy rovněž zastávají funkce nekvalifikovaných dělnických profesí (nejčastěji se jedná o montování různých součástek na pásové výrobě či jednoduché manuální práce).

Výzkumná podotázka: „*Jaké jsou důvody neochoty zaměstnavatelů v Broumově a okolí zaměstnávat Romy?*“ Mezi hlavní důvody ze strany zaměstnavatelů, proč nemají zájem o zaměstnance romské národnosti, mohou být primárně řazeny špatné zkušenosti. Tyto špatné zkušenosti jsou v Broumově neustále podněcovány různými přestupky a výtržnostmi, které jsou ve velké míře přisuzovány Romům. To, zdali jsou skutečně páčány romskou národnostní menšinou, nedokáží posoudit. Samotní Romové, kteří v Broumově žijí již desítky let, tvrdí, že tuto kriminalitu mají na svědomí mladí přistěhovalí Romové. Stejného názoru jsou i zaměstnavatelé a úřad práce. Ti, tuto skupinu mladých přistěhovalých Romů, rozšiřují na skupinu mladých Romů obecně. SPACÁK

11.5 Diskuze

Cílem mé práce bylo zjistit jaké jsou hlavní překážky Romů v Broumově v rámci uplatnění se na trhu práce. V kontextu tohoto jsem sledovala možné důvody toho, proč není Romů umožněno v této oblasti participovat na trhu práce. Pro tento záměr jsem využila studium odborné literatury a učinila výzkumné šetření, jehož výsledky se do značné míry shodují s poznatky odborné literatury. Již první potíž nastala v rámci výzkumu při vymezení toho, kolik Romů v mnou zkoumané oblasti žije. Takovýto problém rovněž reflektuje většina odborné literatury, která se zabývá romskou tematikou z oblasti historické, sociální či kulturní. Český statistický úřad poskytuje informace, které nevypovídají o současném stavu romské národnostní menšiny. Tyto informace jsou velice podhodnocené a žádný jiný oficiální údaj, na základě něhož by bylo možné říci kolik Romů žije např. v České republice neexistuje. Tento „nesoulad“ údajů o romské národnosti rozebírá např. Marádová ve své knize „Nenechali se vyloučit“ (2014, s. 18). Ani kvalifikovaní koordinátoři pro záležitosti romské menšiny nejsou schopni v tomto ohledu postihnout, jaký je reálný podíl romské menšiny u nás, a baví se pouze o odhadech (Úřad vlády ČR, 2014, s. 6). Tato

skutečnost se stala do velké míry překážkou v mém výzkumu. Tento monitoring by do jisté míry měli zastávat pracovníci prevence kriminality z řad Romů, kteří intenzivně spolupracují s městem Broumov a úřadem práce. Vzhledem k tomu, že se ve velké míře zaměřují pouze na sociálně vyloučené lokality, nemohou tak zmapovat jiné oblasti, kde Romové také žijí. Měl-li se někdo ze státní správy nebo zaměstnavatelů vyjádřit k romskému tématu nebo mi poskytnout konkrétní informace, dotázaní měli obavy z nařčení z diskriminace Romů, proto mnoho z nich mluvilo ve velice obecné rovině. V oblasti zaměstnanosti Romů či postavení Romů na trhu práce se můj výzkum prakticky shodoval s informacemi z odborné literatury. Mezi hlavní překážky Romů na trhu práce se řadí nedostatečné vzdělání a nízká nebo žádná kvalifikace. Romové tak ve většině případů zastávají nekvalifikovaná pracovní místa, kde jsou velice lehce nahraditelní. V důsledku toho si zaměstnavatelé mohou určovat své podmínky, které ne vždy jsou pro zaměstnance výhodné. Zajímavé jsou výpovědi romských občanů, kteří mají stálé zaměstnání, shodují se, že s diskriminací na základě jejich etnické příslušnosti se prakticky nesetkali. Někteří dodávají, že je to díky tomu, že se řadí k romské rodině, o které všichni vědí, že je slušná a pracující. Tento moment, kdy sami Romové říkají, že na trhu práce nejsou diskriminováni, je něco, s čím jsem se v žádné dostupné literatuře nesetkala. Zpravidla se píše o znevýhodňování a diskriminaci Romů, která souvisí s nízkým vzděláním a dalšími faktory ovlivňujícími jejich postavení na trhu práce.

Domnívám se, že je také velice zajímavé zaměřit se na to, jak na sebe tyto rodiny samy nahlíží v kontextu jiných romských rodin. Je zde evidentní, že se od jiných romských rodin (tedy těch, které nemají stálá zaměstnání) distancují a stavějí se tak na jinou úroveň. Zdá se, že na sebe pohlíží optikou majoritní společnosti, které klade v obecné rovině důraz na materiální hodnoty a jako primární shledává ekonomické aspekty života. Tato materiální rovina je pak základem pro vytvoření plnohodnotného sociálního statusu ve společnosti. Zdá se, že romské rodiny, které tento „ekonomický model sociální stratifikace“ přejaly, si rovněž osvojily i gádžovské nahlížení na svět. Rodiny, které nepracují, odsuzují a naopak vyzdvihují své pracovní kvality, tak aby společnost viděla, že

ony do té společnosti také patří. Je otázka do jaké míry se v tomto případě ještě jedná o integraci a do jaké míry se již jedná o asimilaci. Nebo se zde potvrzují slova některých výzkumníků (např. Jakoubek), kteří, zjednodušeně, říkají, že Romové se dělí do mnoha skupin, které mají mezi sebou velkou kulturní i sociální bariéru? Jistě by bylo zajímavé zjistit původ těchto rodin, které vůči sobě zastávají negativní postoje. A zjistit tak případné averze, které pravděpodobně by mohly být dány již historicky. Vzhledem k tomu, že za minulého režimu byly romské rodiny v podstatě násilně rozprostřeny po celé zemi a sestěhovány do těsného sousedství s jinými rodinami, které neznaly nebo navzájem se mezi sebou neuznávaly, tento historický exkurz by mohl být jistě velice podnětný. A to nejen pro zdejší historii romského obyvatelstva (jejíž dokumentace je zde prakticky nulová), ale i pro pochopení této menšiny ze strany majoritní společnosti v Broumovském výběžku.

ZÁVĚR

Diplomová práce je členěna na část teoretickou a praktickou. V části teoretické předkládám romskou historii, která je nezbytnou součástí pro pochopení celkového stavu romské menšiny nejen na našem území. V tomto ohledu rovněž v teoretické části nastiňuji, jak je důležité si uvědomit, že byť jsou Romové legislativně uznávanou národností menšinou, jejich postavení je stále na okraji společnosti. Společností jako takovou jsou vnímáni jako heterogenní komunita, což naprosto odporuje pojetí Romů sebe samotných. V praktické části se zaměřuji na (ne)možnosti Romů v oblasti Broumova získat zaměstnání. Pro tento záměr jsem získávala informace ze tří možných stran úhlu pohledu na danou problematiku. Těmito stranami jsou: Úřad práce Broumov, zaměstnavatelé a samotní Romové.

Cílem mé diplomové práce bylo zjistit, do jaké míry je Romům v Broumově a okolí umožněno participovat na trhu práce. A jaké jsou hlavní překážky Romů v Broumově a okolí v rámci uplatnění se na trhu práce. Také jsem se zaměřovala v obecné rovině na skutečnost, zdali jsou v tomto směru Romové na trhu práce diskriminováni či nikoli, případně co je možnou příčinou této diskriminace.

Hovořit o tom, jaké mají Romové (ne)možnosti uplatnit se na trhu práce, je vzhledem k roztržitosti pojmu „Rom“ velice obtížné. Jak již bylo řečeno v teoretické části, Romové nejsou jednotnou skupinou, z tohoto důvodu není možné dělat obecně úsudky o tom, jaké je jejich postavení na trhu práce v Broumově, rovněž i jako ve většině jiných oblastí. Abychom toto mohli nějakým způsobem reflektovat, museli bychom znát stanovisko každého člověka, který se cítí být Romem a rovněž zjistit, co to pro něj samotného znamená. Uvažování majoritní společnosti o Romech jako skupině je velice povrchní a v žádném případě neodráží skutečný stav věcí. Vzhledem k tomu, že samotní Romové se i o jiných Romech vyjadřují ve smyslu, že „*to nejsou Romové*“, domnívám se, že užívat pro označení této skupiny lidí termín „Rom“, může být v mnoha případech zavádějící a zkreslující. Pravděpodobně by muselo být definováno, kdo je to „Rom“. Nastínění tohoto problému bylo rovněž předloženo v teoretické části. Je zřejmé, že

v současné době je takováto kategorizace a vymezení toho, kdo je Romem, nemožné. Pro to, aby mohl být utvořen obrázek o tom, jaké postavení na trhu práce mají jednotlivé romské skupiny, museli bychom o každé romské rodině či jednotlivci zjistit, např. odkud historicky pochází, případně, kam se sami řadí. Na základě toho, by (částečně) bylo možné vzniklé jednotlivé skupiny mezi sebou porovnat a dále s těmito informacemi pracovat a případně je vyhodnotit. Je ale více než pravděpodobné, že i v rámci těchto skupin budou poměrně velké rozdíly. Z tohoto důvodu, by bylo spíše než o Romech, vhodné o těchto jedincích hovořit jako o „lidech“. Pokud je řečeno, že „Romové“ nepracují, není v podstatě zřejmé, o koho se jedná. Pod tímto slovem se může skrývat mnoho „romských skupin“, které o sobě v tomto smyslu ani takto nemusí uvažovat.

Pokud bude na otázku (ne)zaměstnanosti „Romů“ v Broumově a okolí a nahlíženo obecně optikovou většinové společnosti, závěry se budou lišit. Rovněž tomu tak bude, pokud bude stejnou optikou nahlíženo na (ne)možnosti Romů participovat na trhu práce a reflektovat překážky, na základě nichž mají Romové problém nalézt zaměstnání.

Jak vyplynulo z výzkumného šetření, v Broumově jsou romské rodiny, které pracují celý život po několik generací, rovněž jsou i rodiny a jedinci, kteří jsou dlouhodobě evidováni jako uchazeči o zaměstnání na úřadu práce. Je nutné říci, že na úřadu práce jsou evidováni jen ti Romové, kteří nechtějí nebo nemohou zaměstnání získat. O těch, kteří do zaměstnání chodí, se v tomto kontextu nehovoří. Důvodů, proč jsou tito Romové nezaměstnaní je mnoho. Faktorem, který do velké míry ovlivňuje zájem těchto lidí o zaměstnání jsou exekuce, které mají podle odhadů až dvě třetiny Romů, evidovaných na ÚP. Dalším důležitým faktorem, který ovlivňuje participaci Romů na trhu práce je v obecné rovině nízké vzdělání a kvalifikace, na základě čehož jsou nuceni vykonávat nekvalifikované práce. V tomto ohledu ale nelze hovořit o diskriminaci. Nicméně diskriminace Romů na trhu práce v Broumově, patrně existuje. A to i přes to, že se k tomuto tématu téměř nikdo z řad dotazovaných zaměstnavatelů nechtěl vyjadřovat. Neochota Romy zaměstnávat je zapříčiněna špatnou zkušeností, kterou zde s Romy lidé mají. Tato negativní zkušenost je mnohem více zřejmá právě v Broumově než v jiných

blízkých městech. Byť je v Broumově firma, která je jedním z největších zaměstnavatelů v regionu, Romové do zaměstnání v mnoha případech musejí dojíždět do okolních měst. V tomto směru se město Broumov snaží nabídnout lidem, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, s nízkým vzděláním a nulovou kvalifikací (jedná se primárně o Romy) možnost zaměstnání v rámci veřejně prospěšných prací, o které je z řad nezaměstnaných Romů velký zájem. Pokud shrnu překážky, které Romům v Broumově brání participovat na (legálním) trhu práce, bude se jednat v první řadě o exekuce (které jsou v mnoha případech důvodem k práci na černo), o nízké vzdělání a kvalifikaci, v důsledku čehož jsou nuceni vykonávat dělnické profese a o neochotu, která je zapříčiněna špatnou zkušeností, některých zaměstnanců Romy zaměstnávat. Chtějí-li Romové v Broumově získat zaměstnání, jsou ve většině případů limitováni výše uvedenými překážkami, v důsledku čehož jsou omezeni i při výběru zaměstnání.

Summary:

This diploma deals with the problem of the participation of Roma in the work market. The scope of the investigation is focused on the Broumov region, where I look for possible causes, hurdles and reasons for Roma unemployment. The empirical part deals with gathering data from three different informants. The goal of this research is a complex overview of the actual situation from the view of employers, Roma themselves, and the state, represented by the Job Centre (Work Office). To this end I used the involved observation method, and in-depth interviews.

The target of the diploma was to find out what the main hurdles are in the scope of the participation of Broumov Roma in the work market, and what are the main obstacles to the participation of Roma in the work market.

The result of the completed research is that among the main obstacles are insufficient education, low qualifications, frequent property re-possession and the unwillingness of employers to employ Roma. The source of this unwillingness is distrust of Roma due to bad experience with this minority.

POUŽITÁ LITERATURA:

ARNOLDOVÁ, Anna. Sociální zabezpečení I. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3724-9

BAKALÁŘ, Petr. Tabu v sociálních vědách. Praha: Votobia, 2003. ISBN 8072201352

BECK, Petr. GRUNEROVÁ, Ivana. PAVELKOVÁ, Miroslava. Zákon o pomoci v hmotné nouzi. Zákon o životním a existenčním minimu. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2016. ISBN 978-80-7478-977-9.

BECK, Ulrich. Riziková společnost. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. ISBN 978-80-7419-047-6.

BITTNEROVÁ, Dana, MORAVCOVÁ, Mirjam a kol. Kdo jsem a kam patřím?: identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky 1. vyd. Praha: SOFIS, 2005. ISBN 80-902785-8-2.

BOYD, J. Peter. RICHERSON, J. V genech není všechno aneb Jak kultura změnila evoluci člověka. 1. vyd. Praha: Academia, 2012. ISBN 978-80-200-2066-6.

DAVIDOVÁ, Eva a kol. Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice. 1. vyd. Praha: Triton, 2010. ISBN 978-80-7387-428-5.

ERIKSEN, Thomas Hylland. Sociální a kulturní antropologie. vyd. 1. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-465-6.

FONÁDOVÁ, Laura. Nenechali se vyloučit, Sociální vzestupy Romů v české společnosti. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-6574-1.

FRASER, Angus. Cikáni. Praha: Lidové noviny, 1998. ISBN 80-7106-2012-X

GALVAS, Milan. Zdeňka GREGOROVÁ. *Sociální zabezpečení*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2000. ISBN 80-210-2292-2.

GIDDENS, Anthony. Sociologie. 1. vyd. Praha: Argo, 1999. ISBN 80-7203-124-4.

HANCOCK, Ian. Země utrpení, Dějiny otroctví a pronásledování Romů. Praha: Signeta, 2001. ISBN 80-902608-3-7.

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum, základní teorie, metody a aplikace. 3.vyd. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0219-6

HORTIS, Samuel ab Augustini. Cigáni v Uhorsku – O dnešnom stave, zvláštnych mravech a spôsobe života, jako aj o ostatných vlastnostiach a danostiach Cigánov u Uhorsku. Bratislava: Štúdio- DD, 1995. ISBN 80-967263-2-3

HOLOMEK, Jaroslav a kol. Zborník z vedeckej konferencie „Nezamestnanosť a kriminalita“. Trenčik: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka, 2010. ISBN 978-80-8075-472-3.

HORVÁTHOVÁ, Jana. Kapitoly z dějin Romů. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-615-X.

JAKOUBEK, Marek. Cikáni a etnicita. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-105-5

JAKOUBEK, Marek. Romové - konec (ne)jednoho mýtu. 1. vyd. Praha: BMSS – Start, 2004. ISBN 80-86140-21-0.

JIRÁK, Jan. Masová média. 2. vyd. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0743-6

KACZOR, Pavel. Sociální politika a sociální systém ČR. 1. vyd. Praha: Vysoká škola ekonomická v Praze – Oeconomica, 2015, ISBN 978-80-245-2096-4.

KELLER, Jan. Soumrak sociálního státu. 1. vyd. Praha: Slon, 2005. ISBN 80-86429-34-2

KRAUS, Jiří. a kol. Nový akademický slovník cizích slov. 1. vyd. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1415-3.

KREBS, Vojtěch. Sociální politika. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7357-585-4.

Kolektiv autorů. Horváthová, Jana. Hübschmanová, Milena. Romové – O Roma, Tradice a současnost – Angodez the Akanák. 1. vyd. Brno: SVAN a Moravské zemské muzeum, 1999. ISBN 80-85956-14-4

LISÁ, Helena (ed.) Sešity pro sociální politiku. Romové v České republice. 1. vyd. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8

MANN, B. Arne, Romský dějepis. 1. vyd. Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-762-6.

MARÁDOVÁ, Eva. Multikulturní porozumění. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. ISBN 80-86991-82-2.

MAPPES, Norbert, Niediek. Chudáci Romové, zlí Cikáni. 1. vyd. Brno: Host, 2013. ISBN 978-80-7294-869-7.

MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. Praha: Sociologické nakladatelství, 2002. ISBN 80-86429-08-3

MAREŠ, Petr. Sociologie nerovnosti a chudoby. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999. ISBN 80-85850-61-3.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN: 9788073673680

MATOUŠEK, Oldřich. KODYMOVÁ, Pavla. KOLÁČKOVÁ, Jana. Sociální práce v praxi. Specifika různých cílových skupin a práce s nimi. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

MIOVSKÝ, Michal. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1362-4

NEČAS, Ctibor. Historický kalendář, Dějiny českých Romů v datech. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. ISBN 80-7067-769-4.

NEČAS, Ctibor. Romové v České republice včera a dnes. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0497-4.

PAVELČÍKOVÁ, Nina. Romové v Českých zemích v letech 1945-1989. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. ISBN:80-86621-07-3

ROSE, Romani. Nacistická genocida Sintů a Romů. Katalog ke stálé výstavě ve Státním muzeu v Osvětimi. Praha: Argo (Romano Džaniben), 2009. ISBN 978-80-257-0196-6.

ŘÍČAN, Pavel. S Romy žít budeme, jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

SALAJKA, Milan. Rasy a rasismus. Praha: Lidová demokracie, 1967.

SAMKOVÁ, Klára. Romská otázka. 1. vyd. Praha: Blinkr, 2011. ISBN 978-80-87579-03-9

SOUKUP, Václav. Přehled antropologických teorií kultury. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-929-1

STESKLÁ, Radka, HOUDEK, Lukáš, (ed.). Druhá směna (Jak využít dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2. stupni ZŠ). 1. vyd. Praha: Romea, 2012. ISBN 978-80-904106-1-9.

SUS, Jaroslav. Cikánská otázka v ČSSR. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1961.

ŠEBKOVÁ, Hana. ŽLNAYOVÁR, Edita. Romani Čhib. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-684-0.

ŠOTOLOVÁ, Eva. „Příchod Romů do Evropy.“ In: Jeníček Tomáš (ed.). Romové – reflexe problému: soubor textů k romské problematice. 1. vyd. Praha: Sofis, 1997. ISBN 80-902439-0-8.

ŠVAŘÍČEK, Roman. ŠEDOVÁ, Klára. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. 2. vyd. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0644-6

TRÖSTER, Petr. Právo sociálního zabezpečení. 6. vyd. Praha: Beck, 2013. ISBN 978-80-7400-473-5

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

Český statistický úřad [online]. [cit. 2016-06-24]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsp-1-ctvrtleti-2016>

Historie města [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: www.broumov.net.

O lokalitě [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/broumov/o-lokalite>

O nas [online]. [cit. 2016-06-17]. Dostupné z: <http://www.veba.cz/cs/o-nas>

Specifická situace romské mládeže na trhu práce. 2010 . [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: www.r-mosty.cz/dokumenty/specificka-situace.pdf

Tváře romštiny. Romea [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/viktor-elsik-tvare-romstiny>

Zákon č. 273/2001 Sb. [online]. [cit. 2016-06-30]. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273>

Závěrečná zpráva sociologického průzkumu „Pocit bezpečí a ohrožení obyvatel města Broumova“ 10/2006 [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupné z: <http://arch.broumov-mesto.cz/mesto/prekrimi/zavzbr06.pdf>

Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2012 [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/III_Zprava_pripominky_1_11_2013.pdf

Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2014 [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-2014.pdf>

Žijí mezi námi. Historie a současnost Romů [online]. [cit. 2016-06-29]. Dostupné z: <http://www.romcentrum.karvina.info/publikace.pdf>

SEZNAM PŘÍLOH

1. Informátor Zaměstnanec Úřadu práce Broumov – oddělení hmotné nouze
2. Informátor Zaměstnanec Úřadu práce Broumov – oddělení zaměstnanosti
3. Informátor Zuzana Dýmová - Vedoucí Úřadu práce Broumov
4. Informátor Rozhovor s majitelem stavební firmy
5. Informátor Rozhovor s živnostníkem podnikajícím v oboru stavebnictví
6. Informátor Rozhovor s majitel stavební firmy
7. Informátor Rozhovor s bývalým vedoucím několika čet na stavbě (za doby komunismu)
8. Informátor Ing. Jiří Myšák, personální ředitelem společnosti VEBA, textilní závody a.s.
9. Přehled zaměstnání náhodně vybraných informátorů
10. Informátor: Rom č. 1 + tabulka s přehledem zaměstnání
11. Informátor: Rom č. 2 + tabulka s přehledem zaměstnání
12. Informátor: Rom č. 3 + tabulka s přehledem zaměstnání
13. Informátor: Rom č. 4 + tabulka s přehledem zaměstnání
14. Graf znázorňující vývoj nezaměstnanosti v Broumově
15. Graf znázorňující vývoj základního vzdělání
16. Přehled vzdělání registrovaných uchazečů na ÚP Broumov

1. Informátor - Zaměstnanec Úřadu práce Broumov – oddělení hmotné nouze

1. Kolik klientů je zde na hmotné nouzi? Kolik z těchto klientů je Romů?

Celkem asi 450 klientů. Kolik Romů teď přesně říct nedokážu. Já osobně mám přibližně 40 klientů neromů a 90 Romů. Kolegyně má naopak o něco více Romů. Další kolegyně má více neromů a další má vyrovnaný počet. Celkově se tedy zdá, že neromských klientů je víc. To je docela zajímavé, všichni říkají, že na dávkách jsou jen Cikáni a podívejte, není tomu tak...

2. Dokáže z vlastní zkušenosti říci, jaký zájem mají Romové o to získat zaměstnání?

Zájem nemají pracovat lidé, kteří mají exekuce. Řeknou, že z hmotky jim peníze nikdo nevezme. Když pracují, tak jde větší část výplaty na exekuce, takže nemají vůbec chuť pracovat. Ale ti, co je nemají, tak se většinou snaží pracovat. Chodí a ptají se už od jara a mají chuť pracovat na VPP. Těm co mají exekuce se to nevyplatí. Říkám jim, že ty exekuce za ně ale nikdo nezaplatí... Nepřemýšlejí nad tím, že by to mohli řešit...

3. Kolik klientů má přibližně exekuce?

Dvě třetiny lidí (mají je i neromové). Ono se jim to prostě nevyplatí. Ale chtějí pracovat, z jejich úhlu pohledu se jim to nevyplatí. Tak pracují často na černo. Kdyby jim sebrali i dávky hmotné nouze na zaplacení dluhů, byl by to problém. Ohromně by narostla kriminalita... Negativní vlivy by se znásobily, přibýlo by bezdomovců, krádeží, drogy, tráva... Ale i tady z těch, co mají exekuce, jsou opravdu lidé, kteří mají zájem pracovat. Ale pak přijdou, že jim volali ze zaměstnání, že je příjmou, tak přijdou do některých firem a uvidí Romy a řeknou: „Ne, my vás nechceme.“ Ta diskriminace tady je. Hlavně ve firmách...

4. Domníváte se, že je takováto diskriminace jen v Broumově?

V podstatě ano, je tady hodně Romů. A v Broumově je opravdu hodně rasistů. Šíří se to hodně. Jsou tady i bohatí Cikáni a to mezi bílejšími nedělá dobrotu.

5. Často slyším, že mladá romská generace nechce pracovat, co si o tom myslíte?

Určitě, souhlasím. Ta stará generace byla docela dobře sžitá a fungovali. Ti mladí jsou často na drogách, automatech... Nevím, kde se stala ve výchově chyba... Za komunismu jich pracovalo hodně, byli ve Vebě. Těžko říct, kde se to zvrtilo... Znáám jich hodně, co pracovali. Starý, ti pracovali už od začátku...

6. *Jaké jsou nejčastější profese Romů/ jaká zaměstnání nejčastěji vykonávají?*

Pomocný práce, protože jsou nevyučený, nízký vzdělání, pro Technické služby Broumova... Jedna uklízečka. Mnoho jen VPP, přidavačské práce.

7. *Máte pocit, že zde nezaměstnanost zvyšují Romové?*

Myslím si, že dnes už ne... Teď propouští hodně Veba. Jsou to desítky lidí...

2. Informátor Zaměstnanec Úřadu práce Broumov – oddělení zaměstnanosti

1. *Kolik klientů je v současné době registrovaných na úřadu práce?*

943.

2. *Dokáže říci, kolik klientů je z toho Romů?*

Takhle se to samozřejmě říct nedá, nevedeme tady žádný statistiky. Odhadem můžu ale říct, že třeba tak jedna třetina.

3. *Jaké je obecně nejvyšší vzdělání dosažené u Romů?*

V drtivé většině mají základku. Víc ne, jsou to jen výjimky.

4. *Jak jsou na tom Romové v rámci uplatnění se na trhu práce?*

Pokud chtějí opravdu pracovat? Tak to pak nemají moc z čeho vybírat... Nekvalifikovaných zaměstnání a pozic tu mnoho není. Jedině VPP.

5. *Jak dlouho jsou v průměru evidovaní na úřadu práce?*

To je různý, většinou jsem jdou s tím, že je to na chvíli, pak je z toho najednou rok, pořád doufají, že se něco najde... Pak zjistí, že už není člověk tak aktivní a pak zjistí, že už do práce vlastně nemusí... Ty pracovní návyky pak hrozně upadají, půl roku stačí, je to opravdu znát.

6. *Jakým způsobem probíhá zaregistrování se zde?*

Vyplníte přihlášku, dotazník, abychom věděli, co chtějí... Sepíše se individuální plán, v dotazníku si zaškrtnou, co by chtěli. Třeba kurz nebo si pohovořit s poradcem na téma kvalifikací... Každý měsíc se chodí hlásit.

7. *Jaký zájem mají Romové o práci?*

Jako doopravdy? Jaký zájem skutečný? No.. Jsou i takoví, kteří zájem opravdu mají, ale moc jich není... Přijdou a brečí, že chtějí práci, pak ale nenastoupí. Ale to nedělají jen Romové, dělají i to bílý.

8. *Jaká povolání nejčastěji zastávají?*

Je hodně zájem z řad Romů o VPP. To pořád choděj a ptaj se... Jinak jako pomocná síla na stavbách. Nemají vzdělání, tak je to těžký a jako Romy je tady ani nikdo nechce zaměstnat. Lidi s něma mají špatné zkušenosti. Pak ještě v rámci společensky účelných míst si je bere z pracáku jeden zaměstnavatel na stavby... Málokdy tady sežnou normální práci, většinou jsou to dotovaný zaměstnání. Teď po tom, co se změnil systém hmotné nouze, tak ale chtějí více pracovat, vyplatí se jim to totiž. Aby šli někam do firmy ale... On tam na ně nikdo nečeká... To je fakt těžký.

3. Informátor Zuzana Dýmová - Vedoucí Úřadu práce Broumov

1. *Jaké faktory ovlivňují možnosti Romů získat zaměstnání?*

Je to souhra mnoha věcí. Osobně se domnívám, že má největší vliv prostředí. Někdy se mi zdá, že někteří Romové mají opravdu zájem nastoupit do zaměstnání. Ale pak najednou se v určitém okamžiku celá věc obrátí a ve většině případů z nich nikdo nenastoupí.

2. *Jaké máte s Romy zkušenosti z vaší pozice, vzhledem k tomu, že s nimi pracujete již dlouhou dobu?*

I po těch letech, nevím, kterým můžu věřit a který ne... Lžou... Hrají divadlo... Ale my se tady nesetkáváme zrovna s těma reprezentativními... Ti, kteří se o sebe postarají sami, říká se jim „neviditelní“, tak s těma se my prakticky nesetkáme.

3. *Jaká zaměstnání Romové nejčastěji zastávají?*

Společensky účelná pracovní místa – vytváří si je zaměstnavatelé pro klienta, který je na úřadu práce, ten si určuje podmínky. Je to určeno pro lidi, kteří jsou znevýhodnění... Jeden zaměstnavatel si bere Romy. Klienti zde ale moc dlouho obvykle nevydrží, jedná se o fyzickou práci.

V první řadě mají Romové zájem hlavně o VPP, jsou zde dvě skupiny, někteří chodí i opakovaně, rádi by, ale nemohou. Měla by to být vlastně výchovná

místa, pak by měl klient nastoupit na společensky účelná místa, ale ono to tak nefunguje. Starostové třeba chtějí ty stejné klienty, protože s něma mají dobré zkušenosti, ale teď to tak již nejde, nedáváme je opakovaně... Je to z přidělených financí z rozpočtu.

4. Máte zpětnou vazbu od těchto zaměstnavatelů?

Pokud je vše v pořádku, tak se to neřeší, řeší se to až v momentě, kdy je problém. Končí s něma pracovní poměr a my to pak musíme přeobsazovat.... Hodně se na lidech projevuje dlouhodobá nezaměstnanost... Oni si někdy i řeknou starostové, koho chtějí. Také záleží na rozpočtu, vloni zbylo hodně peněz, tak jsme to dali tady na to, přemlouvali jsme starosty, aby si je vzali... Teď na politiku zaměstnanosti není tolik peněz, chvílku to trvá než to starostové pochopí. Také bychom chtěli, aby pochopili, že to nejsou jen lidé, kteří jim tam dělají pořádek, že jsou tam na výchovu, aby pracovat dokázali, ale to se nám zatím nevede. Jsou starostové, kteří dojemně pečují o klienty a mají o ně starost. Je ale důležité, aby se člověk posouval dál...

5. Domníváte se, že jsou Romové v Broumově na trhu práce diskriminováni?

Ne... Oni pracovat ve většině případů nechtějí.

6. Setkávám se často s tvrzením, že mladá generace Romů nechce pracovat, jaký na to máte pohled?

To je pravda. Mezi staršími Romy je to také o prestiži, dříve pracovali a tak chtějí pořádku na VPP. Jsou zvyklí pracovat a pokud jsou několik let doma, třeba 25 let, tak chtějí nějakou změnu...

7. Jaké mají Romové vzdělání?

Prakticky žádné. V roce 2006 jsme měli strašně moc lidí, co vyšli ze základky a nic jiného neměli, to se mi nelíbilo, tak jsem donutila Náchod, aby mi vytvořili projekt pro návrat do středních škol. S těma dětma jsme se opravdu zabývali. Měli jsme nakoupené služby. Každé ráno byly nuceny vstávat, chodit do Kompasu, připravovali se tam s něma a učili je. Objížděli jsme pak s něma školy, přijímačky... Děti byly přijaty a rodiče najednou řekli, že nikam nepůjdou. Z 18 nastoupili na školu 2. Stálo to mnoho peněz a úsilí a nic z toho nebylo, protože se rodiče rohodli, že nenastoupí... Motivovali je k tomu peníze. Na školu nastoupil jen jeden, asi na třetí pokus ji dodělal. U toho druhýho rodiče řekli, že kluk potřebuje na cigarety a nemá na školu. Teď pracuje na stavbách, ale má na sebe exekuce, rodiče si na něj napůjčovali... Jako jedinej z té rodiny chodí do práce a vydělává na půjčky svým rodičům. Přitom by učňák dal bez problémů, myslím, že i maturitu, je to opravdu škoda...

8. Jaká je v současné době aktivní politika zaměstnanosti v Broumově?

Aktivní politika zaměstnanosti se teď ubírá tam, kam ji směřuje stát. V současné době se to točí kolem evropských sociálních fondů, tedy na co jsou vypsané projekty, záleží k čemu se úřad přihlásí a co vyhraje.

4. Informátor Rozhovor s majitelem stavební firmy

1. Kolik má vaše firma zaměstnanců?

To je různý, záleží na sezoně a na zakázkách. Těch, který mám jako stálý je asi deset. Jinak to může být i třeba třicet.

2. Zaměstnáváte Romy?

Když maj zájem, tak jim práci nabídnu.

3. A jak velký mají zájem?

Jo, pořád někdy choděj, že chtěj práci, potřebujou peníze.

4. O jakou práci se v případě Romů jedná?

Dělníci. Oni toho moc neuměj, ale práce je pořád dost, někdo to udělat musí...

5. Jaké s nimi máte zkušenosti?

Člověk je musí hlídat. Někdy udělaj víc škody než užitku. Nad prací moc nepřemýšlej... A taky maj velký přestávky při práci. No ale největší problém je, když řeknou, že přijdou a pak nepřijdou.

6. Kolik si u Vás mohou vydělat?

No tak když chtěj a makaj, tak to záleží na nich...

7. Dáváte jim mzdy na základě odpracovaných hodin?

Ne, prostě jim řeknu, co udělaj a řeknu jim i cenu. To bych se asi nedopltil, kdybych je měl platit od hodiny, to by fakt nešlo, však se můžete přijít podívat a udělat si obrázek sama, schválně, kolik byste jim dala...

5. Informátor - Rozhovor s živnostníkem podnikajícím v oboru stavebnictví

1. Kolik zaměstnáváte lidí?

Záleží kolik je práce, ale většinou jen tolik, kolik se mi jich vejde do auta. Takže tak šest maximálně.

2. Zaměstnáváte i Romy?

Jo, taky je беру.

3. *O jakou práci se v přídě Romů jedná?*

Pomocné práce na stavbě. Taková hrubá práce, abyste si to dokázala představit. Hodně špinavá. Třeba kopání děr, tahání věcí po place, vození hlíny, uklízení bordelu, bourání...

4. *Jaké máte s Romy zkušenosti?*

No, někdy je to mazec. Ale některý jsou v pohodě. Už je znám, tak vím, po kom můžu šáhnout, oni znaj mě tak, vědí, že musej makat, když přijde nový, už většinou ví, že se tady jedná o práci, že tady není na VPP, aby se opíral o koště a opaloval se nebo imitoval práci. Když nemaká, tak letí pryč... Takže zkušenosti... Obecně můžu říct, že je často problém je do práce dostat, což je problém, když máme někde jet. Ale protože vím, o koho jde, tak si pro něj prostě přijedu. Nebo mám už v autě alespoň jednoho, co přišel a ten ví, kde bydlí, takže ho prostě vytáhnu z postele. No a pak už se většinou rozhýbe... Ale někdy to trvá, než se rozkýve... To víte, cigárko... Pak další... A ještě jedno. Někdy jim je musím zabavit, to jejich hulení je mor. Někdy mám pocit, že si vlastně chodí vydělávat jen na cigára, ale to je jejich boj.

5. *Jak jsou zde Romové ohodnocení?*

Od toho co udělaj...

6. Informátor - Rozhovor s majitel stavební firmy

1. *Jakým způsobem fungovala spolupráce s městským úřadem a lidmi, kteří vám byli v rámci „společensky účelných pracovních míst“ přiděleni?*

Dneska už to nedělám, je tu jiný zaměstnavatel, který spolupracuje s pracákem. Já jsem si je jednou nebo dvakrát takhle vzal, ale neosvědčilo se mi to. Snažil jsem se je zaměstnat a dát jim šanci. Dnes se zde už tolik neangažují.

2. *Z jakého důvodu?*

Mám s něma špatný zkušenosti. Je to fakt katastrofa.

3. *Můžete být konkrétní?*

Jejich pracovní morálka je nulová. Samozřejmě neříkám, že všichni. Mám několik Cikánů, který makaj, ale většina je těch, co přijdou jednou, podruhé přijdou pozdě nebo vůbec.

4. *Z jakého důvodu příště neprijdou?*

Jo, tak to se zeptejte jich. Prostě se jim nechce. Nechtěj dělat. Nebo si myslí, že budou brát peníze za nic, jako na pracáku, ale já potřebuju, aby makali, né aby seděli a nic. Vykecávali a kouřili. Nebo něco kradli.

5. *Kradli?*

No jasně. To se stávalo naprosto běžně, že prostě ukradli pracovní nářadí. Lopaty, motyky... Všechno, co se dá odnést. Neděje se to jenom u mě. Kradli i u starostky v Křinicích nebo Hejtmánkovicích. Byli tam na veřejně prospěšné práce. Ukradli i hrábě. Ale samozřejmě, nejsou všichni takoví, to je jasný, ale bohužel jich je většina. Ne všichni kradou, ale většině se dělat nechce. Zase jako abych jim nekřivdil, nekradou jenom Cikáni. Ale Cikánům se v první řadě nechce pracovat. To je prostě fakt.

6. *Jakou práci konkrétně u vás zastávají?*

Jsou to fyzický práce. Takže kopání, sekání, bourání, uklízení bordelu, prostě hrubá práce. Člověk by řekl, ta, na které se nedá nic zkazit... Ale vždycky se něco najde...

7. *Máte v současné době nějaké Romy, se kterými spolupracujete, tedy které zaměstnáváte?*

Jo, pár ano. Ale znám je už léta a vím, že chtějí makat. Taky nejsou stoprocentní. Ale mají snahu.

8. *Takhle, když to říkáte, mám pocit, jako byste jim tím, že je zaměstnáváte, prokazoval laskavost...*

No však taky vlastně jo. Vlastně jsem si je vychoval. Naučil je, jak mají pracovat a jak se do práce chodí.

9. *Kolik tedy v současné době zaměstnáváte Romů?*

To záleží kolik je práce, stabilně mám asi čtyři.

7. Informátor - Rozhovor s bývalým vedoucím několika čet na stavbě (za doby komunismu)

1. Mohl byste mi popsat, o jakou práci se přesně jednalo? Jaký typ práce zastávali Romové?

Jednalo se o práci na stavbě. Měl jsem pod sebou několik čet a v těch četách pracovali i Romové. Z Romů byli všichni přidavači, řemesla nedělal nikdo. Dělalí fyzickou práci.

2. Proč nevykonávali žádné řemeslo?

Protože jsou líní. Asi by i byli schopni, ale jsou prostě líní. Vždyť kdyby byli schopni alespoň v nějakém kontextu, tak bude půlka filharmonie Romů, všechny první housle by museli hrát Romové. Ale není tam ani jeden, ani v jedné filharmonii ze všech filharmonií. Všichni mají zájem jenom do 13-ti let a potom šlus. Ve 13-ti začnou krást, lhát a kouřit. Teď ke mně do ZUŠky (Základní Umělecká Škola) mají přijít dvě romské děti, jeden z nich by mohl být dobrý, ale je to zbytečný, protože prostě vím, že ve 13-ti skončí. Je to tak úplně vždycky. Zrovna včera mi jeden kolega ze ZUŠ říkal, že mu jeden z romských žáků ukradl nástavec na klarinet.

3. A jaké s nimi máte z práce zkušenosti?

Jak jsem řekl, jsou líní. Ale kdysi se báli režimu, tak museli sekat latinu. I když problémy s nimi byly neustále. Už kdysi, když jsem jim sebral prémii, třeba na základě jejich pracovní kázně a tak dále, tak bylo hnedka zle. Jednou jsem dokonce skončil až u podnikovýh právníka, protože jsem si dovolil mu sebrat prémie za to, že dal v 18-ti letech po vyučení svému parťákovi facku! To můj táta by ho za to hnedka vyhodil. Táta pracoval jako vedoucí na vodovodech a kanalizacích a nechal si tam jenom 4 nejpracovitější, zbytek vyházel, protože nepracovali a školili svému okolí. Dříve byl prostě Rom Romem, buďto šel sedět, nebo střídal zaměstnání a jen pokud byl opravdu výjimečněj, a pár jich bylo i v Broumově, tak měl zaměstnání stálý.

Jeden, co u mě pracoval, byl pokornej a své práce si vážil. Nedávno jsem ho potkal a ač už je v důchodovém věku, stále pracuje a ještě si přivydělává na hřbitově, kde opravuje lidem náhrobky.

Jsou to každodenní zkušenosti, jemné niance z praktického života. Ti, kdo mají pouze tu teoretickou zkušenost, to samozřejmě vnímají po svém, z hlediska té teorie. Vždyť já bych byl mnohem radši, kdybych potkal Roma a vůbec by mi nevadilo, že je to Rom. Mám tím namysli to, že kdyby fungovali normálně, tak mě ani nenapadne to řešit. A v životě jsem se nepotkal s nějakým náznakem diskriminace. Ani ve škole, ani rodiče nás proti nim nikdy doma neštvali. Ale oni chtějí výhody dnešní společnosti a vůbec nic tomu nechťejí přinášet.

Dokonce můj nejlepší kamarád byl Rom! Ale je pravda, že jsem se teprve nedávno dozvěděl, že na mě celou dobu donášel na STB. A to jsem mu byl za svědka na svatbě!

8. Informátor - Ing. Jiří Myšák, personální ředitelem společnosti VEBA, textilní závody a.s.

1. Kolik lidí je zaměstnaných ve Vebě?

V současné době zaměstnáváme přibližně 900 lidí.

2. Odhady Agentury pro sociální začleňování uvádí, že v Broumově žije 1/10 obyvatel romské národnosti. Samozřejmě chápou, že není možné vést statistiky o tom,

zdali je uchazeč o zaměstnání, či zaměstnanec Rom, nicméně dokážete určit či alespoň odhadnout, kolik Romů je zaměstnaných ve Vebě?

Bohužel není možné oficiálně evidovat zaměstnance podle národnosti a v naší firmě nevedeme ani žádné takové neoficiální evidence.

3. Víte o nějakém Romovi, který zde pracuje?

Pokud ANO - Dokázal byste říci, jak dlouho zde pracuje? Vypovídá jeho obraz o všeobecných předsudcích, které má společnost vůči Romům?

Abych to shrnul, jak jsem řekl, na tyto otázky bohužel není možné odpovědět, jelikož není možné takové evidence vézt a my je ani nevedeme. Ale nemyslím si, že by s nimi byly větší problémy, než s ostatními.

4. Má na přijetí uchazeče o zaměstnání vliv například jeho předchozí dlouhodobá nezaměstnanost?

Na přijetí uchazeče má samozřejmě vliv jeho praxe a ta se přirozeně při dlouhodobé nezaměstnanosti nezvyšuje.

5. Dostáváte nabídky z Úřadu práce Broumov, kde vám doporučují zaměstnance? Máte zájem o lidi z úřadu práce? Mají Romové zájem o to zde pracovat?

V době, kdy Veba nabírala nové zaměstnance, se nám uchazeči hlásili sami. Na stole jsme měli více jak 600 žádostí. Pokud si nějaký vedoucí provozu zažádal o přijetí nového zaměstnance, personální oddělení mu z žádostí vybralo několik vhodných uchazečů a ti se přizvali na pohovor. Na přijetí určitě neměla vliv jeho rasová příslušnost, pracovalo u nás poměrně hodně Poláků a již několik let je u nás zaměstnán například i jeden egyptský muslim. Takže rozhodně nerozlišujeme, jakou má uchazeč rasu nebo národnost, všichni mají stejnou šanci a záleží jen na tom, jestli opravdu chtějí danou práci vykonávat a především na jejich schopnostech a dovednostech.

9. Přehled zaměstnání náhodně vybraných informátorů

Dotazovaný č.	muž/žena	věk	pracuje?	druh vykonávané práce
1.	Ž	39	MD	
2.	Ž	56	A	Pomocná síla v kuchyni
3.	M	22	N	
4.	Ž	19	A	Servírka
5.	M	59	A	Údržbář ve firmě
6.	Ž	34	A	Pracovnice prevence kriminality
7.	Ž	28	MD	
8.	M	39	A	Technické služby města
9.	Ž	32	N	
10.	M	61	A	Kameník
11.	M	27	N	
12.	Ž	21	MD	
13.	M	51	A	Dělník ve strojírenské firmě
14.	M	35	N	
15.	M	52	A	Přidavač na stavbě

10. Informátor: Rom č. 1 – žena, 21 let

1. Jaké je vaše zaměstnání?

Pracuji jako číšnice v jedné hospodě.

2. Setkala jste se s diskriminací, když jste se ucházela o toto nebo jiné zaměstnání?

Ne, já už jsem tady dělala brigádně. Chodila jsem tam o víkendech při škole.

3. Setkala jste se někdy s nevhodným chováním zákazníků, kteří by Vás např. uráželi?

No, až takhle úplně ne, ale někdy jsou lidi hnusný, někdo s tím, že jsem Romka občas problém měl, ale vedoucí se mě vždy zastal, protože věděl, že jsem v pohodě. A taky ostatní lidi v hospodě se mě zastali, protože mě znají...

4. Jaké je vaše vzdělání?

Mám sociálně správní školu v Náchodě. Maturitu jsem udělala až na druhý pokus, tak abych nebyla rok doma, šla jsem do práce, dostala jsem hlavní pracovní poměr. Klasicky dlouhý a krátký tejdén.

5. *Kde pracují vaši rodiče?*

Mamka dělala ve Vebě, pak propouštěli, dělala tam deset let, táta dělá u jednoho zaměstnavatele, normálně na stavbě. Dělá jádra, fasády, obklad.

6. *Váš táta je zaměstnaný na smlouvu?*

Jasně, má normálně živnost, nedělá na černo. Máma si teď otevřela hospodu, protože nemohla sehnat nikde práci, tak to vzala do té doby než najde něco jiného.

7. *Jaké máte vztahy s vaší širokou rodinou?*

Normálně se navštěvujeme, ale ne tak často. Nemáme tolik času. Taky se nestýkáme se všema... Naše rodina je dost rozsáhlá... Sestřenky třeba mají jen základku a z druhé strany sestřenka dodělala ošetřovatelku, má výučák, bratránek pracuje v nějaký fabrice... Ale jejich rodiče je k tomu moc nevedou. U nás takhle funguje máma, chce, abychom měli vzdělání a něco uměli a měli se v životě líp...

1. rodina	vzdělání	pracuje?	druh vykonávané práce
děda	vyučen	důchod	Dříve Veba
babička	základní	důchod	Dříve pomocná síla v kuchyni
otec	základní	A	Dělník na stavbě
matka	základní	důchod	Dříve Veba
dcera 1	maturita	A	Servírka
dcera 2	základní	mateřská	

11. Informátor: Rom č. 2 žena, 24 let

1. *Jaké je vaše zaměstnání?*

Dělám na páse v Rubeně jako zaměstnanec. Děláme tam součástky do auta.

2. *Jak dlouho tam již pracujete?*

Čtyři měsíce. Před tím jsem dělala v nemocnici jako uklízečka, pak jako ošetřovatelka, pak jsem byla na rodičáku.

3. *Jaké máte vzdělání?*

Maturita, v Náchodě na evangelické, sociálně právní škola.

4. Kolik bylo u vás Romů ve třídě?

Byla jsem tam se třema (spolužačky), ale ty byly jiný. Neučily se...

5. Když jste se ucházela o zaměstnání, setkala jste se s diskriminací?

Ne, nemám s tím problém. Můj muž je bílej. Mám třeba problém s jeho mámou, s tchýní. Ta nemůže unést, že jsem Romka. Nebaví se s náma. Ani nechce vidět malou (3 roky). Viděli jsme se teď na pohřbu, viděli malou prvně.

6. Co dělají vaši rodiče?

Táta dělal pod městem jako prevence kriminality a máma dělá také v Rubeně...

2. rodina	vzdělání	pracuje?	druh vykonávané práce
Děda	základní	důchod	Dříve dělník v textilní firmě
babička	základní	důchod	Dříve dělník v textilní firmě
otec	vyučen	A	Prevence kriminality
matka	základní	A	Dělnice v Rubeně
syn 1	základní	N	
dcera 1	maturita	A	Dělnice v Rubeně
dcera 2	vyučena	N	
syn 2	základní	student	

12. Informátor: Rom č. 3 muž, 45 let

1. Jaké je vaše zaměstnání?

Pracuji jako průvodčí.

2. Jak dlouho vykonáváte tuto profesi? Kde jste byl zaměstnaný dříve?

Asi deset let, dřív jsem makal různě, hlavně na stavbách.

3. Čím jste vyučen?

Kuchařem, ale nikdy jsem to nedělal...

4. Setkal jste se někdy s diskriminací, když jste se ucházel o zaměstnání?

Asi jednou, to jsem byl dost naštvaný, pozvali si mě na pohovor na místo prodavače v elektu, když jsme přišel, tak mi vlastně řekli, že můžu jít, že maj místo už obsazený. Jinak nikdy. Jako průvodčí dělám s lidma a nikdy jsem nepocítil od nikoho nic špatného...

5. Kde pracovali vaši rodiče?

Máma uklízela, vařila, co se dalo... A táta taky různě vypomáhal, on byl vyučený nástrojař, ale tady v Broumově se nemohl chytit... Pak onemocněl...

6. Odkud vaše rodina pochází?

Přišli ze Slovenska. Máma tady už měla sestru, tak jsme šli za ní. Původně jsme šli do Náchoda, tam se rozjížděl průmysl, šlo tam hodně lidí ze Slovenska, Cikánů. A pak jsme se přestěhovali sem.

3. rodina	vzdělání	pracuje?	druh vykonávané práce
babička	základní	důchod	Dříve švadlena
otec	vyučen	důchod	Průvodčí
matka	základní	důchod	Dříve kuchařka
dcera 1	vyučena	A	Dělnice ve strojírenské firmě
dcera 2	základní	mateřská	
syn 1	vyučen	N	
syn 2	maturita	A	Prodavač

13. Informátor č. 4 žena, 61 let

1. Odkud pocházíte?

Přišli jsme ze Slovenska – z východního, nejdříve jsme byli v Pardubicích, pak jsem do Broumova přišla za prací.

2. Jaké máte vzdělání?

Průvodčí vlakových souprav. Střední odborná škola.

3. Kolik máte dětí?

Čtyři, jsem jednou rozvedená...

4. Co dělají vaše děti?

Holka pracuje na poště, syn je na tom teď špatně, druhý dělá ve fabrice a druhá holka je teď bez práce, ale ona si ji najde.

5. *Stalo se to vaším povoláním?*

Ano. Dělala jsem i v Beránku, tam se vařilo pro státní statky v kuchyni. Když se rušily, dělala jsem i ve Vebě. A pak jsem šla na dráhu... Tam jsem dělala asi 20 let.

6. *Pamatujete si, kolik Romů bylo dříve ve Vebě, když jste tam ještě pracovala?*

Na směně byla určitě tak třetina Romů... I v Beránku byla třetina Romů.

7. *Co dělali vaši rodiče?*

Celej život pracovali na statkách u zvířat. To byli státní statky. Měli všude vyznamenání jako nejlepší pracovníci. Já celej život pracovala, na pracáku jsem byla jen jeden den.

8. *Setkala jste se někdy s diskriminací?*

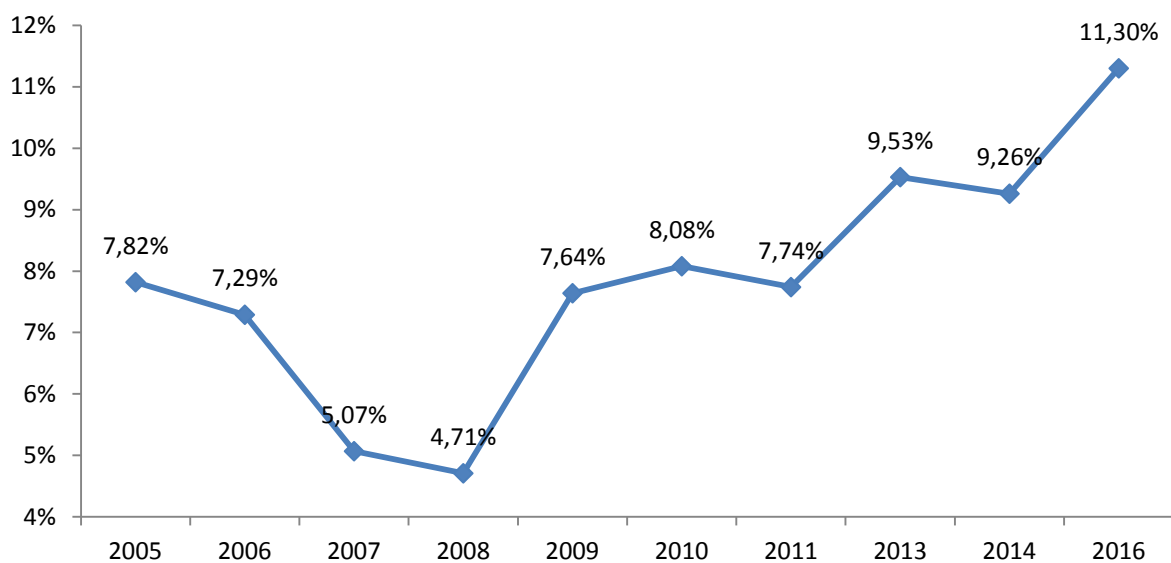
Já osobně ne, ale má dcera tím hodně trpěla, jako malá se tím hodně trápila...Styděla se za mě jako Cikánku, děti ve škole se jí kvůli tomu smály. Ale ona je i diskriminace z druhé strany, kdy Cikáni neuznávají bílý... Nechtěli by, asi do rodiny přivedli bílou holku... V práci jsem ale diskriminovaná nikdy nebyla...

Ale tady je problém s prací a Cikány nemá nikdo rád. Co mám příbuzný v kraji, tak ti nikdy neměli problém s prací...

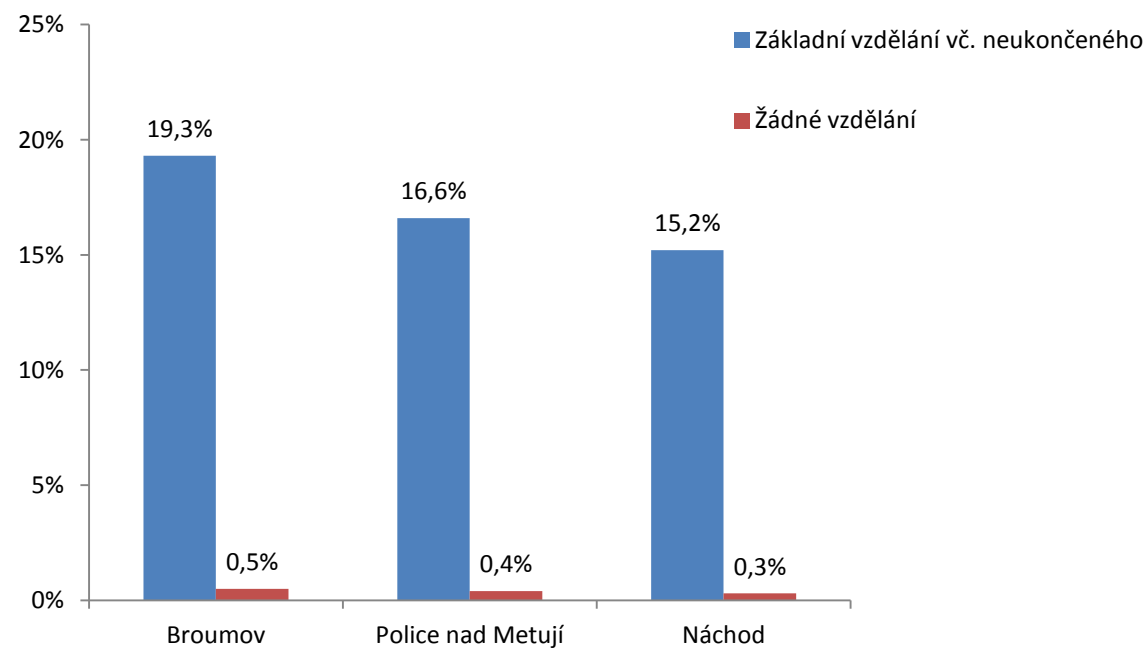
4. rodina	vzdělání	pracuje?	druh vykonávané práce
děda	základní	důchod	Dříve dělník na dráze
babička	základní	důchod	Dříve švadlena
otec	základní	důchod	Dříve údržbář ve firmě
matka	vyučena	A	Průvodčí
syn 1	vyučen	N	
syn 2	maturita	A	Dělník ve strojírenské firmě
dcera 1	maturita	A	Práce na Poště
dcera 2	vyučena	N	

14. Graf znázorňující vývoj nezaměstnanosti v Broumově

Vývoj míry nezaměstnanosti ve městě Broumov

15. Graf znázorňující vývoj základního vzdělání

16. Přehled vzdělání registrovaných uchazečů na ÚP Broumov:

Vzdělání	ZŠ	Vyučen	Střední s MA	Gymnázium	Vyšší odborné	Bc.	Mgr. / Ing.
Broumov	390	373	104	18	6	1	13